

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ЗБІРНИК

**наукових доробків студентів-дослідників
факультету психології
та соціальної роботи**

ВИПУСК 2

Ніжин – 2009

УДК 37.013.42:158

ББК 74.6:88.4

З 41

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол №4 від 24.12.08 р.

За загальною редакцією к. пед. н., доц. **Хлеб'юк С.Р.**

Наукові керівники:

к. пед. н., доц. Конончук А.І.,
к. пед. н., доц. Суховсеєва Н.М.,
к. пед. н., доц. Борисюк С.О.,
к. пед. н, доц. Володченко Ж.М.,
к. пед. н., доц. Качалова Т.А.,
к. пед. н., доц. Останіна Н.С.,
к. пед. н., доц. Пихтіна Н.П.,
асистент Меркулов О.О.

З 41 Збірник наукових доробків студентів-дослідників факультету психології та соціальної роботи / За заг. ред. С.Р.Хлеб'юк. – Вип. 2. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009. – 112 с.

До збірника увійшли матеріали конференції молодих науковців 14–23 травня 2008 року факультету психології та соціальної роботи і наукові доробки студентів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

БК 74.6:88.4
© Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009

З М І С Т

Авраменко О.П. Використання технік рефлексивного і нерефлексивного слухання у роботі соціального педагога на Телефоні Довіри

5

Аушева О.С. Особливості саморегуляції психофізичного самопочуття соціального педагога

7

Бобник І.А. Неурядові організації України як суб'єкти соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами

10

Бояринова Я.В. Неформальна організація як фактор соціалізації особистості

15

Варченко Т.О. Використання ігрових технік у роботі соціального педагога

19

Гринько Ю.І. Діти-жертви несприятливих умов соціалізації як проблема соціальної педагогіки

23

Даниленко І.М. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх батьків

26

Дворнік С.В. Соціально-педагогічні умови створення та функціонування прийомної сім'ї

29

Дутчина Є.З. Техніки переконання у роботі соціального педагога на Телефоні Довіри

.....
38

Ігнатенко Л.М. Взаємостосунки поколінь у сім'ї та їх вплив на соціалізацію особистості

.....

40

Карпуніна К.І. Вплив однолітків на соціалізацію підлітка

.....

42

Кравченко Н.М. Проституція неповнолітніх як соціально-педагогічна проблема

.....

45

Крашніненко С.О. Проблеми дітей-інвалідів і їх сімей у сьогоденні

.....

48

Кривенко Т.М. Театральне мистецтво як засіб соціалізації особистості

.....

54

Крицька І.В. Система соціального виховання в школі-інтернаті як соціально-педагогічна проблема

.....

57

Лаврук С. Вплив неповноти сім'ї на гендерну соціалізацію старшокласників

.....

62

Лимар Ю.О. Застосування методів соціально-педагогічних досліджень у профорієнтаційній роботі соціального педагога

.....

66

Лукаш Л.В. Теорія соціалізації в дитячому садку за Ф.Фребелем

.....

70

Маклюк А.А. Соціально-педагогічні засади вальдорфської педагогіки

.....

75

Мельникович І.А. Технології ігротерапії у діяльності соціального педагога

78

Мосейчук К.П. До проблеми системного підходу у професійній діяльності соціального педагога в Центрі ранньої медико-соціальної реабілітації дітей-інвалідів

80

Прихідько О.В. Неповнолітнє материнство як соціально-педагогічна проблема

84

Руднік А.В. Соціально-педагогічна діяльність з прийомною сім'єю

89

Сикун. Ефективність адаптації студентів-першокурсників до умов навчально-виховного процесу у ВНЗ

92

Станеску О.М. Формування світогляду і свідомості українців засобами системи святковості та обрядовості

96

Ткаченко Г.М. Сім'я як фактор соціалізації особистості

100

Шамрай В.С. Соціально-педагогічна віктимологія як галузь соціальної педагогіки

103

Шелестянка Ю.В. Проблема норми і відхилення від норми в соціальній педагогіці

107

Шкуліпа Т.А. Підготовка старшокласників-волонтерів до роботи на підлітковій лінії Телефону Довіри (на матеріалі досвіду фахової практики майбутніх соціальних педагогів)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК РЕФЛЕКСИВНОГО І НЕРЕФЛЕКСИВНОГО СЛУХАННЯ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА НА ТЕЛЕФОНІ ДОВІРИ

Студентка ІV курсу **Авраменко О.П.**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Борисюк С.О.**

У статті розкриваються теоретичні основи рефлексивного і нерефлексивного слухання та особливості використання технік у роботі Телефону Довіри.

У своїй професійній діяльності ми особливу увагу звертаємо на рефлексивне та нерефлексивне слухання, і це природно. Багато дослідників, таких як Вагапова Д.Х., Бутенко Н.Д., Шейнов В.П., Дж.Льюїс та інші, поділяють слухання на рефлексивне і нерефлексивне. Ця класифікація є найбільш професійно орієнтованою, оскільки в її основу покладено таке поняття, як "рефлексія", яка є однією зі спеціальних здібностей соціального педагога.

Поклавши в основу своєї професійної діяльності поділ слухання на рефлексивне та нерефлексивне, ми сподіваємося, що це буде найбільш ефективним для успішної реалізації наших професійних обов'язків. Ці техніки допоможуть соціальному педагогу в успішній реалізації своїх професійних функцій. Зокрема, техніки рефлексивного та нерефлексивного слухання доцільно використовувати в таких формах роботи, як бесіда та робота на Телефоні Довіри, оскільки успішна реалізація цих форм роботи полягає в правильному розумінні клієнта, його проблем, враховуючи особливості цього клієнта.

Отже, наша мета: теоретичне обґрунтування використання технік рефлексивного і нерефлексивного слухання у практичній діяльності соціального педагога, зокрема у роботі на Телефоні Довіри.

Телефон Довіри (ТД) – це служба, що надає населенню екстрену психологічну допомогу по телефону. Вона вважається однією з форм психопрофілактичної роботи, соціально-терапевтичної допомоги, адресованої особам, що перебувають у кризових станах. Але робота на Телефоні Довіри є досить специфічною формою роботи. За наявності загальних коренів, принципів і методів надання дистантної консультативної допомоги необхідно відзначити наступне: при спілкуванні з консультантом у клієнта неминуче формується фантазійний (міфологічний) образ консультанта. Цьому сприяють принципи анонімності як більшості консультантів, так і клієнтів. Клієнт, отримуючи великий простір для побудови образу, несвідомо формує те, що найпотрібніше для розвитку позитивного (а іноді і негативного) перенесення; наділяє консультанта як "необхідним зовнішнім виглядом", так і особовими рисами. Створюється відповідна структура "міфу".

Інша група специфічних явищ пов'язана з особливостями телефонного контакту як такими: відсутність зорових вражень (блокування візуального каналу сприйняття інформації) накладає основне навантаження на слуховий канал. Причому великого значення набуває не тільки сам текст повідомлення (вербальний вираз проблемної ситуації), але і такі нюанси людського голосу, як тон і тембр, швидкість мови, паузи, тривалість мовчання. При добрій якості телефонного зв'язку можна також говорити і про темп дихання.

Стадії консультативного процесу й основні прийоми консультування (рефлексивне і нерефлексивне слухання, перефразовування, резюмування, віддзеркалення відчуттів і змісту і т.п.) збігаються з тими, що використовуються при face-to-face. Латинське слово "reflexus" означає "відбитий". Рефлексивне слухання характеризується активним зворотним зв'язком з мовцем. Воно дозволяє більш точно зрозуміти співрозмовника.

Нерефлексивне слухання полягає в умінні уважно мовчати, не втручаючись у мову співрозмовника своїми зауваженнями.

Соціальний педагог повинен не тільки мати теоретичні знання про техніки рефлексивного і нерефлексивного слухання, а й доцільно застосовувати їх на практиці. Аналізуючи досвід роботи Телефону Довіри, ми прийшли до висновків, що для ефективного його функціонування необхідною умовою є використання технік рефлексивного і нерефлексивного слухання відповідно до запитів абонентів.

Залежно від мети спілкування, яку обирає абонент, ми обираємо техніку роботи з ним. Якщо абонент хоче одержати інформацію, то говорити доведеться більше консультантові, щоб задовольнити запит абонента. Якщо ж він хоче обговорити проблему, то в такому випадку потрібно використовувати техніки рефлексивного і нерефлексивного слухання, спрямовуючи клієнта до з'ясування проблеми й пошуку шляхів виходу із проблемної ситуації.

Нерефлексивне слухання корисне в ситуаціях, коли співрозмовник:

- палко бажає висловитися, в такому разі варто його вислухати не втручаючись;

- хоче обговорити те, що його найбільше турбує;

- зазнає труднощів виразити свої турботи й проблеми.

Рефлексивне слухання надзвичайно корисне в двох ситуаціях:

- а) коли ви не впевнені, що правильно зрозуміли співрозмовника, в такому разі ви зможете конкретизувати проблему й уникнути можливої помилки;

- б) коли ви одержуєте важливе або дуже емоційне послання.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок про те, що використання соціальним педагогом технік рефлексивного і нерефлексивного слухання у роботі на Телефоні Довіри є необхідною умовою ефективного

здійснення діяльності, оскільки це допомагає уникнути помилок, підтримувати контакт з абонентом та будувати свою роботу відповідно до запиту клієнта.

Література

1. Атватер И. Я вас слушаю. Советы руководителю, как правильно слушать собеседника. – М.: Экономика, 1988.
2. Бутенко Н.Д. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. – К., 2005.
3. Вагапова Д.Х. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах. – М.: Цитодель, 1999.
4. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Гроссмейстер общения: Иллюстрированный самоучитель психологического мастерства. – Луганск, 1998.
5. Моховиков А.Н. Телефонное консультирование. – М.: Смысл, 1999.
6. Робота на "Телефоні довіри": Програма та навчально-методичні матеріали до курсу / Укл. С.О.Борисюк. – Ніжин: Видавництво НДПУ, 2003.
7. Романова Е.С. Робота психолога на телефоні довіри: Методичний посібник. – М.: МГПУ, 2001. – 69 с.
8. Руководство по телефонному консультированию. – М.: НПО "ЭГОС", 1994.
9. Технології соціально-педагогічної роботи / За ред. А.Й.Капської. – К., 2000. – 372 с.
10. Шейнов В.П. Искусство убеждать. – М.: ЗАО "Книга сервис", 2004.

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПСИХОФІЗИЧНОГО САМОПОЧУТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Студентка ІV курсу **Аушева О.С.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Пухтіна Н.П.**

У статті висвітлюються особливості саморегуляції психофізичного самопочуття. Ця тема особливо важлива для представників тих професій, які перебувають у постійному контакті з людьми. До них відноситься й професія соціального педагога. Невипадково здатність володіти собою є показником діяльності педагога-майстра. Саме ця здатність дає йому можливість бути витриманим і наполегливим у здійсненні своїх задумів, у ситуаціях конфліктної взаємодії, підтримує працездатність протягом тривалого часу. У роботі соціального педагога емоційна стабільність є тією якістю, без якої неможливе успішне виконання ним своїх функцій.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, 45% усіх захворювань пов'язано зі стресом, а деякі спеціалісти вважають, що ця цифра удвічі більша [2, с. 263].

Усі ми знаємо, що професійна діяльність педагога – одна з найбільш нервових професій. А нервове напруження, як відомо, може мати небезпечні наслідки. Так, наприклад, воно сприяє розвитку та прогресуванню таких захворювань серцево-судинної системи, як атеросклероз чи гіпертонія.

Свій вклад у дослідження та розв'язання даної проблеми зробило багато науковців, серед них Г.Сельє, І.П.Павлов, О.О.Ухтомський, В.І.Розов, а також Д.Карнегі, І.А.Зязюн, Ю.Л.Львова, Д.Кехо, М.Молльц і багато інших. Незважаючи на значні досягнення у вивченні цього питання, як відомо, проблема психоемоційного перенапруження не лише не зникає, а й загострилася в останні десятиліття у зв'язку зі змінами в способі життя і трудовій діяльності, які викликані наслідками науково-технічної революції. Саме тому питання саморегуляції психофізичного самопочуття є дуже актуальним у наш час та потребує значної уваги.

У зв'язку з тим, що проблема психологічної саморегуляції у професійній діяльності соціального педагога найчастіше розглядається в контексті керування власним внутрішнім самопочуттям, психологічним налаштуванням на процес діяльності, під саморегуляцією розуміють створення педагогом потрібних або бажаних станів, тобто таких, які забезпечують ефективність його дій.

Робоче самопочуття педагога – це специфічний творчий стан, який має свою психологічну природу та складається з таких психологічних елементів, як зосередженість, усвідомлення мети та "надмети", самоконтроль, урівноважений розрахунок та натхнення [6, с. 45].

Для підтримання оптимального творчого робочого самопочуття та запобігання розвитку різних захворювань на ґрунті постійних емоційних перевантажень педагогу потрібні не просто гальмування, уникнення ситуацій, що викликають негативні стани, а й розрядка від негативних емоцій за допомогою утворення вогнищ захисного збудження, якими можуть бути музика, спілкування з природою, працетерапія, бібліотерапія, гумор, захоплення спортом тощо.

Професійна діяльність педагога є однією з найбільш нервових професій, а це може призвести до патологічних змін в організмі і в результаті – до захворювань внутрішніх органів (психосоматичних хвороб).

Вагомий вплив на психофізичне самопочуття здійснюють емоції та почуття. Хоча сила їх прояву та вплив на психіку людини індивідуальні, спільним є те, що негативні емоції пригнічують психіку, творчу активність, знижують працездатність та можуть стати причиною виникнення багатьох хвороб.

Стрес – це реакція на нервове напруження, за якої в організмі виробляються та потрапляють у кров особливі речовини – адреналін та норадреналін. У своєму розвитку вона проходить три основні стадії –

мобілізації всіх сил організму, стадію опору та стадію виснаження [8, с. 25–27].

Нервова система має свої захисні механізми, які оберігають її від перевантажень. Це в першу чергу реакція гальмування нервових центрів мозку.

У працях Д.Карнегі, Б.Дейтса, Д.Кехо, М.Мольца, І.А.Зязюна, Н.Козлова, В.Л.Леві можна виділити такі найбільш оптимальні способи попередження стресу, які доцільно знати та використовувати в роботі соціальному педагогу, як:

1. Використання можливостей власної свідомості: контроль за ходом своїх думок та спрямування їх відповідним чином. Пошук моментів, які дозволяють відчувати себе сильними, успішними, пишатися собою та вірити в себе, адже свідомість творить дійсність, а ми творимо свою свідомість.

2. Зміна негативного, песимістичного мислення на позитивне, оздоровче, тобто таке, яке спрямоване на формування стійкого психічного здоров'я, створення успішної творчої діяльності, відчуття комфорту.

3. Використання прийомів точної та вільної візуалізації – уявлення, програвання, бачення себе в ситуації, яка ще не відбулася, коли людина уявляє себе такою, що робить чи має те, до чого прагне, та такою, що отримує бажане.

4. Залучення можливостей власної підсвідомості, адже людина може закріпити в своїй підсвідомості план, думку чи почуття, які б хотіла матеріалізувати, та через певний час отримати матеріальний еквівалент задуманого.

5. Дотримання в повсякденному житті ряду правил: ніколи не мститися, бути постійно зайнятим, працювати з натхненням, жити сьогоднішнім днем, не засмучуватися через дрібниці, примиритися з неминучим, рахувати свої успіхи, а не невдачі, не наслідувати інших та відпочивати, не дочекавшись втоми.

Також соціальному працівнику важливо знати та використовувати шляхи виходу зі стресової ситуації.

Одним із найбільш доцільних шляхів виходу зі стресової ситуації є регуляція емоційних станів через зовнішній прояв емоцій, адже глибину емоційних переживань можна змінити, вплинувши на їх зовнішній вияв через управління мімікою і тонусом скелетних м'язів, темпом рухів, мовлення та дихання, бо їх зміна автоматично впливає на психічний стан [3, с. 92].

Іншим способом, що базується на вольовому регулюванні психічного стану, є відключення, переключення та відволікання.

Ще одним ефективним шляхом виходу зі стресової ситуації є використання методики аутогенного тренування – лікувального та

профілактичного методу самонавіювання, заснованого на розслабленні м'язів, що використовується як засіб відпочинку та відновлення сил.

Харчування також є одним з основних загальнозміцнювальних факторів, адже раціональна дієта з відповідними поживними елементами є вкрай важливою для розвитку та підтримки стану витривалості, стійкості організму до дії різних негативних біологічних та психологічних чинників.

Одним з найкращих засобів зміцнення нервової системи, зняття нервово-емоційної напруги є фізичне навантаження, яке не тільки нейтралізує негативну дію на організм стресових факторів, але й змінює на краще характер людини.

До основних загальнозміцнюючих засобів у формуванні психічного здоров'я також відноситься нормалізація сну [2, с. 101–102].

Отже, вміння керувати своїм емоційним станом, знижувати рівень емоційної напруги, долати хвилювання необхідне в багатьох ситуаціях. Таке вміння запобігає розвитку надмірної нервової напруги, допомагає зберегти здоров'я. Крім того, вміння керувати собою, підтримувати високу працездатність значно розширює можливості людини, допомагає їй розкрити творчий потенціал особистості, вийти переможцем у складних життєвих ситуаціях. Усе це вкрай важливо для представників тих професій, які перебувають у постійному контакті з людьми. До них відноситься й професія соціального педагога.

Література

1. Анисимова О.А. Стресс и профессиональное здоровье педагога // Лучшие страницы педагогической прессы. – 2001. – №5. – С. 90–96.
2. Грушко В.С. Основи здорового способу життя для всіх і кожного: Навчальний посібник з курсу "Валеологія". – Тернопіль, 1999. – 368 с.
3. Елканов С.Б. Основи професійного самовоспитання майбутнього вчителя. – М., 1989.
4. Карнеги Д. Как перестать беспокоиться и начать жить / Пер. с англ. З.П.Вольской. – Д.: Сталкер, 2004. – 230 с.
5. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя: Кн. для учителя. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1992. – 224 с.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А.Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
7. Савостьянов А. Методы саморегуляции эмоциональных состояний учителя // Народное образование. – 2001. – №8. – С. 208–216.
8. Селье Г. Стресс без дистресса / Пер. с англ. А.Н.Лука, И.С.Хорола. – Прогресс, 1979. – С. 126.

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Студентка IV курсу **Бобник І.А.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Суховєєва Н.М.**

У статті розглядається роль громадських (неурядових) організацій у вирішенні соціальних проблем дітей та молоді з особливими потребами. Аналізуються інноваційні форми та методи соціально-педагогічної роботи, які застосовуються у діяльності окремих неурядових організацій України.

За статистичними даними ВООЗ, у середньому близько 10% населення будь-якої країни складають люди з фізичними або сенсорними розладами й вадами. Жити повноцінно більшість із них не може через соціальні та фізичні бар'єри [7, с. 26–27].

Складні й різноманітні труднощі супроводжують таких людей протягом усього життя, стосуються практично всіх сторін їх життєдіяльності. Так, постійно постають проблеми, пов'язані з медичною допомогою, проблеми догляду, обслуговування в сім'ї або поза нею, соціальної допомоги, пенсійного забезпечення. Неабияку складність становлять проблеми фізичного доступу до архітектурних споруд, транспортні проблеми, проблеми зв'язку, спілкування, отримання і надання інформації тощо [3, с. 9].

Дуже суттєвими і нелегкими виявляються для цих людей питання психологічної допомоги, реалізації творчих здібностей, набуття освіти, як загальної, так і професійної, працевлаштування.

Крім того, соціальні проблеми, з якими щоденно стикаються особи з функціональними обмеженнями різних груп, ступенів, видів та форм вад і захворювань, у кожному конкретному випадку суттєво детерміновані індивідуальною специфікою інвалідності, віком і статтю, матеріальним становищем, наявністю доброзичливого родинного оточення і його можливостями, потужністю і кваліфікацією місцевих спеціалізованих служб – соціальних, медичних, освітянських, працевлаштування тощо. До того ж соціальні проблеми дітей і молоді з функціональними обмеженнями невід'ємно пов'язані з проблемами сімей, у яких вони мешкають [3, с. 9].

Як свідчить міжнародний досвід, вирішення соціальних проблем дітей і молоді з особливими потребами можливе лише за умови взаємодії, державних інституцій (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист) і суспільства (активне залучення населення, громадських, недержавних організацій, зокрема інвалідів і їх родичів) [5, с. 39].

За останнє десятиріччя неурядові організації в Україні почали відігравати активну роль у реалізації соціальної політики держави щодо захисту різних категорій населення. Сьогодні їх діяльність у сфері вирішення соціальних проблем є предметом наукового аналізу в політології (В.Новохацький, В.Пащенко), соціології (В.Головенько, О.Яременко),

соціальної роботі (Н.Комарова, К.Шендеровський) [8, с. 16; 11, с. 63–72]. За участі неурядових організацій у місцевих громадах вирішуються такі важливі для суспільства питання, як підтримка дітей групи ризику, відстоювання їхніх прав на сприятливе навколишнє середовище, профілактика негативних явищ серед неповнолітніх, організація дозвілля, розробка та впровадження нових освітніх технологій тощо. Проте сьогодні у вітчизняній науці ґрунтовно не проаналізовано та не узагальнено значний досвід цих організацій у царині соціально-педагогічної діяльності [2, с. 44].

Насамперед зазначимо, що неурядові організації – це громадські організації, які сформовані на принципах добровільності, не мають на меті отримання прибутку, незалежні та не підпорядковані урядовим структурам, захищають інтереси окремих груп людей відповідно до свого статуту [9, с. 68]. Формально неурядові організації відрізняються від державних установ та бізнесових структур тим, що вони створюються не для отримання чи розподілу певних прибутків; у певних законодавчих межах вони мають створюватися на основі самостійної добровільної ініціативи людей для реалізації спільних інтересів та цілей; вони засновані на основі приватної ініціативи, в умовах будь-якого законодавства вони мають бути офіційно зареєстровані. Їх реєстрація означає, що засновники цих організацій хочуть отримати суспільне визнання, а це вимагає певної міри формалізації та звітності перед суспільством [2, с. 45].

Громадська організація є своєрідним індикатором суспільних проблем, її поява, спрямованість діяльності вказує на слабкі місця в системі освіти, молодіжної політики, соціального захисту тощо.

Наше вивчення показало, що громадські організації можна поділити на дві групи. До першої можна віднести організації самопомогі, наприклад: "Надія" в м.Прилуки – об'єднання сімей, у яких виховуються діти-інваліди, "Журавлик" у м.Сімферополь – об'єднання батьків, діти яких хворі на лейкемію, "Дитина" в м.Тернопіль – громадська організація родин дітей-інвалідів та інші. Є й такі, що створені для соціального захисту осіб з функціональними обмеженнями, наприклад: Благодійне товариство "Джерела" в м.Києві, обласний благодійний фонд "Діти-інваліди" в м.Одеса і т.д.

У процесі узагальнення досвіду діяльності неурядових організацій ми також дійшли висновку, що більшість сервісних громадських організацій зосереджена переважно у великих містах та обласних центрах. На жаль, у малих містах зустрічаються поодинокі приклади активної діяльності громадських організацій (таким яскравим прикладом може бути діяльність неурядових організацій у м.Броди), а в селищах та селах вони майже відсутні [2, с. 51].

Провідним компонентом соціальної роботи з даною категорією дітей є формування індивідуальності, її соціалізація з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини із

мікро- і макросередовищем, розвитком її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні і пересуванні, забезпеченні ліками і продуктами харчування, організації оздоровлення. З цією метою впроваджують такі організаційні форми роботи, як клуби спілкування, творчі лабораторії, недільні школи для дітей, котрі не навчаються у державних закладах, ігротеки, літні реабілітаційні школи, гуртки з декоративно-прикладної, художньої та літературної творчості, дитячі журнали, виїзні консультації, дні відкритих дверей, конкурси і фестивалі художньої творчості, виставки творчості, свята до пам'ятних дат, благодійні естафети, телемарафони й інші благодійні акції, відвідування закладів культури і спортивних заходів, екскурсії, бібліотечне обслуговування тощо [4, с. 52].

У роботі з особливими дітьми використовують також широкий спектр різноманітних методів у поєднанні із формами. Одним із важливих методів соціальної роботи, що використовують у діяльності з дітьми-інвалідами та молодими інвалідами, є метод *стимулювання прогресивної громадської думки* стосовно формування в суспільстві позитивного і гуманного ставлення до цієї категорії дітей і молоді, їх сімей, створення атмосфери доброзичливості та розуміння їхніх проблем.

Пошуки ефективних технологій соціальної роботи з дітьми з особливими потребами та молодими інвалідами виявили одну з них, найбільш важливу і потрібну – *волонтерську допомогу*. Стосовно технологій волонтерської допомоги, слід зазначити, що, з одного боку, діти-інваліди навчаються приймати допомогу від чужих людей, а з іншого – у процесі взаємодії з волонтером (а це, як правило, активні, доброзичливі, співчутливі діти) відбувається взаємообмін інформацією, думками, поглядами, почуттями. Завдяки активній взаємодії і спілкуванню з волонтерами діти-інваліди мають ширший доступ до надбань культури, інформації, довкілля, що загалом сприяє їх соціалізації [4, с. 54].

Особливе і, зазвичай, негативне ставлення інших людей спричиняє у дитини страх, гнів, сумніви, розпач і т.д. Вони починають почуватися приреченими на приниження та знехтуваними суспільством, а відтак, неповноцінною особистістю. Завдяки ігротерапії, арттерапії та іншим сучасним методам навчання і виховання діти "розкриваються" психологічно, починають розуміти свою унікальність у властивих їм здібностях і талантах, відчувають себе значущою і повноцінною особистістю [6, с. 18].

Ігротерапія – це терапія засобами ігрової діяльності, побудова стосунків між дорослим і дитиною за допомогою гри, в яких малюк відчуває себе значущою особистістю, яку цінують і люблять. У процесі ігротерапії дитина відкривається для виразу своїх емоцій, завдяки чому звільняється від напруги, фрустрації та відчуття пригніченості [6, с. 18].

Ігротерапія передбачає використання емоційних, пізнавальних і фізичних здібностей дитини з метою корекції особливого розвитку та поведінки. Вона ефективна у тому випадку, коли інші методи вже вичерпані або малоефективні. Ігрова діяльність є основним терапевтичним напрямом у роботі з дітьми, оскільки гра – основний вид діяльності дітей дошкільного віку. Для дітей гра полегшує спілкування між ними та дорослими.

Під час ігротерапії навколишнє середовище і стосунки з дитиною створені, пристосовані до її можливостей, її індивідуального рівня психічного розвитку. Це одна з головних умов, що забезпечує позитивний терапевтичний ефект [6, с. 18].

Метою ігротерапії для дітей з особливостями психофізичного розвитку є: надання дитині можливості виявити свої приховані хвилювання (агресію, страх, образи тощо); самостійно вирішувати свої проблеми, залагоджувати конфлікти і т.д.; створення такої атмосфери, що відображає почуття дитини, в якій вона зможе нести відповідальність за власні вчинки. Завдяки правильно організованій грі страхи і тривожність, агресивність і депресії, занижена самооцінка, невпевненість у собі і багато інших патологічних станів в емоційній та особистісній сферах можуть бути замінені на гармонічніший стан (отримання задоволення, радості від творчості) [6, с. 20].

Одна з доступних форм ігрової діяльності – ігротерапія з піском. Таку діяльність можна проводити як у закритому приміщенні, так і на подвір'ї. За допомогою пісочної ігротерапії можна значно розширити світогляд дитини, розвинути її здібності [6, с. 22].

Потрібно виділити такий метод, як *ізотерапія* – моделювання взаємовідносин і вираження різного роду емоцій, в тому числі і негативних у малюванні. Вона дозволяє враховувати різноманітність дитячої фантазії, пропонувати дитині казкові, фантастичні сюжети для їх розробки у винахідницькій роботі.

Малювання – це творчий акт, що дозволяє дитині відчувати і зрозуміти самого себе, виразити вільно свої думки та почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, бути самим собою, вільно виражати мрії і надії [10].

Малювання розвиває чуттєво-рухову координацію. Його перевага полягає в тому, що воно потребує узгодженої участі багатьох психічних функцій.

Таким чином, малювання виступає як спосіб досягнення своїх можливостей, як спосіб вираження різного роду емоцій, у тому числі і негативних. Тому малювання широко використовують для зняття психічної напруги, стресових станів, при корекції неврозів, страхів.

Потрібно звернути особливу увагу на одну із методик ізотерапії – це *проективний малюнок*. Ця методика цікава тим, що має подвійний

характер. З одного боку, це чудова діагностична методика, з іншого – вона володіє всіма необхідними техніками для того, щоб здійснити психокорекційний вплив [10].

Тобто наше вивчення показало, що суб'єктом соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами виступають недержавні організації. Їхня діяльність різноманітна і використання різноманітних методів та форм, по-перше, дозволяє успішно адаптувати й інтегрувати дітей з особливими потребами в суспільство, а по-друге, перевести батьків з позиції пасивних спостерігачів у активну соціальну позицію. Робота таких організації є об'єктом вивчення соціальної педагогіки.

Література

1. Безпалько О.В. Неурядові організації України: соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю у територіальних громадах // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2006 – №1 (13) (січень–березень). – С. 44–51.
2. Громадська думка: Дослідження. Анонси. Висновки. – К.: ДЦССМ, 2003. – Вип. 2. – С. 9.
3. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: сучасний стан і перспективи розвитку / Кер. авт. колективу С.В.Толстоухова, В.В.Багай, О.В.Вакуленко, З.З.Зайцева та ін. – К., 1999. – С. 52–54.
4. Добросжок І. Інтеграція молоді з особливими потребами в сучасне українське суспільство // Соціальний педагог. – 2007. – №10, жовтень. – С. 39.
5. Золотоверх В. Ігротерапія як засіб подолання порушень у дітей з особливостями психофізичного розвитку // Дефектологія. – 2004. – №4. – С. 18–22.
6. Куцевич В. Архітектурне безбар'єрне середовище для інвалідів // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – №4. – С. 26–27.
7. Новохацький В.Д. Неурядові організації як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні: Автореф. дис. к. політ. н.: 23.00.02 / Дніпропетров. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 16.
8. Пашченко В.І. Неурядові організації як інститут громадського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні: Дис. ... к. політ. н.: 23.00.02 / НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2005. – С. 68.
9. Психотерапія / Под ред. Б.Д.Карвасарского. – СПб., 2000.
10. Шендеровський К.С. Взаємодія соціальних служб для молоді та громадських, благодійних організацій щодо задоволення потреб дітей, молоді, різних категорій сімей в м.Києві // Проблеми педагогічних технологій: Зб. наукових праць. – Луцьк, 2004. – Вип. 3–4. – С. 63–72.

НЕФОРМАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Студентка ІV курсу **Бояринова Я.В.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Хлебик С.Р.**

У статті висвітлено основні проблеми неформальних молодіжних організацій, історію розвитку неформального молодіжного руху. Крім того, показано значення діяльності соціального педагога з підлітками і молоддю, які входять до даних об'єднань.

У наші дні все частіше можна почути про кризу традиційних інститутів соціалізації – сім'ї і школи. Батьки перестають бути для дітей зразками, і в багатьох випадках вони перекладають тягар виховання "на плечі" школи.

Соціальна криза зумовила значний вплив і на сферу освіти, на її ціннісно-цільові орієнтири. Багато вчителів визначають викладання предмета як єдине завдання своєї діяльності, тому, для підлітків у більшості випадків вони не є "вчителями життя" й авторитетними особами.

Є всі підстави говорити і про відсутність у сучасному суспільстві єдиної системи норм і цінностей, уявлення про них у свідомості підлітка носить досить розпливчастий характер.

У цій ситуації підлітки роблять вибір на користь "вулиці", яка стає для них реальною школою життя.

Уявлення про те, "что такое хорошо и что такое плохо", як вдягатися, яку музику слухати, як ставитися до людей іншої національності і т.д. формується частіше за все в групі однолітків. Тут діти вперше відчують зраду і дружбу, альтруїзм і ворожнечу, освоюють навички вирішення конфліктів, переговорів, колективного планування.

Слово "неформали" викликає різні емоції. Для одних воно стало символом нонконформізму і сповнене особливого шарму – це престижно. Для інших це слово сповнене погроз, ворожості, воно асоціюється зі вторгненням у теплий затишний світ звичних образів. Треті пов'язують його з безглуздим галасом від екстравагантної самореклами людей, не здатних на серйозні справи. Журналісти цим словом іноді просто насолоджуються – будь-яка розмова про неформалів привертає напружену увагу масової аудиторії. Вчені від цього відхрещуються, вважаючи, що це доволі невдалий термін.

Що б там не було, але на сьогодні неформали – це частина сучасної молоді, яка прагне жити інакше, ніж їх батьки. Все це призводить до того, що питання про існування, діяльність, норми життя, цінності неформалів стає досить актуальним.

З усієї багатоманітності неформальних об'єднань молоді психологи виділяють просоціальні, асоціальні та антисоціальні групи, останні з них – негативно спрямовані.

Хто ж такі неформали, чим вони займаються? На ці та інші питання намагалися знайти відповіді багато вчених. У роботах А.С.Запесоцького і А.П.Файна неформальні молодіжні об'єднання розглядаються як група

людей, які мають спільну діяльність, специфічну систему цінностей і пов'язану з нею модель поведінки, виразну систему атрибутів, стиль спілкування, який визначається сюжетом, ритуалами прийняття нових членів, особливостями рольової поведінки.

Л.А.Радзіховський визначає неформальну молодіжну організацію як "соціально-психологічне явище, яке являє собою спробу адаптації молоді до тих проблем, з якими вони стикаються в підлітковому і юнацькому віці, протягом того періоду, коли вони поступово входять у самостійне життя в сучасних конкретно-історичних умовах".

К.Є.Ігошев і Г.М.Міньковський розглядають неформальну молодіжну організацію як спільність, яка складається з підлітків і осіб молодого віку і характеризується певними ознаками: "виникнення на базі стихійного спілкування в конкретних умовах соціальної ситуації; самоорганізація і незалежність від офіційних структур; обов'язкові для учасників моделі поведінки, спрямовані на реалізацію незадоволених у звичайних формах життєдіяльності потреб (соціальний статус, самоствердження, захищеність, престижна самооцінка); відносна стійкість, визначена ієрархія; виражені особливості світосприймання, ціннісних орієнтацій, ставлення до навколишнього середовища, стереотипів поведінки; атрибутика, що підкреслює належність до даної спільноти".

Глибокий аналіз символізму молодіжних субкультур і причин активного звернення груп до символіки показала у своїх роботах Т.П.Щипанська.

І.С.Кон вивчав особистість у підлітковому і юнацькому віці. Він визначив пріоритети в житті цих категорій населення.

Зараз існує чимало неформальних молодіжних організацій, серед яких найбільш відомими є панки, металісти, скінхеди, любери, толкієністи, рокери, байкери... Те, що підлітки і молодь входять до таких організацій, несе в собі як позитив, так і негатив, і пов'язано це, насамперед, зі специфікою існування і діяльності кожної конкретної організації.

Панк-рок почав поширюватися серед молоді наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Він не міг встояти перед репресіями влади. Агресивність тусовок, принциповий деінтелектуалізм, відкидання будь-яких форм впливу на суспільство і культуру, крім "шок-протесту", унеможливлювали процес його розвитку.

У період загальної кризи неформалітету розвинулася і субкультура байкерів. У вітчизняних дослідженнях початку 90-х їх називали "рокерами", що викликало плутанину в термінах. Рокери – прихильники рок-музики, відповідно до музичного напрямку. Для байкерів же характерним є романтизація подорожей на мотоциклах, чітке розмежування на "своїх" і "чужих", агресивний "прикид" та неприхована агресія, яка сприяла криміналізації байкерських тусовок.

Металісти – прихильники "хеві-метал" – у напрямку рок-музики з'явилися на Україні на поч. 80-х, особливо ж їх число зросло в 1986 р. Зовні металісти нагадували панків, оскільки зверталися до практики "шок-протесту" – шкіряні куртки, металеві ланцюги, довге волосся, джинси, важкі черевики, татування. В їхньому середовищі чітко виділялася еліта, яка визначає поведінку і ціннісну шкалу групи. Ще в початковому періоді існування металісти поділялися на прихильників "хеві-метал", "блек метал-рок" та "спід метал-рок". Останні тяжіли до сатаністських напівмістичних культів, які поширилися всередині 80-х років серед підлітків великих міст. Металісти слухали переважно англійські групи ("Metallica", "Scorpions"...), та російськомовні ("Ария", "99%", "Черный кофе"...). На тусовках металісти могли розпивати спиртні напої, палити...

На початку року в м.Люберці під Москвою на базі місцевого територіального угруповання виникла стійка молодіжна субкультура розправно-самосудного типу – "любери". Вони були тісно інтегровані в кримінальне середовище. Серед їхніх лідерів переважали спортсмени та дрібнохуліганські елементи, які мали досвід вуличних бійок та зіткнень з міліцією. Однак це середовище спрямовувало свою агресію не проти суспільних інститутів, а проти андеграунду Москви – вони рвали "прикид" усіх – від бітломанів до панків, відбирали прикраси, насильно зістригали волосся, били, гвалтували їх.

На межі 80–90-х рр. у літературній тусовці у середовищі молодих перекладачів, письменників та художників зародився рух толкієністів – прихильників творів Дж.Р.Р.Толкієна. З 1990 р. у середовищі тусовки виділяється напрямком рольової гри – практики рольової реконструкції описаних у творах подій, наближеної до імпровізованої театральної вистави. На основі вигаданого казкового світу вони будували "міф міфу". Толкієністи проводили літні табори ("гоббітські ігрища"), де демонстрували своє вміння володіти середньовічною зброєю, викликати духів, орієнтуватися на місцевості, знання текстів, музики...

Рух "скінхедів" виник у другій половині 90-х рр., він проник в Україну через Росію. Більшість українських "скінів" є російськомовними та орієнтовані на ідеї, пропаговані структурами російських "скінів", вони виростили на "дріжджах" російської неонацистської пропаганди. "Скінхеди" зосередили свою діяльність на банальному переслідуванні темношкірих та азіатів, а також на боротьбі з субкультурами рейверів, реперів та байкерів. "Скінхеди" поділяються на "наці-скінів" (расисти) та "ред-скінів", серед яких вирізняють найпотужніші міжнародні організації SHARP, RASH та SLO.

Входження підлітків та молоді до тієї чи іншої організації несе в собі різні наслідки. Так, підліток потрапляє в сферу, де проявляються його здібності, якості, таланти (напр., гра на гітарі, спів, акторське мистецтво), він може проявити лідерські якості, відчути себе потрібним, навчитися

правил поведження у групі, розвинути комунікативні навички, але, в той же час, входження до неформальної організації може тісно пов'язуватися із кримінальною діяльністю, вживанням спиртних напоїв, наркотичних речовин, тютюнопалінням, пошкодженням архітектурних пам'яток, суспільного добра... Це негативно впливає на розвиток особистості молодшої людини. Тому робота соціального педагога з неформальними молодіжними організаціями полягає в тому, щоб допомогти особистості позбутися почуття самотності, швидше адаптуватися до умов життя, не потрапити в "тенета" негативних звичок, актуалізувати свої можливості для самореалізації.

Соціальний педагог може залучати обдаровану молодь – представників неформальних молодіжних організацій до участі в різних музичних, поетичних конкурсах, а особливо до тих, які пропагують здоровий спосіб життя, а також до проведення різноманітних акцій, концертів... Але для всього цього необхідно, насамперед, здобути довіру підлітків і молоді неформальних молодіжних організацій, а це дуже складно.

Проблема існування неформальних молодіжних організацій виникла не досить давно, і тому ще недостатньо вивчена і дуже актуальна в наш час. Її розглядали багато вчених, таких як, наприклад, А.Л.Запесоцький, А.П.Файн, Л.А.Радзіховський, І.С.Кон і інші.

Входження до неформальної організації може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Особливу увагу потрібно звертати на такі асоціальні неформальні об'єднання, як металісти, скінхедеї, любери, панки...

Соціальний педагог має допомогти підліткам і молоді самореалізуватися в даних умовах, не потрапити під вплив негативних настроїв у групі, знайти способи конструктивного впливу і не потрапити в "тенета" шкідливих звичок...

Література

1. Запесоцкий А.С., Файн А.П. Эта непонятная молодежь... Проблемы неформальных молодежных объединений. – М.: Профиздат, 1990.
2. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
3. Косарецкая С., Синятина Н. О неформальных объединениях молодежи. – М.: Владос, 2004.
4. Кулик В., Голопуцька Т., Голобуцький О. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. – К., 2000.
5. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А.Й.Капської, І.М.Пінчук. – К., 2003.
6. Толстых А.В. Взрослые и дети: Парадоксы общения. – М.: Педагогика, 1988.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНІК У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Студентка IV курсу **Варченко Т.О.**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Конончук А.І.**

Стаття висвітлює важливість використання ігрових форм роботи в різних напрямках соціальної роботи.

Потреба формування соціально активної особистості, спрямованість соціально-педагогічного процесу на її розвиток спонукають до використання нових нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчої особистості дитини чи молодшої людини. Специфіка гри як одного з видів діяльності дозволяє використовувати ігрові техніки як істотний та впливовий засіб соціальної роботи. Ця специфіка полягає в свободі дій, абсолютній зануреності учасника гри, підкорення його певним правилам, наявності особливих групових стосунків і емоційного забарвленості.

Гра є одним із інструментів в арсеналі соціального педагога ще й тому, що її можна застосовувати з метою діагностики, психокорекції міжособистісних стосунків. Крім того, гра сприяє духовному і фізичному звільненню, зняттю напруги, поліпшенню відчуття радості від подолання труднощів.

Першим, хто запропонував вивчати гру дітей з метою їх розуміння й виховання, був Ж.-Ж.Руссо, який рекомендував вмісто самому стати дитиною, щоб приєднатися до ігор свого виховання [3].

Психолого-педагогічна література дає широкий спектр відповідей на питання: в чому і як взаємодіє ігрова діяльність і проте соціалізації особистості. Рекомендації щодо використання гри в системі виховної та дозвілєвої роботи запропоновані в дослідженнях Н.П.Аніксєвої, О.Л.Немежанської, Л.М.Іванової, Р.Х.Вайноли, А.Й.Капської, Н.Л.Олійник, Т.В.Азарової, М.Р.Битякової, Л.С.Макаренко та інших.

Аналізуючи досвід Д.Б.Ельконіна, Л.Френка, Ж.Піаже, С.Міллера, Л.С.Виготського та Б.Г.Ананьєва, ми дійшли висновку, що гра в дитячому віці охоплює всі вікові періоди розвитку і має винятковий характер у формуванні особистості.

Науковці в галузі педагогіки (С.Новосьолова, С.Козлова, Н.Поніманська та інші) виділяють різні класифікації ігор. У соціально-педагогічній діяльності можуть використовуватись усі різновиди, за винятком азартних. Важливе місце посідають дидактичні, психотренінгові, соціальні [1].

Під час проведення гри соціальний педагог-ігротехнік ознайомлюється з технологією оволодіння навичками ігрової діяльності. У практиці

соціально-виховної роботи можна визначити такі психолого-педагогічні умови застосування гри:

1. Визначення творчого потенціалу гри. Ігротехнік повинен уявляти доцільність даної гри для певного періоду розвитку особистості, дитини.

2. Визначення місця і часу проведення, кількості учасників.

3. Забезпечення комфортності і природності гри.

4. Урахування вікових та анатомо-фізіологічних властивостей учасників гри.

5. Захист людської гідності, морального благополуччя кожного учасника.

6. Визначення місця ігротехніка під час проведення гри (радник чи просто спостерігач).

7. Цілеспрямоване розширення прав учасників гри.

8. Дотримання технології проведення гри, яка включає етапи типової технології соціально-педагогічної діяльності [2].

Ігрова діяльність органічно входить до загальної мети виховання у сфері вільного часу. Гра чудово поєднується з іншими видами діяльності, часто компенсуючи те, що вони не можуть дати. Навчання, культура, дозвілля, спорт, праця, гра, спілкування взаємодоповнюють один одного, створюють змістовну сторону життя дитини і підлітка, сприяють їх творчому розвитку. Однак гра – це не лише змістовний вид діяльності, а й форма, що охоплює практично всі дитячі об'єднання і колективи.

Основною функцією ігрової діяльності є розважальна, що забезпечує їй важливу роль в організації дозвілля дітей [4].

Важливе місце ігрова діяльність посідає в системі вуличної соціальної роботи, що спрямована на профілактичну, діагностичну, консультаційну роботу з дітьми та підлітками, які більшість свого часу проводять на вулиці, на організацію їх підліткового дозвілля та пропаганду здорового способу життя.

За даними досліджень Р.Х.Вайноли, до бригади вуличних соціальних працівників обов'язково входять ігротехніки [2].

Ігротека на вулиці – це комплекс ігор, які пропонуються об'єктам і клієнтам вуличної соціальної роботи.

Організація ігрової діяльності на вулиці має певну специфіку:

1) значно підвищуються вимоги до гарантованої безпеки дітей і підлітків;

2) коло гравців змінюється, що вимагає від ігротехніка імпровізації;

3) вибір гри багато в чому визначається погодними умовами;

4) вулична ігротека передбачає наявність великої кількості яскравого інвентарю;

5) може відбуватися водночас на різних майданчиках, тому потребує більшої кількості ігротехніків.

Р.Л.Вайнола пропонує таку типологію ігор, рекомендованих для використання на вуличних ігротеках:

- 1) спортивні ігри;
- 2) настільні ігри;
- 3) рухливі ігри;
- 4) ігри-атракціони;
- 5) танцювальні ігри;
- 6) рольові ігри;
- 7) інтелектуальні ігри [5].

Крім ігротеки, в практиці вуличної роботи використовуються інші види організації ігрової діяльності, зокрема ігрові програми, які передбачають наявність єдиної теми, ідеї і проблеми, пов'язані сюжетною лінією. О.А.Немежанська пропонує наступні варіанти проведення вуличних ігрових програм:

А. Станційна ігрова програма (передбачає організацію ігрової діяльності за патрульною системою, коли учасникам, об'єднаним у патрулі, пропонується за певним маршрутом пройти випробування).

Б. Тематична ігрова програма, присвячена певній темі.

В. Комбінована ігрова програма – складається з різноманітних майданчиків, проходження яких вимагає послідовності, маршруту.

Г. Театралізована ігрова програма. Найчастіше в практиці соціальної роботи використовується комбінована ігрова програма, що вимагає різних форм і методів роботи, а також вибір учасниками власної діяльності.

Надзвичайно актуальною є проблема підготовки ігротехніків зі складу спеціалістів соціальних служб чи волонтерів. Фахівці пропонують такі форми підготовки, як проходження волонтерської зміни в умовах соціальної служби, а також створення власних творчих картотек ігор.

З метою практичного досвіду використання ігрових технік у роботі соціальних педагогів нами був відвіданий районний центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді м.Ніжина. Ігри використовуються в колективних та масових формах і є важливою складовою технологій соціальної роботи з дітьми, молоддю, сім'єю, тобто вони використовуються в усіх напрямках роботи центру.

Працівниками та волонтерами проводяться такі заходи з використанням ігротек:

1) основний – організація ігротек на пришкольніх майданчиках районних шкіл у літній період;

2) організація святкування Міжнародного дня захисту дітей (ігри на свіжому повітрі, рухливі, ігри-театралізації, змагання, естафети, конкурси тощо);

3) проведення акції "Молодь обирає здоровий спосіб життя" до Дня незалежності;

4) ігротеки для дітей, які проходять оздоровлення в санаторії "Пролісок";

5) Свято Святого Миколая для дітей-сиріт, яке включає ігротеки в приміщенні;

6) заходи для сімей у кризовому стані (неблагополучних сімей);

7) "Свято сім" до міжнародного дня сім'ї, де застосовуються ігрові моменти не лише для дітей, а й для дорослих;

8) для творчо обдарованої молоді конкурс "Крок до зірок".

Таким чином, ми можемо зробити висновок про важливість ігрових технік у роботі Центру. Вони застосовуються за усіма напрямками роботи як з дітьми та молоддю, так і з дорослими. Але працівники Центру зазначають, що в умовах м.Ніжина організувати бригаду вуличної соціальної роботи неможливо.

Отже, ігрові техніки в роботі соціальних педагогів відіграють дуже важливу роль, і їх потенціал та можливості слід використовувати в усіх основних напрямках роботи.

Література

1. Аникеева Н.П. Воспитание игрой: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987.

2. Вайнола Р.Х. Особливості використання ігрових технік в соціальній вуличній роботі. – К.: НПУ, 2001.

3. Ковальчук В.В. Ігрова терапія в корекційній роботі // Психологічна газета. – 2005. – Квітень, №7.

4. Молодь і дозвілля (теорія, методика і практика роботи з підлітками та молоддю за місцем проживання) / О.В.Безпалько, А.Й.Капська, В.Г.Куєвда. – Вип. 1. – К.: АЛД, 1994.

5. Технології соціально-педагогічної роботи: Навч. посібник / За ред. А.Й.Капської. – К., 2000.

ДІТИ-ЖЕРТВИ НЕСПРИЯТЛИВИХ УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Студентка IV курсу **Гринько Ю.І.**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Суховєєва Н.М.**

У статті висвітлено основні особливості жорстокого поводження з дітьми, а саме: фізичного, сексуального та психологічного насилля, а також визначено види дітей-жертв несприятливих умов соціалізації; виділено основні шляхи соціально-педагогічного захисту дитини.

Діти, незаперечно, найбільш незахищена і повністю залежна від дорослих частина суспільства. Саме з вини дорослих вони опиняються в зонах стихійних і природних катастроф, військових дій, стають заручниками, жертвами фізичного, сексуального і психологічного насилля. Як відмічав Е.Фромм, шкала звірячого поводження з дітьми дуже велика – від нанесення тілесних ушкоджень до катувань і вбивств.

Жорстоке поводження з дітьми характерне для всіх часів і народів. Буквально до кінця XIX ст. домінувала позиція, згідно з якою дитина є власністю батьків і осіб, що їх замінюють.

Насилля стало предметом серйозної уваги порівняно недавно, після того як американський лікар С.Кемп і його колеги в 1962 р., помітивши випадки жорстокого поводження з дітьми, описали "синдром побитої дитини" – зламані кістки, кровотеча, синці...

Найбільш часто фізичного насилля в сім'ї зазнають діти, які мають фізичні чи психічні відхилення, недоношені, з малою вагою при народженні, оскільки вони більш дратівливі, більше плачуть, менш привабливі зовні.

Сексуальне насилля над дітьми американські дослідники визначають як будь-які сексуальні дії між дитиною до 16 років і людиною, яка старша за неї хоча б на п'ять років.

Дуже часто діти стають жертвами психологічного насилля. Вітчизняний психолог Є.Т.Соколова вважає, що різні форми такого насилля над дитиною в сім'ї не меншою або навіть більшою мірою, ніж насилля фізичне чи сексуальне, створюють ситуацію, непридатну для життя дитини.

Виділення проблеми насилля над дітьми в самостійну соціальну проблему свідчить про її актуальність, необхідність розробки системи профілактичних і корекційних заходів, спрямованих на її вирішення. Саме діти як жертви несприятливих умов соціалізації є об'єктом дослідження віктимології – соціально-педагогічної галузі знань, яка розвивається на стику педагогіки, психології, соціології, кримінології, медицини і вивчає різні категорії людей, що є жертвами несприятливих умов соціалізації. Крім того, в даній проблемі часто використовуються поняття "віктимогенність", "віктимізація" і "віктимність".

Віктимогенність – наявність в об'єктивних обставинах соціалізації характеристик, рис, небезпек, вплив яких може зробити людину жертвою цих обставин.

Віктимізація – процес і результат перетворення людини на жертву несприятливих умов соціалізації.

Віктимність – суб'єктивна схильність людини стати жертвою несприятливих обставин умов соціалізації.

Спираючись на класифікацію А.В.Мудрика, ми визначили такі види дітей-жертв: реальні, потенційні, латентні.

Реальними жертвами несприятливих умов соціалізації є інваліди; діти, підлітки, юнаки з психосоматичними дефектами і відхиленнями; сироти і ряд категорій дітей, які знаходяться під опікою держави чи суспільних організацій.

Потенційними жертвами можна вважати дітей, підлітків, юнаків з пограничними психічними станами і з акцентуаціями характеру; дітей мігрантів; Дітей, які народилися в сім'ях з низьким економічним, моральним, освітнім рівнями; представників інших національних груп у місцях компактного проживання іншого етносу.

Латентними жертвами можна вважати тих, хто не зміг реалізувати закладені в них задатки в силу об'єктивних обставин їх соціалізації.

Особливу групу потенційних та реальних жертв несприятливих умов соціалізації в Україні складають діти-сироти та безпритульні. В той час, коли безпритульних нараховується всього кілька тисяч, то дітей-сиріт – понад сто тисяч. За останні роки для навчання та виховання таких дітей в Україні відкрито 39 шкіл-інтернатів. У всіх регіонах країни на громадських засадах при Міжнародних благодійних фондах, християнських церквах засновано 70 дитячих центрів, сімейних будинків, соціально-реабілітаційних навчальних закладів.

Процес і результати перетворення дитини на жертву несприятливих умов соціалізації зумовлені низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників. До об'єктивних, насамперед, належать: сім'я, тип населеного пункту, суспільство і держава, природно-кліматичні умови, екологічні особливості місцевості, катастрофи та стихійні лиха, особливості окремих поселень та мікросоціумів, а також група ровесників не тільки антисоціального характеру, а й асоціального.

Суб'єктивними передумовами того, стане чи ні дитина, підліток чи юнак жертвою несприятливих умов соціалізації, є в першу чергу її індивідуальні особливості як на індивідуальному, так і на особистісному рівні. Від цього залежить і суб'єктивне сприйняття дитиною, підлітком чи юнаком себе жертвою. На індивідуальному рівні віктимізація в тих чи інших обставинах залежить від темпераменту і деяких інших характерологічних властивостей, від генетичної схильності до саморуйнівної поведінки чи поведінки, що відхиляється від норми. На особистісному рівні схильність до того, щоб

стати жертвою несприятливих умов соціалізації, залежить від багатьох особистісних характеристик, до яких можна віднести ступінь стійкості та міру гнучкості людини, розвиненість у неї рефлексії і саморегуляції, її ціннісні орієнтації.

Хворобливі наслідки суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, що відбуваються у суспільстві, позначаються на дітях. Одним із фундаментальних моральних показників цивілізованої правової держави є захист інтересів і охорона прав дитини. Соціально-правовий захист дитини передбачає:

1. Здійснення державної соціальної дитячої політики.
2. Проведення спеціальних державно-громадських дитячих програм – комплексних і цільових, як державного, так і місцевих рівнів.
3. Удосконалення законодавчого забезпечення і захисту прав дітей.
4. Створення соціальної служби або спеціальних служб з питань захисту прав дитини.

Отже, повага до думки, поглядів, до особистості дитини загалом повинна стати не тільки нормою загальнолюдської культури, а й нормою права. Безпека дітей повинна підтримуватись і забезпечуватись комплексом заходів, об'єднаних у спеціальні програми: екстреної й оперативної, довготривалої і повсякденної, рутинної й ексклюзивної допомоги жертвам насилля і їх сім'ям; просвіти, консультування і психологічної корекції для батьків – винуватців насилля; загальної і спеціальної профілактики насилля як у сім'ї, так і в державі.

Література

1. Алексеева Л.С. Проблемы жестокого обращения с детьми в семье // Педагогика. – 2006. – №5. – С. 43–52.
2. Коваль А.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
3. Максимова Н.Ю. Причини адиктивної поведінки неповнолітніх // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – №7. – С. 18.
4. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А.Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 200 с.
5. Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 416 с.
6. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: Навчальний посібник. – К., 2005. – 500 с.
7. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А.Й.Капської, І.М.Пінчук, С.В.Толстоухової. – К., 2000. – 260 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАТЬКІВ

Студента IV курсу *Даниленко І.М.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Конончук А.І*

У статті окреслено коло психолого-педагогічних знань, якими повинна володіти молодь, створюючи сім'ю.

У сучасному суспільстві простежується криза сім'ї, яка виявляється не лише у соціально-економічній площині. Недостатніми є також психолого-педагогічний і соціально-педагогічний рівні підготовки дорослих до сімейного життя. Актуальними проблемами є відсутність єдиної стратегії, послідовності виховання дітей у сім'ї, незрозуміння самоцінності й унікальності кожної дитини, нездатність батьків прогнозувати наслідки виховання. Небажання і невміння аналізувати свої вчинки і жити загалом, відповідати за них – ця тенденція руйнівна не тільки для дорослих. Батьки, які не замислюються над метою, концепцією, стратегією і тактикою виховання своїх дітей, завдають їм невиправної шкоди. Тому нині постають питання про необхідність формування у молоді навичок усвідомленого батьківства та підготовку їх до виконання складних рольових функцій чоловіка і жінки, батька і матері. "Усвідомлене батьківство – це взаємодія батьків між собою, іншими членами сім'ї, зокрема з дітьми, результатом якої є створення сприятливих умов для повноцінного розвитку дитини на всіх етапах її життя".

На сьогодні сучасна молодь, створюючи сім'ю, мріє про демографічний, рівноправний союз, де права одного не обмежують, не порушують права іншого, де відповідальність взаємна, обов'язки справедливо розподіляються, а сімейні ролі є взаємозамінними. Чоловік і жінка мають створити гармонійний союз рівноправних громадян, у якому провідну роль лідера у різних ситуаціях буде відігравати в одних випадках чоловік, в інших – дружина. В.О.Сухомлинський у книзі "Батьківська педагогіка" говорив: "Саме у сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини – культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави".

Відповідно, у кожній сім'ї батьківські ролі розглядають з двох боків – батьківства та материнства. І батьківство, і материнство є базовим життєвим призначенням та важливою соціально-психологічною функцією кожної людини.

Зміни, що відбуваються на сучасному етапі розбудови суспільства, наклали свій відбиток і на певні уявлення про роль батька, матері та мотиви народження дитини зокрема. Дослідники виділяють такі жіночі мотиви: прагнення досягти бажаного соціального й вікового статусу; задоволення моделі повноцінного життя; компенсація своїх життєвих проблем; любов до дітей. Щодо мотивації батьківства у чоловіка, то дослідники доводять, що, в першу чергу, дитина – його продовження, його друге "Я". До цього додаються й мотиви компенсації та реалізації себе як батька.

Молодь, котра готується до шлюбу, повинна знати насамперед роль дітей у подружньому житті, про те, що діти позитивно впливають на сім'ю, на родинне життя: урізноманітнюють і збагачують міжособистісні зв'язки в сім'ї; розширюють сферу її інтересів і потреб; дають батькам емоційне задоволення уже фактом своєї появи на світ, а ще більше – своїми успіхами, неповторною діяльністю; дають можливість батькам ніби повертатися до своїх дитячих років, знову переживати пройдені етапи життя; задовольняють почуття материнства і батьківства, дають можливість жінкам і чоловікам відчувати насолоду від переживання цих високих почуттів; цементують єдність поколінь, підносять престиж сім'ї як мікроосередку суспільства. Як би не кохали подружжя один одного, вони не можуть бути щасливими, якщо у них немає дітей.

Загальна картина сімейного виховання і всього життя у сім'ї багато в чому визначається тим, як люди уявляють собі батьківство ще до того, як вони реально стали батьками. Батьківство є базовим життєвим призначенням, важливим станом і значною соціально-психологічною функцією кожної людини. В розвинутій формі батьківство включає: ціннісні орієнтації шлюбних партнерів; батьківські установки й очікування; батьківське ставлення; батьківські почуття; батьківські позиції; батьківську відповідальність; стиль сімейного виховання. При цьому варто зазначити, що всі ці компоненти мають три складові – когнітивну, емоційну й поведінкову. Щоб у людині сформувалася батьківська сфера (материнське чи батьківське почуття), у своєму розвитку майбутні матір і батько повинні пройти певні стадії. Тільки так у них як майбутніх батьків з'являється бажання мати дитину й формується здатність належним чином турбуватися про неї й виховувати її. При цьому характер формування основних компонентів батьківства на кожному з етапів має гендерний відтінок. Якщо на початковому (до 3-х років) етапі формування материнської й батьківської сфери особливу значущість для дітей обох статей має тактильний контакт з матір'ю, то вже на наступному етапі (3–10 років) у них домінують різні потреби в іграх, у т. ч. у сюжетно-рольових, на них впливають різні визначальні агенти соціалізації, формуються різні соціально значущі взірці поведінки. Тим більше відрізняється процес формування установки на материнство-батьківство в

період статевого дозрівання, особливо з огляду на асиметрію темпів дозрівання юнаків і дівчат.

Щоб мати достатній рівень педагогічної готовності, майбутнім батькам і матерям необхідні знання про основні закономірності розвитку і виховання дітей, про роль у цьому сім'ї, батьків, тобто фізіолого-гігієнічні і психолого-педагогічні знання. Вони повинні бути готовими до розв'язання різноманітних педагогічних завдань, як стратегічних, так і тактичних, оперативних. На рівень педагогічної підготовленості певний вплив чинить самоосвіта батьків, потреба в розумній книзі, читання педагогічної літератури, прагнення розширити свій педагогічний кругозір.

Майбутні батьки повинні бути психологічно готовими до того, що виховання дитини – праця нелегка, праця без вихідних, що вимагає постійного напруження розуму, почуттів, готовності приймати негайні рішення, брати на себе повну відповідальність. Можна виділити п'ять умов успіху в здійсненні батьківського і материнського обов'язку:

1) бути високо вимогливим до самого себе, постійно займатися самовихованням, володіти волею, витримкою;

2) знати інтереси своїх дітей, вникати в усе, що їх хвилює, турбує, гнівить чи радує;

3) пам'ятати своє дитинство і юність, співпереживати з дитиною за все, що у неї відбувається;

4) брати обов'язкову участь в усіх домашніх, господарсько-побутових справах, залучати до них, за можливістю, й дітей;

5) завжди бути прикладом для своїх дітей.

"Усе залежить від виховання в дитинстві", – стверджував В.О.Сухомлинський. Тому видатний педагог ХХ століття вважав, що надзвичайно важливо морально готувати завтрашніх батьків і матерів до сімейного життя, до людського кохання і дружби, до виховання дітей, до створення людини. Звертаючись до батьків, він писав: "Творення людини – найкраще напруження ваших сил. Це і життєва мудрість, і майстерність, і мистецтво. Діти – це щастя, створене вашою працею".

Велике значення у вихованні дитини відіграє саме відповідальність перед дитиною, яку беруть на себе батьки. Щоб цю відповідальність із честю витримати, слід відразу ж ставитися до дитини як до рівноправного члена сім'ї. Байдуже ставлення до дитини таке ж небезпечне, як і сліпа батьківська любов. Даючи дитині все найнеобхідніше для її нормального розвитку, не слід забувати про почуття міри. Правилком у ставленні до дитини повинні стати слова великого Ж.-Ж.Руссо: "Чи знаєте Ви, який найпевніший спосіб зроби Вашу дитину нещасною? Це привчити її не мати ні в чому відмови!"

Слід пам'ятати, що батьки для дитини є, по-перше, джерелом емоційного тепла і підтримки, по-друге, владою, розпорядником благ, по-третє, взірцем для наслідування, по-четверте, другом і порадником. У будь-якому віці у взаєминах батьки – діти присутні ці чотири функції, але питома вага їх у різні вікові періоди неоднакова. В немовляцтві домінує перша, в ранньому і пізньому дитинстві – друга, в молодшому шкільному віці – третя, а з настанням пубертатного періоду все більшу вагу набирає четверта.

Саме суспільство і родина задають зовні певні взірці батьківства-материнства та визначають межі варіабельності його моделі. Проте кожна конкретна особистість інтеріоризує цю зовнішню модель, пропускаючи зовнішній досвід через призму власних переконань, поглядів, індивідуальних особливостей. Насамкінець відбувається узгодження та поєднання інтеріоризованих моделей батьківства подружньої пари – чоловіка та дружини, які створюють власну сім'ю та мають намір дати життя дитині. Характер відносин та психологічна атмосфера між членами сім'ї, активна участь обох батьків у вихованні дітей та подібність їхніх поглядів на виховання, організація побутової діяльності і відпочинку сім'ї, вміння аналізувати і розуміти мотиви поведінки партнерів та власних вчинків та дій, наявність навичок вирішення конфліктних ситуацій, які виникають у взаєминах, – усе це впливає на виховання в дітей якостей сім'янина та формує психологічну готовність особистості до сімейного життя та виконання майбутніх батьківських ролей.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від її непорушного авторитету, подружньої вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Студент V курсу *Дворнік С.В.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Хлебик С.Р.*

У статті розкривається сутність поняття соціально-педагогічних умов, які необхідні для створення та ефективного функціонування прийомної сім'ї, дається класифікація та значення найголовніших з них.

Трансформація соціально-економічних умов життя українського суспільства, орієнтація держави на гуманістичну соціальну політику десять років тому поставили питання ініціювання в країні деінституалізації

утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і відновлення сімейних форм державної замінювальної опіки.

Найбільш ефективним у цьому відношенні визначається передача дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання у сім'ю. Загальновизнаною стала теза про те, що стабільна сім'я – найкраще середовище з точки формування і розвитку повноцінної особистості дитини. Проте ефективні і прийнятні альтернативи деінституціалізації дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування, з'являються і закріплюються в Україні дуже повільно. Цьому є декілька пояснень, зокрема сформовані у суспільстві за радянських часів традиції щодо влаштування цієї категорії дітей, малорозвинена інфраструктура соціального забезпечення та недостатність матеріальних ресурсів, суттєве зниження рівня життя, зростання негативних соціальних явищ.

Динамічний розвиток інституту прийомних сімей в Україні – складний, поступовий процес, який потребує відповідного психолого-педагогічного забезпечення, вдосконалення технології створення прийомних сімей: від процесу пошуку потенційних прийомних батьків до прийняття рішення про передачу дитини на виховання.

Розбудова в Україні сімейних форм державної опіки потребує спільних зусиль усіх учасників інноваційного процесу, вказує на необхідність вивчення психологічних, педагогічних та соціальних особливостей феномена прийомного батьківства та наукових розробок щодо успішності впровадження в практику напрацьованих технологій.

Реформування в галузі піклування про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, пов'язане з урахуванням соціально-педагогічних умов організаційної роботи з прийомними сім'ями, які є важливим чинником успішного функціонування прийомної сім'ї та ефективності її соціального супроводження.

Під соціально-педагогічними умовами створення прийомної сім'ї ми розуміємо наявність певних психолого-педагогічних особливостей: індивідуально-психологічних характеристик кандидатів у прийомні батьки, зокрема, риси характеру (гнучкість, стриманість, здатність до емпатії, відкритість, щирість, здатність швидко адаптуватися до нових умов, цілеспрямованість, відповідальність) та особливості темпераменту, психологічна готовність батьків піклуватися про біологічно нерідну дитину, що включає в себе мотиваційний компонент; наявність знань про особливості розвитку дітей (вікові, статеві особливості); знання про стилі, методи, засоби виховання і навчання дітей, а також володіння конструктивними методами вирішення конфліктних ситуацій; наявність практичних умінь та навичок, необхідних для створення сприятливих умов з метою реалізації потреб дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, та її успішної соціалізації.

Соціально-педагогічні умови створення прийомної сім'ї можна умовно поділити на дві великі групи. До першої групи відносяться умови, що пов'язані з особистістю прийомної дитини та її особистим розвитком. Це:

³⁵₁₇ індивідуальні характеристики дитини (вік, стать, риси характеру);

³⁵₁₇ стан здоров'я (фізичного, психічного та психологічного);

³⁵₁₇ потреби дитини (фізіологічні, духовні, соціальні, матеріальні);

³⁵₁₇ минуле дитини (місце проживання – сім'я чи інтернатний заклад, наявність чи відсутність біологічних родичів, рід діяльності, наявність кримінального минулого та інше);

³⁵₁₇ особливості розвитку і поведінки дітей залежно від умов, у яких вони перебували раніше;

³⁵₁₇ причини переходу в прийомну сім'ю.

Друга група соціально-педагогічних умов, що сприяють створенню прийомної сім'ї, стосуються безпосередньо особистостей кандидатів у прийомні батьки. Серед таких умов можна виділити:

³⁵₁₇ їхня психологічна готовність до утримання біологічно нерідної дитини, зокрема, мотивація батьків до виховання дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;

³⁵₁₇ індивідуально-психологічні характеристики кандидатів у прийомні батьки;

³⁵₁₇ батьківський виховний потенціал;

³⁵₁₇ умови життя кандидатів у прийомні батьки, що сприятимуть позитивним змінам та розвитку прийомної дитини (наявний позитивний психологічний клімат у сім'ї, матеріальні, житлово-побутові умови).

Усі вищеперераховані умови можна класифікувати за ознакою суб'єктивності-об'єктивності. Суб'єктивними соціально-педагогічними умовами є ті умови, що залежать від самого суб'єкта, від його волі та дій (у даному разі від дитини та від кандидатів у прийомні батьки). Об'єктивні умови – ті, що не залежать від суб'єкта, а стосуються обставин, у які він потрапляє. Тож до суб'єктивних соціально-педагогічних умов відносяться: індивідуально-психологічні характеристики дитини та індивідуальні особливості кандидатів у прийомні батьки; стан здоров'я та потреби дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; наявний рівень фізичного та психічного розвитку дитини; психологічні труднощі у взаємодії між дитиною та дорослими; бажання та мотивація кандидатів у прийомні батьки виховувати дитину-сироту та їхня здатність здійснювати виховний вплив (тобто наявність у прийомних батьків батьківського потенціалу); адекватність мотивів та потреб кандидатів у прийомні батьки з запитами та потребами дітей.

До об'єктивних умов можна віднести: минуле місце перебування дитини та особливості її виховання та розвитку у тих умовах; наявність чи відсутність емоційних (психотравмуючих), соціальних та економічно-

територіальних проблем, що пов'язані з минулим життям дитини; сформований у дитини негативний досвід взаємодії між батьками та іншими людьми в цілому; причини переходу дитини на виховання до чужої для неї сім'ї; умови життя кандидатів у прийомні батьки, що сприятимуть позитивним змінам та розвитку прийомної дитини.

Діти потрапляють у прийомні сім'ї в різному віці. Відповідно до віку, в якому беруть дитину на виховання до прийомної сім'ї, існує розподіл сімей на такі види: раннього віку (до 3-х років); дошкільного віку (від 3 до 7 років); молодшого шкільного віку (від 7 до 12 років); старшого шкільного віку (від 12 до 18 років). Проте більш схильні до переходу в сім'ю молодші (11–12 років) та старші (15–16 років) діти.

Дана характеристика дитини суттєво впливає на створення та розвиток прийомної сім'ї, а також на адаптацію дитини до умов сімейного життя. На кожному віковому етапі свого розвитку прийомна дитина має різні потреби. Тож неврахування її вікових особливостей та різних вікових потреб ведуть до деформування становлення особистості у новій сім'ї, порушення природного психолого-педагогічного механізму навчання, виховання і розвитку індивіда.

Стосовно такого показника, як стать прийомної дитини, то, як показують проведені дослідження в галузі прийомного батьківства, бажання перейти на виховання в сім'ю чужих для дитини людей більше висловлюють хлопчики, ніж дівчата. Проте, як показує практичний досвід, кандидати у прийомні батьки частіше бажать виховувати дівчинку.

Не всі діти можуть бути влаштовані в сім'ю. Можливі обставини, які є неприйнятними для батьків: проблемна спадковість; вади фізичного або психічного розвитку (кандидати у прийомні батьки не мають психологічної готовності та мотивації до виховання таких дітей; діти з різними вадами потребують особливих умов догляду та виховання і не кожен з кандидатів зможе створити правильні для цього умови).

Суттєвим фактором, що впливає на розвиток прийомної сім'ї та формування соціальних навичок дитини, в цілому, є умови її проживання та виховання до того моменту, поки вона не потрапила у сім'ю, тобто "життєва історія дитини".

Попередні умови виховання й утримання накладають специфічний відбиток на особистість дитини, її розвиток і звички. Більш детальна характеристика кожної з позицій дає змогу і батькам, і спеціалісту, який працює з прийомною сім'єю, об'єктивно оцінювати ситуацію і проблеми, з якими їм доведеться зіткнутися при входженні дитини в прийомну сім'ю. Дітей, які потрапляють у прийомні сім'ї, за їхнім "походженням" умовно можна поділити на кілька категорій: діти, які виховувалися в "нормальних" сім'ях, але за певних обставин втратили батьків; діти з неблагополучних сімей; діти, які виховувалися в інтернатних закладах; безпритульні та

бездоглядні діти. Відповідно, діти з різним "минулим" мають різний рівень розвитку.

Ефективність функціонування прийомного батьківства та поширеність даної форми заміщуваної опіки зумовлюється дією чинників, пов'язаних з: психологічною готовністю до виконання нових соціальних ролей прийомних батьків, що включає в себе формування у кандидатів мотивації до створення прийомної сім'ї; індивідуально-психологічними особливостями кожного з кандидатів у прийомні батьки; наявним батьківським потенціалом, тобто здатністю батьків задовольняти потреби прийомної дитини, їх уміння пристосовуватися до зміни цих потреб із плином часу; ступенем використання соціально-педагогічних можливостей у вихованні та впливу на розвиток особистості дитини та педагогічними переконаннями.

Мотивація прийомного батьківства за своєю структурою є полімотивованою. Її ієрархічна будова знаходиться в постійному розвитку впродовж усіх етапів становлення прийомної сім'ї: інформаційно-ознайомчого, підготовчого, створення і функціонування та професійного становлення.

У мотивації прийомного батьківства провідну роль відіграють альтруїстичні мотиви (емпатія і співчуття, моральна необхідність), які набувають різного психологічного змісту залежно від ієрархічного співвідношення. Встановлено, що альтруїстичні мотиви можуть супроводжуватися прагматичними, вузькоособистісними та егоцентричними потребами, як-от: отримання підтримки на схилі років, розширення сім'ї, бажання бачити в дитині лише свого наступника, поглиблення сфери власної профкомпетентності з дітьми тощо.

Домінуючими мотивами сімей узяти на виховання прийомну дитину є: бажання мати дитину при неможливості за фізіологічними причинами народити власну; подружжя, яке втратили власних дітей через нещасний випадок чи хворобу; подружжя, які вже виростили власних дітей та хочуть наповнити своє життя смислом (серед цієї групи сімей іноді прихованим мотивом є прагнення до запобігання розпаду сім'ї); одинокі жінки, які прагнуть в обмін на свою турботу уникнути самотності в старості; любов до дітей та почуття милосердя до тих дітей, що потребують захисту та підтримки; релігійні мотиви. Як правило, прийомні батьки керуються не одним, а декількома мотивами. Поряд з позитивними, можуть переважати і негативні мотиви. Певна частина людей, які виявляють інтерес до інформації про сімейні форми влаштування, керуються матеріальним заохоченням прийомного вихователя.

Таким чином, важливою психологічною умовою у процесі створення прийомної сім'ї є адекватність мотивів та потреб кандидатів у прийомні батьки з запитами та потребами дітей. Тому процес розуміння своїх бажань кандидатами триває весь час і ніколи не завершується, бо життя – це

енергія реалізації власних бажань. Щодо форми їх завершень, то вона може бути різною, і прийомна сім'я тут не є панацеєю. Якщо бажання кандидатів у прийомні батьки спрямовані на допомогу дітям, то їх енергія спільно із кваліфікованістю соціального педагога допоможе прийняти адекватне та свідоме рішення.

Однією з умов створення прийомної сім'ї є індивідуальні особливості кандидатів у прийомні батьки. М.Юратович та Н.Смісс (Австралія) вказали на важливість таких якостей у кандидатів, які допомагають їм долати несподівані для багатьох людей ситуації спілкування з дітьми: інтерперсональні здібності (спілкування, емпатія, підтримка доброзичливих стосунків, відкритий зоровий контакт); здатність мотивувати, стимулювати (побудова взаємостосунків на основі зацікавленості, чесності та правдивості, відповідальності слів та дій, справедливості, поваги та відповідальності); знання дітей (їх розвитку та потреб, прийняття та любов, уміння приймати рішення); здатність повторювати досвід у змінній формі (гнучкість, здатність до розумного ризику, інтерес та цікавість до нововведень).

Г.М.Бевз вважає, що значущими для ефективної організації сімейного життя в ситуації прийомного батьківства є такі особистісні характеристики кандидатів, як здатність батьків переживати життєві труднощі, емпатійність та комунікативні вміння. Вона також наголошує на необхідності наявності у них психологічного резерву. Під психологічним резервом розуміється психологічна готовність прийомних батьків до можливих проблем, з якими прийде прийомна дитина, та їх вирішення; сприяння адекватному розв'язанню актуальних питань розвитку дитини з урахуванням її попереднього досвіду. На думку автора, психологічний резерв прийомних батьків складається з таких чинників: бажання батьків займатися вихованням прийомних дітей; знання та уміння здійснювати догляд за маленькими дітьми, особливо такими, які зазнали дериваційних впливів; наявність досвіду спілкування з агресивними дітьми та вміння правильно поводити себе в таких ситуаціях; розуміння компенсаторної ролі агресії (через відсутність досвіду безумовного прийняття дитини біологічними батьками); знання та уміння допомогти дитині переживати дію психотравмуючої ситуації; навички надання першої медичної допомоги (особливо в тих випадках, коли сім'я виховує дитину з певними фізичними вадами); уміння конструктивно розв'язувати конфлікти, що виникають у сім'ї, тощо.

Прийомні батьки України, які успішно виконують функції замісної опіки, вказують на важливість таких особистісних характеристик: реалістичність – розуміння наявної ситуації у власній сім'ї та ситуації розвитку дитини; адекватність надання належної турботи дитині; надійність – здатність надати дитині безпечне середовище для проживання та зростання; готовність захистити дитину відповідно до її інтересів; вміння долати складні

життєві ситуації; чесність – готовність відкрито обговорювати життєві цінності, свої сильні та слабкі сторони; прийняття та переосмислення минулого дитини, готовність зберегти її біологічне коріння; здатність задовольняти реальні потреби дитини без маніпулювань; відповідальність – готовність прийняти дитину на виховання без засудження та докорів, створювати позитивну сімейну атмосферу; гнучкість – здатність набувати нові знання та навички, готовність змінюватися; відкритість – вміння працювати в команді разом із соціальними працівниками, родичами дитини тощо; брати до уваги точку зору дитини і діяти відповідно до ситуації та рівня її розвитку; готовність прийняти допомогу інших людей; емпатійність та співпереживання – здатність до збалансованості почуттів; життєві орієнтири та обмеження – дана характеристика окреслює, яким чином батьки допомагають дитині у розвитку вмінь та навичок управління власними емоціями: демонструють і моделюють позитивну поведінку, взаємодію з іншими людьми; здійснюють контроль за власними емоціями, визначають певні кордони у поведінці; формують у дитини здатність протидіяти негативному впливові. При цьому особливо цінним для прийомної дитини є створення батьками можливостей для самостійного регулювання власних емоцій та поведінки.

Таким чином, створенню прийомної сім'ї передують стійкі індивідуальні характеристики кандидатів, які зафіксовані в їхньому життєвому досвіді і коріняться в попередніх поколіннях. Серед них – цінність родинного проживання та належного ведення сімейного господарства, шанування родинних традицій та соціальних норм людського співіснування, значущість взаємопорозуміння в подружній парі, бажаність дитини та радість турботи про неї.

Для правильного виховання прийомної дитини дуже важливим є організація життя сім'ї і місце, відведене в ньому дитині. Крім того, прийомні батьки повинні мати необхідний обсяг психолого-педагогічних знань для успішного здійснення сімейного виховання, відповідний рівень педагогічної підготовки. Тобто мова йде про наявність у кандидатів на прийомних батьків батьківського потенціалу.

Батьківський потенціал визначається рівнем компетентності батьків. Це спільна здатність та готовність батьків до виховання прийомної дитини, вмиле використання відповідних знань і умінь, що базуються на індивідуальному підході до особистості, яка розвивається. У цьому контексті особливо значущі стосунки між батьками та дітьми у прийомній сім'ї, що є базовими, системоутворюючими, об'єднуючими чинниками у процесі здійснення виховного впливу.

Виховний потенціал прийомних батьків значною мірою залежить від їх здатності передавати дитині емоційне тепло. Дитині має гарантуватися задоволення її потреби в теплих стосунках зі значущими для неї людьми,

які делікатно реагують на запити, емоційний стан юної особистості. Для цього батькам необхідно демонструвати, що вони люблять і цінують дитину, сприймають її як рідну, схвалюють її поведінку і заохочують до соціально позитивних дій.

До поняття батьківського потенціалу вчені відносять і сімейні методи, які прийомні батьки використовують при вихованні дитини. Сімейні методи виховання – це засоби впливу на свідомість, почуття і волю дітей з метою виховання у них навичок суспільно унормованої поведінки. До основних методів виховання педагогічна наука відносить три групи методів: методи, що формують свідомість особистості (переконання); методи, що сприяють організації діяльності і досвіду суспільно схвалюваної поведінки (навчання, привчання, наслідування, приклад, аналіз, оцінювання тощо); методи, що стимулюють, регулюють, коригують поведінку (заохочення, покарання).

Застосування певних методів виховання, взагалі успішність сімейного виховання залежать від того, чи вміють батьки у конкретних ситуаціях враховувати вікові та індивідуальні особливості дитини. Важливою умовою виступає відповідність методів покарання або заохочення віку прийомної дитини. При цьому важливо пам'ятати, що дітям-школярам притаманна висока емоційність, збудливість, вразливість, швидка втомлюваність. Тому, виховуючи дитину, особливо важливо проявляти терпимість, урівноваженість, доброзичливість. У спілкуванні з підлітками, які прагнуть самостійності, дорослості, важливо поважати їхню гідність, звільняти від дріб'язкового контролю, підтримувати відвертість у спілкуванні, керувати процесом морального становлення особистості.

Шанси дітей досягти оптимальних результатів розвитку значною мірою залежатимуть від здатності батьків належним чином реагувати на їхні потреби на усіх стадіях життя. Прийомні діти будуть менш вразливим, якщо проблеми прийомних батьків будуть: несерйозними і недовготривалими; не пов'язані з насильством у сім'ї, конфліктами і безладом; не призводять до розвалу сім'ї.

Однією зі складових батьківського потенціалу є педагогічні переконання. Під переконаннями розуміється інтелектуально-емоційне ставлення прийомних батьків до знання як до істинного, яке виражається в єдності доведення і віри. Переконання формуються стихійно або на основі усвідомлення батьками суті знань, які складають його основу. Можна виділити чотири істотних ознаки будь-якого переконання: соціально-ціннісні орієнтації; інформаційний зміст знання; суб'єктивно-логічна оцінка отриманої інформації; діяльно-вольове ставлення особистості до змісту знань і результатів їх практичного втілення.

Можна виділити такі критерії сформованості педагогічних переконань прийомних батьків: ступінь теоретичної обізнаності прийомних батьків (ґрунтовність і системність знань про методи та способи виховання

прийомної дитини, упевненість у правильності своїх думок і поглядів); рівень розвитку діяльно-вольового ставлення до змісту знань і результатів їх практичного втілення (воля до подолання труднощів у вихованні, зацікавленість і відповідальність за результати виховання); міра здатності до суб'єктивно-логічної оцінки знань (особливості прийняття інформації та способи формування переконань); соціально-ціннісні орієнтації (розуміння мети і завдань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського виховання, педагогічна спрямованість прийомних батьків.

Організація виховної роботи у прийомній сім'ї спрямована, перш за все, на покращення соціально-педагогічної адаптації дитини в умовах нового для неї середовища, на формування та розвиток у дитини умінь та життєвих навичок, вироблення активної громадської позиції щодо суспільних явищ і життя в цілому. Прийомні батьки, виховуючи дитину, повинні забезпечити їй безпеку в житті: створити безпечне середовище, гарантувати для дитини адекватний захист від завдання шкоди, коригувати свої захоплення та способи проведення дозвілля з метою нейтралізації факторів і небезпек здоров'ю та життю дитини.

Існують сформовані основні правила, яких слід обов'язково дотримуватися, виховуючи прийомних дітей. Однак глибоке розуміння, а головне постійна реалізація цих умов не є простою. Це любов і незалежність. Батьківська любов – джерело і гарантія емоційного благополуччя дитини, підтримка тілесного здоров'я. Саме тому першим і основним завданням прийомних батьків є створення у дитини впевненості в тому, що її люблять і про неї турбуються, а також приймати дитину такою, яка вона є, – з притаманними їй індивідуальними властивостями та якостями.

Таким чином, до соціально-педагогічних умов створення та функціонування прийомної сім'ї можна віднести психологічну готовність кандидатів у прийомні батьки утримувати біологічно нерідну дитину, мотивація та істинне бажання піклуватися та виховувати дитину, індивідуально-психологічні характеристики кожного з батьків, що сприяють розвитку особистості прийомної дитини, батьківський авторитет, а також їхнє вміння здійснювати виховний вплив на дитину, а також індивідуально-особистісні характеристики самої дитини, яку сім'я приймає на виховання.

Література

1. Бевз Г.М. Наша сім'я (методичні рекомендації прийомним батькам) / Н.М.Комарова, Л.С.Волинець, З.Г.Зайцева, Н.В.Коровашкіна, Г.М.Клінцова, І.В.Пєша. – К., 1999. – 80 с.
2. Дитина в прийомній сім'ї: нотатки психолога / Г.М.Бевз, І.В.Пєша. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2001. – 101 с.

3. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків / О.О.Яременко, Н.М.Комарова, Л.С.Волинець, Н.В.Салабай, І.В.Пеша. – К.: Студцентр, 1998. – 128 с.

4. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо супроводу прийомних сімей / Н.М.Комарова, Л.С.Волинець, З.Г.Зайцева, А.Й.Капська, Г.М.Клінцова, І.В.Пеша. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 1999. – 103 с.

5. Прийомні сім'ї: методика створення і соціального супроводу: Навчально-методичний посібник / Г.М.Бевз, В.О.Кузьмінський, О.І.Нескучаєва та ін. – К.: Центр стратегічної підтримки сім'ї, 2003. – 92 с.

6. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід / Л.С.Волинець, А.Й.Капська, Н.М.Комарова, І.В.Пеша, Л.В.Волинська, О.О.Яременко. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 127 с.

7. Створення та функціонування прийомних сімей: Навчальний посібник для державних службовців / О.О.Яременко, Н.М.Комарова, Л.С.Волинець, І.В.Пеша. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2000. – 135 с.

ТЕХНІКИ ПЕРЕКОНАННЯ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА НА ТЕЛЕФОНІ ДОВІРИ

Студентка ІV курсу *Дутчина Є.З.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Борисюк С.О.*

У статті розкриваються теоретичні основи та особливості використання технік переконання у досвіді толерантного консультування.

Телефон Довіри (ТД) – це служба, яка надає населенню екстрену психологічну допомогу по телефону. Її вважають однією з форм психопрофілактичної роботи, соціально-терапевтичної допомоги, адресованої особам, що знаходяться в кризових станах.

Уперше телефонні служби психологічної допомоги були створені при церквах у Лондоні ще в 1953 р. і були спрямовані на попередження суїцидів [4, с. 4–5]. Проте в Україні практика психологічної допомоги по телефону знаходиться на початковому етапі розвитку.

Телефонне консультування в даний час отримало визнання у всьому світі, воно активно розвивається й удосконалюється. Той факт, що в Україні даний вид послуг виник недавно і дуже мало розвинений, може пояснювати ряд обставин: це і радянська історія нашої каїни (зокрема, штучно уповільнений розвиток соціально-педагогічної і психологічної науки), і сучасний недостатній розвиток соціальної сфери, і особливості українського менталітету та багато інших. Докорінні зміни в суспільно-політичному й економічному житті країни неминуче супроводжуються серйозними змінами

в житті кожної людини і справляють руйнівний вплив на фізичне і психічне здоров'я. Виникають відхилення в самопочутті, поведінці і спілкуванні, росте кількість психосоматичних захворювань, збільшується число хворих на алкоголізм і наркоманію. Розпадаються сім'ї. Стихийні лиха на території країни призводять до психічних травм, інвалідності і загибелі людей. Росте злочинність. Усе більш актуальною стає проблема безробіття. З цих та інших причин багато хто відчуває потребу в психологічній підтримці. Істотний внесок в вирішення цієї проблеми покликані внести Телефонні Служби Екстреної Психологічної Допомоги (Телефони Довіри) [4, с. 5].

Робота на Телефоні Довіри вимагає спеціального рівня підготовки, адже мова йде про допомогу абонентам переважно в кризовому стані, процес якої ускладнюється особливостями, так би мовити, заочної взаємодії. Тому краще, щоб консультантами Гарячої Лінії були психологи, соціальні педагоги, особи, які пройшли спеціальне навчання.

Техніка роботи на Телефоні Довіри має свої специфічні особливості: етапи, вимоги, тактики, прийоми [5], особливе місце серед яких займають техніки переконання. Тему місця переконання в педагогічному і соціально-педагогічному процесі піднімали дослідники К.Д.Ушинський [1, с. 122], А.С.Макаренко, Р.В.Овчарова [3, с. 26], В.П.Шейнов [7].

Переконання – це метод впливу на свідомість особистості, який використовується в комунікації, через звернення до власного практичного мислення людини. Основу методу переконання складає відбір, логічне впорядкування фактів і висновків згідно з єдиним функціональним завданням [6].

Тобто, як вказує Р.В.Овчарова, переконання є інтелектуально-емоційним впливом, суть його – звернення до свідомості людини. Отже, успішність переконання залежить від його відповідності законам роботи свідомості: загальним, віковим й індивідуальним. Слова переконання повинні бути зрозумілі; переконуючий вплив повинен бути звернений до індивідуального досвіду, він має містити оптимальну кількість нової інформації, альтернативність у вирішенні проблеми, повторення й посилення головної переконуючої інформації, а також демонстрування довіри до клієнта.

Але головною цінністю й актуальністю технік переконання в роботі на Телефоні Довіри є те, що коли на лінії абонент у кризовому, афективному стані (особливо якщо мова йде про суїцидальні наміри і стани), то простого співчутливого слухання буде не достатньо. В такому випадку консультант повинен зайняти більш активну позицію, спробувати "зафіксувати" абонента на чомусь вартому уваги, переключити з самої проблеми, яка здається безвихідною, заспокоїти і допомогти зрозуміти, що ситуацію можна змінити або пережити, так би мовити, "зачепити" за життя. Абонент повинен самостійно, з допомогою і підтримкою консультанта, повірити і знайти, якщо

не сам вихід (що може бути неможливо за коротку телефонну розмову), то хоча б усвідомити, що він є і його варто шукати.

Зрозуміло, що робота консультанта на Телефонії Довіри далеко не обмежується техніками переконання і необхідним є майстерне володіння об'ємною базою знань, технік, прийомів і вмінь ними користуватися. Необхідними є і такі особистісні якості і вміння консультанта, як емпатія, конгруентність, щирість, теплота, уважність, підтримка, справжня зацікавленість, прагнення зрозуміти, безоцінне прийняття [2, с. 52]. Але, як уже зазначалося вище, техніки переконання займають важливе місце в системі технологічного забезпечення роботи соціального педагога на Телефон Довіри.

Література

1. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
2. Кочюнас Р. Психологическое консультирование и групповая психотерапия. – 5-е изд. – М.: Академический проект: Гаудеамус, 2005. – 464 с.
3. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. – М.: ТЦ "Сфера", 2005. – 304 с.
4. Романова Е. С. Работа психолога на телефоне доверия: Методическое пособие. – М.: МГПУ, 2001. – 69 с.
5. Руководство по телефонному консультированию. – М.: НПО "ЭГОС", 1994.
6. Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Харвест, 2005. – 976 с.
7. Шейнов В.П. Искусство убеждать. – М.: ЗАО "Книга сервис", 2004. – 283 с.

ВЗАЄМОСТСУНКИ ПОКОЛІНЬ У СІМ'І ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Студентка ІV курсу *Ізнатенко Л.М.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Конончук А.І.*

У статті досліджується проблема взаємовідносин поколінь у сім'ї та їх вплив на соціалізацію особистості.

Сім'я як первинний осередок суспільства і складне утворення стає об'єктом вивчення різних підрозділів наукових галузей. Дану проблему неодноразово досліджували такі вчені, як М.Соловійова, А.Харчев, А.Антонов, І.Кон та ін. Але з кожним роком змінюється суспільство, іншими

стають сім'ї, мають інші виховні ідеали, цінності, тому ця проблема постійно потребує нових досліджень.

А.Антонов визначає сім'ю як "спільність людей, яка базується на єдиній загальносімейній діяльності і пов'язана узами подружності – батьківства – спорідненості, яка здійснює відтворення населення і спадкоємність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей і підтримку існування членів сім'ї". Сім'я була, є і, мабуть, завжди буде важливим середовищем формування особистості і головним інститутом виховання, що відповідає не тільки за соціальне відтворення населення, але й за створення певного способу життя.

Діти, що виховувалися без участі сім'ї, більшою мірою піддаються небезпеці, спостерігається однобічний чи запізнілий розвиток у порівнянні з тими дітьми, які є членами сімейних колективів.

Сім'я є важливим фактором соціалізації не тільки для дітей, але й для дорослих, людей похилого віку. Від неї залежить те, як відбувається фізичний, емоційний і соціальний розвиток людини протягом усього життя.

У процесі соціального розвитку сім'я відіграє важливу роль у зв'язку з тим, що її схвалення, підтримка, байдужість чи осуд відображаються на людині, допомагають їй чи заважають шукати шляхи виходу зі складних життєвих ситуацій, адаптуватися до нових обставин життя і нових соціальних умов.

На жаль, сучасна сім'я суттєво відрізняється від сім'ї минулих часів корінними змінами своїх емоційно-психологічних функцій. Відносини дітей і батьків протягом останніх десятиліть міняються, стаючи все більш емоційно-психологічними, тобто визначаються глибиною їх прив'язаності один до одного, оскільки для більшого числа людей саме діти стають однією з головних цінностей життя. Але це не спрощує сімейне життя, лише ускладнює його. На те є свої причини. Наведемо деякі з них:

1. Велика кількість сімей однодітні і складаються з двох поколінь – батьків і дітей: бабусі й дідусі, як правило, живуть окремо. В результаті батьки не мають змоги щоденно користуватися досвідом і підтримкою попереднього покоління.

2. При збереженні традиційного розподілу "чоловічої" і "жіночої" праці в більшості сімей зведений до мінімуму обсяг чоловічої.

3. Складнішими і проблематичними стали відносини дітей і батьків. Діти рано набувають високого статусу в сім'ї, не завжди дослухаються до порад батьків.

А.Ковальов у своїй книзі "Психологія сучасної сім'ї" зазначає, що добра родина та, яка:

³⁵
17 дає відчуття належності до певної групи;

³⁵₁₇ дає реальні докази своєї значущості для інших;

³⁵₁₇ дає змогу відчутти взаємне тепло;

³⁵₁₇ формує почуття неповторності.

Нелегко буває ужитися в одній сім'ї представникам різних поколінь: у кожного свої погляди на життя, на побут, на відносини, свої смаки, примхи. Та це життя, від нього нікуди не подінешся. Але це тим більше диктує необхідність знаходити шляхи взаємопорозуміння. Діти особливо пильно придивляються до всього: як дорослі між собою розмовляють, як ставляться один до одного, які почуття проявляють до членів сім'ї, друзів і знайомих. Але найчастіше взаємини між родичами різних поколінь будуються за створеною колись схемою. Якщо дитина бачила, як батько чинив фізичне та психологічне насильство над матір'ю або своїми батьками, якщо сама людина була жертвою домашнього насильства, то найімовірніше, коли виросте, вона може коїти насильство стосовно своїх батьків.

Права однієї людини закінчуються там, де починаються права іншої. Але слід пам'ятати, що інші члени вашої сім'ї мають право на реалізацію своїх потреб так само, як і ви.

А найголовніше, слід пам'ятати, що діти – це "фотографи", які "фотографують" наші дії, вчинки, а "фото" показують через декілька років у своїй поведінці. Але щось змінити на краще вже пізно.

Проаналізувавши наукову літературу з даної теми, можна зробити висновок, що сім'я – динамічна мала група людей, котрі разом проживають, пов'язані родинними відносинами, взаємною моральною відповідальністю. Сім'я є важливим фактором соціалізації не тільки для дітей, але й для дорослих, людей похилого віку. Від неї залежить те, як відбувається фізичний, емоційний і соціальний розвиток, пов'язаний з налагодженістю і характером побуту сім'ї.

Література

1. Афанасьєва Т.М. Сім'я. – М.: Просвіта, 1985.
2. Зайченко А. Батьки і діти, або Подорож у світ дитини і сім'ї // Шкільний світ. – 2003. – №4.
3. Водіянова О. Виховуємо дитину разом // Психолог. – 2004. – №3.
4. Куликова Т.А. Сімейна педагогіка і домашнє виховання. – М.: Академія, 1999.
5. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання. – Знання, 2006.

ВПЛИВ ОДНОЛІТКІВ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДЛІТКА

Студентка IV курсу *Карпуніна К.І.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Конончук А.І.*

У статті аналізується спілкування з однолітками як важливий чинник соціалізації особистості підлітка.

Соціалізація особистості – це складний та багатогранний процес, що супроводжує людину протягом усього життя та в кожний віковий період має свої особливості.

Для того щоб стати людиною, однієї біологічної спадковості замало. Це твердження досить ґрунтовно підтверджують відомі випадки, коли діти виростили серед тварин. Людьми в загальноприйнятому понятті вони так і не ставали, навіть якщо врешті-решт потрапляли в людське суспільство. Перетворення біологічного індивіда на соціального суб'єкта відбувається в процесі інтеграції в суспільство, в різні типи соціальних структур по засобам засвоєння цінностей, установок, соціальних норм, моделей поведінки, на основі яких формується багато важливих соціальних навичок, які сприяють його повноцінному життю в суспільстві. Це твердження можна підтвердити висловом Еміля Дюркгейма, який писав, що "суспільство може вижити тільки тоді, коли між його членами існує певний ступінь однорідності. Саме тому воно намагається створити людину за своїм зразком, стверджуючи пріоритет суспільства в процесі соціалізації людини". Аналізуючи даний вислів, важко не погодитись, адже саме суспільство диктує нам умови становлення особистості, умови її існування. Т.Паторсон визначає соціалізацію як інтеграцію культури суспільства, в якому народилася дитина..., як засвоєння реквізиту орієнтацій для повноцінного функціонування". Аналізуючи вищезгадані висловлювання, можна сказати, що універсальне завдання соціалізації – сформулювати у тих, хто вступає у суспільство, як мінімум – відчуття лояльності, як максимум – почуття відповідальності щодо системи.

Якщо аналізувати особливості соціалізації саме в підлітковому віці, то можна помітити певні характерні риси, притаманні лише цьому періоду. Процес соціалізації у підлітка, на що звертає увагу І.Ю.Кулагіна, ускладнюється фізіологічними змінами, що може спричинити дезадаптацію (підвищується вміст гормонів, що може бути причиною підвищеної знервованості, дратівливості, конфліктності), змінами в психічній сфері, емоційній, інтелектуальній. Але на противагу цим змінам відбуваються зміни в мотиваційній сфері – активний пошук себе, зміни в інтересах, – унаслідок чого поглиблюється роль спілкування в процесі соціалізації.

Ще на початку століття Л.С.Виготський приділяв велику увагу підлітковому періоду, вказуючи на його великий вплив на формування

особистості. У своїй праці "Педологія підлітка" вчений запропонував об'ємне розуміння цьому віку, яке зберігає свою значущість і сьогодні. Суть його полягала у наявності трьох точок дозрівання особистості. Перша точка – це точка статевого дозрівання, яке починається і закінчується, як зазначає вчений, раніше, ніж соціокультурне, і раніше, ніж настає загальноорганічне становлення. Отже, як бачимо, вчений виділив соціокультурний рівень розвитку особистості в підлітковому періоді, охарактеризувавши його як період соціального становлення. Варто також звернути увагу на той факт, що існує багато точок зору на вікові межі підліткового віку. Так, зокрема, у Тлумачному словнику Даля "підліток – це дитина на подрості, віком близько 14–15 років". Звертаючись до більш сучасних джерел, були виявлені такі межі: Божович у 50-х роках встановила підлітковий вік у 15 років; К.К.Клімов у 60-х – 17 років; Н.Н.Толстих у 80–90-х – 13 років. Аналізуючи використані літературні джерела, дані розбіжності можна пояснити зміною соціальної ситуації поколінь. Але загалом суб'єктивна тривалість підліткового періоду, в середньому в різних країнах коливається в межах 14–17 років і залежить від соціального становища молодого людини та тривалості її освіти.

Серед багатьох факторів, які сприяють соціалізації в підлітковому періоді, можна виділити один з найголовніших, найвпливовіших – це спілкування з однолітками. Саме спілкування з однолітками, на думку багатьох учених, зокрема В.С.Мухіної, В.С.Виготського, І.Кона та інших, є провідною діяльністю в підлітковому віці. Це можна пояснити тим, що дорослі втрачають свою провідну значущість, адже у дитини збільшується прагнення до самостійності, незалежності, автономності, від старших – від батьків, учителів. Саме в спілкуванні з ровесниками підліток може почувати себе дорослим, самостійним, бути з ними на рівних, чого часто немає у взаємостосунках з дорослими. Це часто є причиною напружених відносин, конфліктності. Пояснити це можна тим, що у багатьох випадках батьки та вчителі не сприймають прагнення дитини до незалежності серйозно, а це ображає та нервує його. Найчастіше у колі однолітків, друзів підліток відчуває себе комфортно, тому намагається якомога більше часу проводити у такому середовищі. Важливо згадати і той факт, що саме у колі друзів, однолітків підліток уперше випробовує свою роль – роль дорослого.

Учений-дослідник М.Кле зазначав, що підлітковість – це спосіб існування, що виникає з початком пубертатного періоду і закінчується тоді, коли індивід досягає незалежності у своїх вчинках, тобто коли він дозрів емоційно, соціально і коли володіє мотивацією до виконання дорослої ролі. Саме в середовищі однолітків підліток починає здобувати й оволодівати своєю незалежністю, самостійністю.

Своєрідність соціальної ситуації розвитку підлітка полягає у залученні його в нову систему стосунків з дорослими та однолітками, в опануванні нових соціальних функцій. Нові зміни, як пише Л.Божович, встановлюють

нову позицію підлітків щодо вчителів, своєрідно емансипує їх від дорослих, роблячи їх тим самим більш самостійними.

Незважаючи на те, що спілкування з дорослими стає на задній план, але саме взаємодія з ними, як зазначає І.Кон, забезпечує засвоєння суспільно значущих критеріїв оцінки, цілі і мотиви поведінки, способи аналізу навколишньої дійсності. Саме в середовищі однолітків підліток застосовує, випробовує набуті знання. У взаємовідносинах з ровесниками, як зазначала І.Ю.Кулагіна, підліток намагається показати свої позитивні риси та приховати недоліки. Саме в такому спілкуванні з'являються навички міжособистісного спілкування, чітке уявлення про належність до певної соціальної групи, культури. Це сприяє становленню його особистості, такі відносини є прототипом дорослих стосунків. Про більше прагнення до взаємодії з ровесниками свідчать дослідження І.Кона та В.Лосенкова, які встановили, що 75–85% опитаних підлітків прагнуть до дружби з однолітками, 1–19% – зі старшими за себе, 1–4% – з молодшими.

Система взаємостосунків з однолітками у підлітковому віці є невід'ємною складовою соціалізації. Саме в підлітковому віці у дитини складаються, формуються якості дорослої людини: інтенсивний фізіологічний розвиток, формується світогляд, відбувається активне розкриття і пізнання свого Я, активний пошук свого місця у світі дорослих. Аналізуючи також використані матеріали, варто зазначити, що вплив ровесників на процес соціалізації підлітка починається набагато раніше від підліткового періоду. Можна стверджувати, що цей вплив починається з початком соціального життя.

Література

1. Абрамова Г.С. Учебное пособие для студентов вузов. – 4-е изд. – М.: Академический проект, 2003.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська та ін. – К.: Каравелла, 2006.
3. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1989.
4. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека. – М.: ТЦ "Сфера", 2002.
5. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.
6. Мудрик А.В. О воспитании старшеклассников: Книга для классного руководителя. – 2-е изд. – М.: Просвещение.
7. Мудрик А.В. Социальная педагогика.
8. Мухина В.С., Хвостов А.А. Возрастная психология: детство, отрочество, юность. – М.: Издательский центр "Академия", 2005.

9. Мухина В.С. Возрастная психология, феномен развития: детство, отрочество. – 5-е изд. – М.: Издательский центр "Академия", 2000.

10. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. – М.: Высшее образование, МГППУ, 2006.

11. Папуча М.В. Психологія ранньої юності: Навчально-методичний посібник. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001.

ПРОСТИТУЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Студентка IV курсу **Краєченко Н.М.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Конончук А.І.**

У статті висвітлено особливості, причини, наслідки проституції неповнолітніх та форми профілактичної роботи на різних рівнях.

Проституція – це форма девіантної поведінки, що виражається в безладних позашлюбних статевих відносинах, здійснюваних за плату. Це така ж соціальна виразка, як злочинність, алкоголізм, наркоманія. Останніми роками все, що стосується поширення проституції, позначається словами "збільшується", "зростає".

Найбільш дослідженою є жіноча проституція. Хоча, на жаль, сьогодні набула поширення також чоловіча і дитяча проституція. І якщо дискусії щодо чоловічої проституції носять більше медичний і психологічний характер, то проституція неповнолітніх – це, в першу чергу, проблема соціально-педагогічна.

Проблему проституції неповнолітніх досліджували такі вчені: І.Канкарович, А.Федоров, Д.Бойєр, Дж.Джеймс, В.Тарновський, В.Окоров, Л.Іванова.

Проституція – це один із різновидів статевої деморалізації, іншими проявами якої вважаються вступ у статевий зв'язок осіб, що не досягли статевої зрілості, вступ у випадковий статевий зв'язок, безладне статеве життя [5].

Підліткова проституція – це особливе соціальне явище, характерне тим, що особи, які не досягли 18 років, як чоловічої так і жіночої статі, вступають неодноразово (не менше двох разів) у позашлюбні статеві відносини з великою кількістю осіб за визначену (матеріальну) винагороду через соціально-економічні та психолого-педагогічні причини [4]. Це визначення поняття "підліткова проституція" найбільш точно відображає сучасну суть даного соціального явища.

На кожному континенті десятки тисяч дітей експлуатуються в проституції. Діти, що живуть на вулицях Бразилії, Комбоджі, Росії та

України, "пляжні хлопчики" в Шрі-Ланці, Ямайці, Кенії і т.д. – майже кожна країна тією чи іншою мірою зіткнулась із цим явищем [3].

Проституцією займаються як дівчата, так і хлопці. При цьому неповнолітні дівчата-повії виглядають, зазвичай, старше від свого віку, а хлопчики – молодше.

Поведінка дітей, що займаються проституцією, відрізняється від поведінки дорослих повій. До числа найбільш характерних відмінностей можна віднести наступні:

- неусвідомлюваність здійснюваних вчинків (у дітей у якості основних мотивів заняття проституцією виступають прагнення до самоствердження, цікавість, бажання виглядати дорослими);

- отримання оплати за свою працю в різних формах (з дітьми часто розраховуються речами, косметикою, спиртними напоями, вечерєю в ресторані, цигарками);

- продаж свого тіла в будь-якому місці за бажанням статевого партнера (діти займаються проституцією, як правило, на вокзалах, у салонах автомобілів, підвалах, під'їздах, на горищах);

- уживання дитиною, при наданні сексуальних послуг, великих доз алкоголю або наркотичних речовин (діти часто п'ють зі своїми клієнтами і при цьому напоюють тих клієнтів, яких можна пограбувати на велику суму);

- заняття проституцією з вимушеною перервою, оскільки час від часу вони потрапляють до приймальників-розподільників, притулків або примусово повертаються до батьків;

- до кола друзів підлітка, як правило, входять кримінальні елементи: наркомани, сутенери, але нікого з них вони не вважають злочинцями і не пов'язують себе зі злочинним світом [5].

Неповнолітні повії часто є організаторами або активними учасниками злочинних груп. Серед своїх позитивних рис вони називають такі, як: самостійність, емоційна чутливість, вразливість, комунікативність, – не замислюючись над тим, що за цим насправді криється псевдосамостійність, нерозбірливість у спілкуванні, неврівноваженість, невміння контролювати та стримувати свої емоції і почуття [2]. Більшість із них мають низьку успішність, пишуть і розмовляють безграмотно.

Такі підлітки самі стають жертвами злочинних посягань. Проведене дослідження зґвалтувань, здійснених підлітками, показало, що 84% усіх потерпілих складала дівчата "легкої поведінки". Серед неповнолітніх, потерпілих від зґвалтування, 16,8% уже до зґвалтування перебували в інтимному зв'язку [3].

До проблеми виявлення причин дитячої проституції звертаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: медики, психологи і соціологи.

Аналізуючи вітчизняний і зарубіжний досвід, можна виділити основні причини проституції неповнолітніх, розділивши їх на 3 групи: генетичні,

соціальні і психологічні [5]. Генетичні теорії розглядають вплив спадкових факторів. Психологічні – підкреслюють наявність певних якостей у людини, що призводять її до такої поведінки, пов'язують потяг до заняття проституцією з прагненням придушити негативні переживання. Соціальні теорії вивчають цю проблему на макрорівні (взаємозв'язок із соціальною політикою країни, економічними умовами) і на мікрорівні (взаємовідносини дитини з різними соціальними групами). Але визначальним фактором є нестабільна соціально-економічна ситуація в країні. В періоди високого рівня безробіття, інфляції, низького рівня середньої зарплати, нерегулярних її виплат спостерігається зростання проституції.

Пам'ятаючи про те, що завжди легше щось попередити, аніж потім виправляти, доцільно звернути увагу на профілактичний напрям роботи.

Варто виділити наступні форми профілактичної роботи з проституцією на різних рівнях [1]:

державний рівень:

- реалізація державних програм допомоги дітям;
- інформаційно-просвітницька робота через ЗМІ;
- вдосконалення законодавства;

регіональний рівень:

- привернення уваги громадськості до проблеми дитячої проституції;
- розширення мережі центрів допомоги дітям з проблемами;

рівень освітнього закладу:

- виховання в дітей високоморальних якостей;
- формування неприйняття проституції як професії, способу життя;
- пропаганда ЗСМ;
- соціально-педагогічна та психологічна підтримка дитини;
- інформаційно-просвітницька робота з дитиною і її сім'єю.

Узагальнюючи все вищезазначене, варто підкреслити, що наслідки дитячої проституції можуть бути дуже сумними: самогубство, в'язниця, життя на вулиці, венеричні захворювання, тому потрібно значну увагу приділяти формуванню свідомого ставлення підлітків до сексуальної сфери життя, а це можливо за умови об'єднання всіх соціальних інститутів, що стосуються навчання і виховання.

Література

1. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: Учеб.-метод. пособие / Под ред. М.И.Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000.
2. Гурлева Т.С. Дівчина-підліток як жертва та ініціатор сексуального насильства: психологічні причини і наслідки // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №6. – С. 61–68.

3. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навч.-метод. посібник / К.Б.Левченко, О.А.Удалова, І.М.Трубавіна та ін.; За ред. К.Б.Левченко, О.А.Удалової. – К.: Міленіум, 2005. – 210 с.

4. Иванова Л. Подростковая проституция: О некоторых аспектах проблемы // Воспитание школьников. – 2002. – №9. – С. 58–61.

5. Социальная педагогика: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общ. ред. М.А.Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 418 с.

ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ І ЇХ СІМЕЙ У СЬОГОДЕННІ

Магістрант кафедри загальної і соціальної педагогіки та соціальної роботи

Крашніненко С.О.

Науковий керівник: д. пед. н., проф. **Плахоткін О.В.**

В матеріалах статті висвітлено сучасні проблеми дітей-інвалідів та їх сімей.

Здоров'я, активність і культура молодого покоління визначає майбутнє країни. А тому викликає занепокоєння ситуація, що склалася в Україні на сьогодні: збільшення кількості дітей-інвалідів при зменшенні загальної кількості дітей. Погіршення екологічної ситуації, стану здоров'я населення, ряд невіршених соціально-економічних, психолого-педагогічних і медичних проблем сприяють збільшенню числа дітей з особливими потребами.

Існує досить значний перелік захворювань, що приводять до порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, які несуть за собою обмеження життєдіяльності, що визначається спеціалістами медичної сфери як інвалідність. Цей стан, без сумніву, залишає свій відбиток на становищі дітей-інвалідів, на відносинах з оточуючими і в інших сферах життя. Адже створюються дуже великі перепони на шляху дітей з особливими потребами та їх сімей до повноцінної інтеграції в суспільство.

Останніми роками науковцями приділяється значна увага проблемі інвалідності, різні її аспекти досліджуються у межах медицини, психології, соціології, а також соціальної педагогіки. Рядом дослідників виділено 7 сфер, у яких зосереджено основні проблеми дітей з функціональними можливостями:

1. Вільне пересування (нестача пілг на проїзд, вимоги щодо пристосування транспорту, громадських будівель до інвалідів не виконуються).

2. Освіта і професійне навчання (недостатня якість підготовки педагогів, нестача спеціальних класів, закладів професійного навчання).

3. Медичне обслуговування (нестача фахівців, погана якість безкоштовного лікування).

4. Матеріальне забезпечення (малий розмір виплат з інвалідності, нестача різних спеціальних засобів лікування).

5. Підготовка до самостійного життя (мала кількість центрів, робота яких спрямована на професійну орієнтацію, соціальну адаптацію, працевлаштування).

6. Працевлаштування (нестача робочих місць для інвалідів, слабка робота служб зайнятості, непристосованість робочих місць).

7. Спілкування (мала кількість клубів, центрів, майстерень, які б займалися проблемами інвалідів) [9, с. 243–245].

Також виділяють наступні проблеми, з якими стикається сім'я з дитиною-інвалідом і сама дитина в соціумі:

- соціальна, територіальна й економічна залежність інвалідів від своїх батьків і опікунів;
- сім'я, в якій народжується дитина з особливими потребами, часто розпадається або посилено опікує дитину, не даючи їй належно розвиватися;
- труднощі пересування інвалідів місцевістю;
- слабка професійна підготовка дітей-інвалідів;
- недостатнє правове забезпечення;
- наявність негативної суспільної думки про дітей-інвалідів;
- недосконалість державної політики, щодо осіб з особливими потребами та їх сімей;
- обмеженість мережі комплексних центрів соціально-психологічної реабілітації.

Також потрібно виділити проблему соціалізації дітей-інвалідів. Поняття "соціалізація" розглядають як набуття й активне відтворення індивідом соціального досвіду суспільства. Діти з особливими потребами не мають можливості повною мірою набути соціальний досвід, адже в переважній більшості вони перебувають у соціальній ізоляції (в інтернатних закладах). Суспільство посилено опікає інвалідів, а це у свою чергу формує комплекс неповноцінності, вселяє нездатність до самостійних дій, коли ж їх залишають самих, без опіки, виявляється, що вони нездатні до реального життя. Таке ставлення до дітей з обмеженими можливостями властиве не тільки нашому суспільству [6, с. 50].

У соціальній педагогіці приділяється увага проблемі соціалізації дітей та молоді з особливими потребами. Так, А.Капська виділила три основні функції соціально-педагогічної діяльності як способу оптимізації процесу соціалізації зазначеної категорії дітей: підвищення рівня соціальної адаптації; профілактика дезадаптації; соціокультурна реабілітація. Адаптивна робота спрямована на пристосування дітей-інвалідів до різних кризових ситуацій. Профілактична робота спрямована на протидію

негативним факторам, які виникають у мікросоціумі. Функція реабілітації здійснюється тоді, коли певні порушення уже відбулися і призвели до ускладнень, спрямована вона на відновлення фізичних, психічних сил, а також для формування здатності до соціальної самостійності [8, с. 156–160].

На мою думку, особливої допомоги потребують сім'ї, в яких виховуються діти з особливими потребами. Дослідниками визначено, що 80% дітей-інвалідів проживають у сім'ях. Така сім'я без допомоги спеціаліста соціальної сфери не може самостійно подолати всі труднощі, які переслідують її в суспільстві.

Сім'я, найближче оточення дитини з обмеженими можливостями – головна ланка в системі її виховання, соціалізації, задоволення потреб, навчання, профорієнтації.

Матеріально-побутові, фінансові, житлові проблеми з появою дитини з особливими потребами збільшуються. Житло зазвичай не пристосоване для дитини-інваліда. Кожна третя сім'я має близько 6 м² корисної площі на одного члена сім'ї, рідко – окрема кімната або спеціальні пристосування для дитини.

У таких сім'ях виникають проблеми, пов'язані з придбанням продуктів харчування, одягу і взуття, найпростіших меблів, предметів побутової техніки: холодильника, телевізора. Сім'ї не мають украй необхідного для догляду за дитиною: транспорту, дач, садових ділянок, телефону.

Послуги для дитини-інваліда в таких сім'ях переважно платі (лікування, дорогі ліки, медичні процедури, масаж, путівки санаторного типу, необхідні пристосування й апарати, навчання, оперативні втручання, ортопедичне взуття, окуляри, слухові апарати, інвалідні крісла, ліжка і так далі). Все це вимагає великих грошових витрат, а дохід у цих сім'ях складається із заробітку батька і виплати на дитину з інвалідності [1, с. 12–20].

При роботі з такими сім'ями соціальний педагог повинен уміти допомагати долати психологічні проблеми членам сім'ї. Адже поява дитини-інваліда – це завжди важкий психологічний стрес для батьків і близьких родичів. Часто родинні стосунки слабшають, постійна тривога за дитину, відчуття розгубленості, пригніченості є причиною розпаду сім'ї. Зазвичай догляд за дитиною лягає на матір, адже батько повинен працювати і приносити додому гроші. Догляд за дитиною займає весь її час, різко звужується коло спілкування, виникає постійна напруга, тривога, роздратування, і все це може сформувати стан депресії.

Навність дитини-інваліда негативно впливає на інших дітей у сім'ї. Їм менше приділяють уваги, зменшується можливість культурного відпочинку, вони гірше вчаться, частіше хворіють через недогляд батьків.

Часто така сім'я проходить через випробування негативного ставлення з боку тих, хто їх оточує, особливо сусідів, яких дратують некомфортні умови життя поруч, вони ухиляються від спілкування і діти з особливими потребами не мають повноцінних соціальних контактів, достатнього кола спілкування. Суспільство не завжди правильно розуміє проблеми таких

сімей, у зв'язку з цим батьки не беруть дітей-інвалідів до театру, в кіно, на концерти, різні заходи, тим самим прирікаючи їх на ізоляцію від суспільства.

Жінка, яка народила хвору дитину, відразу опиняється сам-на-сам із нещастям, що звалилося на неї. Межа відторгнення пролягає вже у палаті молодих матерів. Ось де жінка потребує допомоги психолога й особливої уваги соціального педагога. Звичайно, це дуже болючий удар, і розв'язати численні проблеми, пов'язані з народженням дитини-інваліда, без допомоги державних установ надзвичайно важко.

Одне з важливих завдань соціального педагога у такий момент – допомогти матері та батьку уявити своє становище, раптову зміну життя, їх власну роль у житті дитини і своє призначення. Багато жінок намагається зберегти попередній спосіб життя, роботу і неминуче жертвують чимось у долі хворої дитини. Інші, навпаки, кидають усе, присвячують себе дитині. У таких випадках здебільшого розпадається сім'я, страждають інші діти.

Тому перший етап соціальної реабілітації дитини з обмеженими можливостями – допомогти батькам змінити своє життя так, щоб і дитині допомогти, і зберегти активність у соціумі. Для цього потрібно у пологових будинках створити комісії, групи фахівців, котрі вирішуватимуть надзвичайну ситуацію: народження дитини з патологією. Завданням цієї комісії є первинна психотерапевтична і просвітницька робота з матір'ю, членами родини (особливо з батьком) і перші поради-рекомендації – до кого звернутися. Зі свого боку, в центрах соціально-психологічної підтримки матерів таку жінку повинні прийняти як фахівці, так і матері, які вже виховують дітей-інвалідів. Усе це стосується будь-якого часу встановлення захворювання у дитини.

Другий етап – входження у життя сім'ї дитини-інваліда. На жаль, далеко не кожний батько сприймає дитину-інваліда. Поки що немає загальної статистики, проте факт, що більшість сімей дітей-інвалідів без батька, безперечний. Багато б хто з батьків зостався у сім'ях або став краще ставитися до своєї хворої дитини і до життя, якщо б мали можливість спілкуватися, бачитися з іншими сім'ями, іншими батьками, усвідомили, що хворої дитини не треба соромитися, що їй потрібна любов батька.

Дітям з обмеженими можливостями потрібне спілкування зі здоровими дітьми для швидкої соціальної адаптації, а здоровим дітям також потрібні такі контакти, щоб у них виховувалося живе співчуття та толерантність до інших людей. Неможливо виховати здатність співчувати в умовах, коли здорові діти практично ізольовані від хворих однолітків. Тому третім етапом є виховання і розвиток братів та сестер дітей-інвалідів.

Четвертий етап соціальної реабілітації – інтегроване виховання дітей, що передбачає не тільки навчання в інтегрованих класах [10, с. 210–219].

Одне з головних завдань соціального педагога – розробка індивідуальної програми реабілітації. Сьогодні функціонують постійно

діючі психолого-педагогічні консультації з широким доступом батьків до інформації про методи і шляхи розвитку дитини, її освіти. Для того щоб скористатися інформацією, батьки повинні навчитися визначати, що краще для дитини, як сполучати роботу і догляд за дитиною. Батьки мають усвідомити, що сьогодні не можна бути пасивними, якщо їх дитина хвора, адже саме вони повинні обрати той напрям, який дасть найкращі результати. На жаль, сьогодні вибір дуже обмежений – спецшкола-інтернат чи, так зване, навчання вдома. У 90% випадків – це суто формальне навчання, діти ізольовані від своїх однолітків і майже не розвиваються. Спеціалізовані інтернати лікують, і навчають, наскільки можливо. Але мають один суттєвий недолік – якщо дитина перебуває там досить тривалий час, то вона майже не пристосована до звичайного життя, у тому числі і до життя в сім'ї.

З цього випливає ще одна з головних потреб дітей-інвалідів – потреба у Центрі спілкування. Потреба у теплому домі, де на тебе чекають друзі, де можна спілкуватися, слухати музику, гуляти на подвір'ї, святкувати. А ще – відвідувати гуртки та секції, отримувати консультацію психолога, читати книжки і дивитися телевізор – усе те, що необхідне молодій людині!

Звичайно, вирішити проблему інвалідності в нашій країні одразу неможливо і нереально. Усе потрібно робити поступово. Науковці виділяють три рівні проблем: проблеми макрорівня, мезорівня та мікрорівня. Як на мою думку, потрібно вирішувати проблему життя інвалідів у суспільстві на всіх рівнях у комплексі, а не на одному окремому рівні.

Щоб подолати проблеми макрорівня, потрібно зусиллями всього суспільства створити рівні можливості для всіх дітей у державі. Створити систему освіти, систему охорони здоров'я та ін. Гуманізація і демократизація політики, відродження духовності, національної свідомості, створення для осіб з вадами умов для успішної реалізації своїх можливостей. Удосконалення соціальної політики, яка зорієнтована на інвалідів.

Соціальні проблеми мезорівня пов'язані з регіональними умовами, з наявністю чи відсутністю спецшкіл, спеціальних реабілітаційних центрів, спеціалістів-дефектологів та ін.

Щоб подолати проблеми мікрорівня, потрібно організовувати конкретну допомогу соціальних служб, консультування спеціалістів [7, с. 227–229].

Виходячи з вищезазначеного, ми дійшли висновку, що в Україні існує комплекс проблем, пов'язаних з інтеграцією дітей-інвалідів і їх сімей у суспільство. Хоча люди з обмеженими можливостями, а так само і їх сім'ї, як і раніше, натрапляють на бар'єри у взаєморозумінні і спілкуванні з іншими людьми, багато що свідчить про те, що в цілому соціальні стереотипи поведінки, ставлення до інвалідів поступово еволюціонують, пройшовши

шлях від неувagi і відкидання до ухвалення і визнання їх прав, гідності і корисності суспільству.

Можна сказати, враховуючи особливості дітей-інвалідів і їх потреби, що їм необхідна допомога професійного фахівця. Зміст соціально-педагогічної допомоги інвалідам становить соціально-педагогічна профілактика, соціальне обслуговування, соціально-педагогічна реабілітація. Але ця допомога не повинна бути однією, вона повинна зачіпати всі сторони життя дитини з особливими потребами, бути комплексною.

Література

1. Бойченко Т., Колотій Н. та ін. Як виростити дитину здоровою: Посібник для батьків учнів молодшого шкільного віку. – К.: Прем'єр-Медіа, 2001. – 204 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка. – К., 1997.
4. Конвенція ООН про права дитини // Родинно-сімейна енциклопедія / За заг. ред. Ф.С.Арвата та ін. – К.: Богдана, 1996. – 438 с.
5. Конвенція ООН про права дитини. – К.: АТ "Видавництво "Столиця", 1997. – 32 с.
6. Словник-довідник для соціальних працівників / За заг. ред. А.Й.Капської, С.В.Толстоухової та ін. – К., 2000. – 260 с.
7. Социальная педагогика: Курс лекций: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Под общ. ред. М.А.Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 416 с.
8. Соціальна педагогіка: Навч. пос. / За ред. А.Й.Капської. – К., 2000.
9. Социальная работа / Под общей редакцией проф. В.И.Курбатова. Серия "Учебники, учебные пособия". – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 576 с.
10. Соціальна педагогіка / Л.И.Аксенова, Б.А.Архипов, Л.И.Белякова и др.; Под ред. Н.М.Назаровой. – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 400 с.

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Студентка V курсу **Кривенко Т.М.**

Науковий керівник: к пед. н., доц. **Качалова Т.В.**

У статті розглядається роль і значення театрального мистецтва в процесі соціалізації особистості. Розкриваються особливості впливу на процес становлення та розвитку особистості.

Виховання особистості засобами мистецтва передбачено Концепцією національного виховання, де увага акцентується на необхідності пізнання перлин національного мистецтва, на значенні висвітлення правдивої історії культури й освіти нашого народу, повернення до культурних надбань. Етичне виховання особистості завжди було актуальним для суспільства. У педагогіці важливим напрямом цієї роботи є розвиток у людини "ядра особистості". Під цим особистісним утворенням ми розуміємо гуманізм, відповідальність, почуття гідності, систему морально-ціннісних орієнтацій тощо, тобто ті структурні компоненти, які дозволяють людині активно діяти відповідно до системи норм, прийнятих у певному суспільстві або в окремій соціальній групі. Процес засвоєння етичних норм, формування морально-ціннісних орієнтацій відбувається тільки внаслідок активної діяльності людини. У ньому важливе місце належить театральному мистецтву.

Театральне мистецтво має величезне значення у соціально-культурному житті людини, зокрема підростаючого покоління, як цілковито самодостатня сфера впливу людського чуття й інтелекту. Донедавна проблема культурного виховання була пов'язана у першу чергу з кіно та телебаченням, і тільки останнім часом у результаті розширення сфери театру для дітей та юнацтва підвищився педагогічний інтерес до продукту театру, зокрема, в аспекті виховання засобами театрального мистецтва.

Ряд дослідників театру підкреслюють, що заняття мистецтвом, зокрема, театральною діяльністю, є важливим засобом соціалізації особистості. Історична еволюція ролі соціально-педагогічних умов естетичного виховання розкрита в педагогіці, філософії, мистецтвознавстві (С.Д.Безклубенко, А.В.Луначарський, В.І.Мазепа, К.Б.Соколов). Важливе значення для дослідження даної проблематики має теорія естетичного виховання як засіб гармонізації і соціалізації особистості (Ю.У.Фохт-Бабушкін, М.В.Гончаренко, М.С.Коган, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський). Соціально-культурний контекст як фактор умов естетичного виховання дозволяє визначити детермінанти художнього розвитку особистості (І.А.Зязюн, О.Ф.Васильєв, Н.Б.Крилова, М.Ф.Овсянников, Ю.О.Станішевський, В.І.Чепелев). При комплексному дослідженні проблеми виховання засобами театру важливими

є наукові праці Н.М.Корнієнко, О.М.Семашко, Г.О.Товстоногова, Г.П.Юри, В.І.Немировича-Данченко.

Процес розвитку людини у її взаємодії з навколишнім світом отримав назву соціалізації. Поняття "соціалізація" не має єдиного визначення. Американський соціолог Н.Смелзер визначає соціалізацію як "процес формування вмінь і соціальних установок індивідів, які відповідають їх соціальним ролям". Польський соціолог Я.Щепанський розуміє під соціалізацією "вплив середовища в цілому, яке приєднує індивіда до участі в суспільному житті, вчить його розуміти культуру, поведінку в колективах, утвердження себе і виконання різних соціальних ролей".

У різних словниках соціалізація визначається як:

1) "процес засвоєння індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить";

2) "процес засвоєння і подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду";

3) "процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, прикладів поведінки, притаманних даному суспільству, групі";

4) "складний, багатограний процес включення людини в соціальну практику, набуття нею соціальних якостей, засвоєння суспільного досвіду і реалізації особистої сутності засобом виконання певної ролі в практичній діяльності" [12, с. 65–66].

Сутність соціалізації полягає в тому, що вона формує людину як члена того суспільства, до якого вона належить. Будь-яке суспільство намагалось і намагається сформувати визначений тип людини, що найбільше відповідає його соціальним, культурним, релігійним, етнічним ідеалам.

Саме мистецтво виконує особливу місію у "вихованні почуттів", а театр серед інших видів мистецтва є тим, що об'єднує й посилює дію кожного з них. Театр (місце для видовищ, видовище) – це вид мистецтва, що образно відбиває дійсність, художньо опановує світ у формах драматичної дії.

Обов'язковою умовою прогресу суспільства є виховання духовної культури особистості. Важливе місце в загальній системі виховання молодого покоління посідає театральне мистецтво. Мистецтво театру – засіб пізнання світу і людини, але водночас воно здатне вести людину за собою, встановлюючи духовну єдність творця і глядача. Адже театр – це видовищна організація процесу педагогічного впливу, одна з форм формування і розвитку творчої особистості [13, с. 319].

Мистецтво театру – універсальний засіб формування світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій, духовно-творчого потенціалу та художньо-образного мислення особистості. Театр може розглядатися як джерело естетичного виховання з його унікальними можливостями впливу на емоційну та інтелектуальну сферу. Здійснюється воно не лише завдяки

ефекту причетності до конкретного театрального дійства через становлення духовної єдності з подіями, що відбуваються на сцені, а й завдяки безпосередній участі у створенні спектаклю. Саме тому мистецтво театру необхідно широко впроваджувати у навчальних закладах освіти.

У використанні цінностей національної культури актуальним є репертуар, що розкриває надбання українського народу в сфері моралі, естетики, громадського життя й світогляду. Б.Неменський наголошує, що "набуває величезного виховного значення прилучення до джерел народного мистецтва і художніх уявлень народу". Репертуар дитячого театру повинен бути спрямованим насамперед на висвітлення найвагоміших сторінок історії рідного народу. Р.Роллан закликав: "На сцені покажіть народу його власну легенду його діяння, те, що він здійснив. Підживлюйте народ народом... Театр – наймогутніший засіб виховання; з ним, можливо, пов'язані найкращі надії на національне відродження".

Отже, важливе значення у вихованні особистості належить мистецтву, що активно формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його у вигляді художніх образів, з допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства перетворюються на особистий досвід людини, органічні набутки її характеру. Особливо вагомий виховний потенціал має театральне мистецтво, в якому життя відтворюється живою, конкретною людською дією. Сила емоційно-почуттєвого та ідейно-художнього впливу театральної гри робить її одним із найефективніших педагогічних засобів формування ціннісних орієнтацій людей, зокрема створення умовної реальності, в якій особистість учиться визначати і розвивати свої потреби, інтереси, загальну спрямованість життєвого шляху.

Література

1. Белкина Е. Виховання мистецтвом // Мистецтво та освіта. – 2001. – №2. – С. 36–38.
2. Василькова Ю.В., Василькова Г.А. Социальная педагогика: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. вузов. – М.: Академия, 2000.
3. Гісперс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // Рідна школа. – 2001. – №9.
4. Гісперс З. До проблеми естетичної соціалізації особистості // Рідна школа. – 2003. – №5.
5. Давидова М. Что такое современный театр? // Театральная жизнь. – 2006. – №2. – С. 1–9.
6. Духовний розвиток особистості засобами мистецтва: Навчально-метод. посібник. – Біла Церква, 2005. – 399 с.
7. Коваль Л.Г., Зверєва І.О., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / соціальна робота: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997.
8. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. – 2001. – №1. – С. 2–5.

9. Михайлова А.Я. Театр после театра (развитие творческих способностей мл. школьников) // Начальная школа. – 1992. – №7/8. – С. 9–13.
10. Москаленко. "Культурно-діяльнісна концепція соціалізації особистості" // Педагогіка і психологія. – 1995. – №3.
11. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики: Учебник для студ. сред. проф. учеб. заведений. – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 208 с.
12. Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики: Учебник для студ. пед. вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Екатеринбург: Деловая книга, 2003.
13. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А.Й.Капської. – К., 2000. – 372 с.
14. Яновський Н. Психологічний вплив мистецтва на людину // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №4.

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Студентка II курсу *Крицька І.В.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Хлебнік С.Р.*

Стаття присвячена вивченню досвіду соціалізації дітей у школах-інтернатах та перспективам удосконалення державного піклування про дітей-вихованців таких закладів.

Багатогранність і складність завдань, які стоять перед суспільством (зубожіння народу, різке збільшення захворюваності дітей, соціальне сирітство, безпритульність, ріст дитячої та підліткової злочинності), спонукають органи освіти, педагогічну науку до пошуків нових нестандартних підходів у вирішенні проблем навчання, виховання, оздоровлення, соціального захисту і матеріального забезпечення дітей.

Ці питання та багато інших вирішують сьогодні інтернатні заклади освіти, незважаючи на матеріальні й організаційні труднощі. Певною мірою в цьому допомагає досвід шкіл-інтернатів, напрацьований у роки відбудови народного господарства, під час кризових ситуацій, перехідних періодів, які неодноразово переживало наше суспільство.

Саме у 50–60-і рр. актуальною була проблема навчання, виховання і трудової підготовки дітей, які народилися у складних воєнних та повоєнних умовах, у період політичних змін та соціально-економічних перетворень.

Реалізуючи рішення урядових постанов "Про організацію шкіл-інтернатів" та "Про заходи, пов'язані з організацією шкіл-інтернатів", з 1956 р. в Україні розпочали організацію і створення перших загальноосвітніх шкіл-інтернатів – навчально-виховних закладів нового типу.

У 1956–1957 навчальному році в Україні працювало вже 47 загальноосвітніх шкіл-інтернатів і навчалось 9,4 тис. учнів.

Облвиконкоми та Міністерство освіти України розробили і затвердили заходи з розвитку шкіл-інтернатів у 1959–1965 рр., у яких передбачали спорудження навчальних і підсобних будинків для цих закладів, пристосування придатних приміщень і звільнення адміністративних будинків, а також будівництво в сільській місцевості квартир для педагогічних працівників.

Разом з цим 1 вересня 1959 року збільшився набір студентів на факультети педвузів, які готували вчителів-вихователів різних спеціальностей, розширювалися курси підготовки педагогічних працівників для шкіл-інтернатів. Докорінно змінювалися підходи до навчальної роботи в школах-інтернатах трудового, естетичного, фізичного виховання, особливої уваги надавалося поєднанню навчання з продуктивною працею. Було проведено ряд республіканських "Педагогічних читань" та підготовлено до видання масовими тиражами підручники, методичні посібники, монографії з досвіду роботи шкіл-інтернатів.

До початку 1961–1962 навчального року відкрилося 25 загальноосвітніх санаторних шкіл-інтернатів для дітей з малими і згасаючими формами туберкульозу на 5500 учнівських місць. Це були перші санаторні школи-інтернати в Україні, мережа яких почала розширюватись лише з 1967 р.

На початку 1965 р. було реорганізовано 5 дитячих виховних колоній у спеціальні загальноосвітні школи для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, із загальним контингентом 1500 вихованців.

За підсумками 1965 р. у 532 школах-інтернатах загального типу навчалось майже 212 тис. учнів.

З метою розширення та удосконалення мережі інтернатних закладів України Міністерство освіти УРСР розробило освітні заходи і затвердило їх на засіданні колегії 29 квітня 1966 р. Цими заходами передбачалося:

1) вивчити контингент загальноосвітніх шкіл-інтернатів з тим, щоб охопити навчанням в 9–10 класах тих дітей, які потребують допомоги держави в одержанні середньої освіти;

2) вивчити й удосконалити мережу дитячих будинків: частину з них укрупнити, об'єднати зі школами-інтернатами або реорганізувати в школи-інтернати;

3) поширити мережу санаторних шкіл-інтернатів;

4) виявити всіх дітей дошкільного і шкільного віку з недоліками мови, слуху, зору, розумово відсталих і охопити їх навчанням у спеціальних школах-інтернатах.

Також було розроблено і втілено в життя конкретні заходи щодо зміцнення їх матеріально-технічної бази, поліпшення складу керівних та педагогічних працівників, удосконалення навчально-виховного процесу.

Особливу актуальність мали питання органічної єдності загальної політехнічної освіти, обґрунтування форм, методів, засобів навчання і виховання, визначення системи виробничого навчання, підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Багато цих та інших питань не втратили своєї актуальності сьогодні. Вони очікують свого оригінального вирішення, безумовно, важливого для подальшого зміцнення й удосконалення шкіл-інтернатів в Україні [2].

Підготовка дитини-сироти і дитини, що позбавлена батьківської турботи, до життя в суспільстві – це тривалий соціально-педагогічний процес залучення її в систему соціальних взаємин. В умовах інтернатної установи соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами є складною частиною дії соціально-педагогічної системи навчально-педагогічної системи навчально-виховного закладу.

Мова йде не тільки про задоволення базових потреб дитини (забезпечення виживання, захисту і розвитку дитини), а про створення таких умов у школі-інтернаті, де б природні нахили й обдарування кожної дитини проявлялися максимально.

А це означає, що з перших днів проживання в інтернатному закладі дитина має бути оточена любов'ю та повагою дорослих: адже більшість вихованців мають почуття знедоленості, що є наслідком відсутності материнської та батьківської любові; вони є недостатньо розвиненими у сфері емоційних і тактильних контактів із дорослими людьми.

Виховні позиції: розуміння дитини, визнання дитини, що визначають особистісно орієнтований підхід, є архіважливим у роботі всіх працівників інтернатного закладу.

Розуміння дитини починається із взаємоповаги вихователя і вихованця, які живуть у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, що запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від некоректного вторгнення дорослого в дитячий світ.

Визнання – це, передусім, право дитини бути самою собою, індивідуальністю, яка має свою позицію щодо тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Педагог залишається з дитиною в її життєвій ситуації доти, доки дитина відчуває, що вихователь приймає її такою, якою вона є, і визнає її як особистість, індивідуальність.

Прийняття – безумовне позитивне ставлення до дитини незалежно від того, тішить вона дорослих у даний момент чи ні.

Прийняття – це не позитивна оцінка, а визнання того, що інший має право бути таким, яким він є.

Особливе значення в роботі з дітьми має діяльність соціального педагога як захисника прав дітей. Насамперед, соціальний педагог в інтернатному закладі повинен мати менталітет духовного соціального педагога, який вбачає своє призначення в підтримці самоповаги дитини,

облагоджені дитячої душі, олюднені середовища навколо кожної дитини, гармонізації стосунків у соціумі.

Соціальний педагог повинен:

- розробити педагогічні стратегії адаптації вихованця до закладу на основі особистісно зорієнтованого підходу;
- досконало вивчити історію особової справи дитини;
- знати нюанси із минулого дитини і спокійно обговорювати минуле сімейне життя дитини, якщо в останньої є така емоційна потреба;
- сприяти дитині у її бажанні підтримувати стосунки з родичами;
- з метою розвитку творчих здібностей дітей та усвідомлення ними власної значущості активно робити рекламу дитячих здобутків на рівні села, міста, області, регіону;
- безумовно приймати всі якості дитини. При цьому робити акцент на позитивних рисах характеру й індивідуальних здібностей;
- вірити в дитину, в її можливості;
- обговорювати з кожною дитиною її майбутнє "доросле життя", коригувати його негативне прогнозування;
- виховувати в дітей-сиріт упевненість у своїх силах, у потребі їх у цьому світі; в здатності реалізувати свої мрії, стати компетентною особистістю в сучасному суспільстві;
- формувати поетапні установки взаємодії із соціумом: "до людей", "для людей", "разом з людьми";
- допомогти вихованцям у самовизначенні;
- сприяти усвідомленню дитиною цінності свого життя, унікальності людською істоти, створеною природою.

Це допомагає у боротьбі із суїцидом:

- 1) бути щирим у стосунках з дитиною. Дитина відкриється, якщо відчує, що її дійсно люблять;
- 2) у використанні діагностичного матеріалу, приділяти особливу увагу проєктивним методикам. Забезпечити творчий підхід до тестування дітей;
- 3) використовувати методи і засоби фізичного, естетичного та морального виховання, які дають можливість дітям-сиротам реалізувати свої потреби.

Проблема соціального сирітства в наш час стала актуальною. Офіційна статистика констатує щорічне зростання кількості дітей, що залишилися без сім'ї. Їх становище ускладнюється тим, що підходи до виховання, навчання та організації життєдіяльності сиріт у спеціалізованих закладах не відповідають потребам сучасного світу. Для забезпечення успішного входження дитини інтернату в систему суспільних відносин повинна

проводитися відповідна педагогічна робота, мета якої – допомогти дитині заповнити дефіцит сімейного спілкування [1].

Під соціально-педагогічною адаптацією дітей-сиріт розуміємо цілеспрямований процес, орієнтований на пізнання, спілкування й оволодіння нормами поведінки і діяльності. Цей процес базується на таких принципах:

- гуманізації виховання: спілкування педагога з дитиною на основі поваги до дитячої індивідуальності, уваги, створення умов для саморозвитку, організація активної життєдіяльності, забезпечення комфортного самопочуття;

- створення емоційного поля у взаємостосунках: готовність педагога прийняти проблеми своїх вихованців як власні, прожитися почуттями і переживаннями дітей, допомогти в подоланні емоційної ізоляції, недостатку уваги і тепла;

- урахування психофізіологічних і вікових закономірностей розвитку дітей;

- індивідуально-особистісного підходу: визнання унікальності кожної особистості;

- педагогічна підтримка: задоволення первинних потреб у теплі, їжі, спілкуванні, сні; в іграх, дозвіллі.

Створення умов, що сприяють успішному входженню вихованців інтернатів у життя суспільства, неможливе без знання різних рівнів соціальної адаптації дитини. Існує 3 рівні соціальної адаптації вихованців інтернатів:

соціально недостатній (неадекватна самооцінка, невміння розподіляти діяльність поетапно, слабкі навички аналізу власних дій, неадекватний підбір матеріалів для окремих видів діяльності);

соціально допустимий (уміння розподіляти пріоритети в діяльності, навички отримання і розподілу інформації, навички самостійної організації, адекватна оцінка ситуації, вміння використовувати інформацію у власних цілях, позитивно спілкуватися з однолітками);

соціально успішний (уміння розподіляти час, самостійний пошук позитивного матеріалу, творчий підхід, адекватна самооцінка власної пізнавальної і творчої діяльності, здатність будувати стосунки з дорослими й однолітками).

До ефективних форм організації роботи відносять:

- проведення свят, що створюють сімейну атмосферу;
- музичні і літературні вечори, що сприяють створенню атмосфери невимушеності, неформального спілкування;
- дитячий театр, що сприяє розкриттю артистичних здібностей, вільному самовираженню, "проживання" різних моделей життя;

- ділові ігри;
 - залучення дітей до благодійної діяльності (концентрування уваги на проблемах інших людей, прийняття ідей добра, милосердя, любов до ближнього, звільнення від почуття образи на світ);
 - упорядкування дитячого будинку (створення і захист дитячих дизайнерських проєктів);
 - педагогічні тренінги, що забезпечують збільшення активності креативного мислення, казкотворчості, художньо-винахідлива діяльність [4].
- Природна логіка соціальної адаптації, що передбачає в якості першого етапу особистісного ставлення дитини у сім'ї, для дітей-сиріт порушена. Це значить, що заклад, де вони опинилися, повинен виконувати декілька функцій: не тільки і не скільки школи, скільки будинку дитини. Саме тому на заклад інтернатного типу покладається особлива відповідальність стосовно майбутнього дитини. Продумана, розвинута програма педагогічної роботи, орієнтована на соціалізацію дітей, позбавлених сім'ї, дозволить компенсувати відсутність любові, тепла, батьківської опіки, допоможе вихованцям повірити в себе, подолати відчуття втрати і неповноцінності.

Література

1. Алексєєва В.І. Ставтесь до нас, як до рідних дітей // Освіта. – 2007. – 20–27 червня.
2. Покась В. Становлення та розвиток загальноосвітніх шкіл-інтернатів // Рідна школа. – 1999. – №1.
3. Рожкова С.Г., Супрун М.О. Планування виховної роботи в школах-інтернатах // Рідна школа. – 1995. – №5.
4. Явбатырова Б.Г. Социально-педагогическая адаптация детей-сирот в учреждениях интернатного типа // Педагогика. – 2007.– №5.

ВПЛИВ НЕПОВНОТИ СІМ'Ї НА ГЕНДЕРНУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Студент V курсу **Лаверук С.**

Керівник: к. пед. н., доц. **Конончук А.І.**

Стаття присвячена проблемі соціалізації особистості в умовах неповної сім'ї та презентує практичне дослідження впливу неповноти сім'ї на гендерну соціалізацію старшокласників.

Сьогодні в Україні загострюються важливі соціальні проблеми, які необхідно вирішувати. Серед таких соціальних проблем найактуальнішими є: зростання кількості безробітних, підвищення рівня злочинності, кризові

явища у найчисленнішій ніші суспільства – в сім'ї. Нестабільність подружніх стосунків, зростання кількості розлучень, зміна сімейних цінностей і стандартів статевої поведінки – ці та інші соціальні чинники свідчать про кризовий стан сучасної української сім'ї. До цього переліку можемо ще додати малодітність, руйнування складної, декількопоколінної сім'ї, які спричинюють появу сімей з порушеною структурою – неповних, опікунських, сімей з прийомними дітьми. І серед цих типів сімей найбільше занепокоєння викликають неповні сім'ї.

Аналіз наукової літератури з проблематики неповної сім'ї свідчить, що деякі дослідники даного фактора відносять неповну сім'ю до потенційно несприятливої для формування особистості дитини. Так, Б.Нусхаєва вважає, що жінка, яка одна виховує дітей і при цьому намагається зробити кар'єру та забезпечити матеріальний стан, обов'язково прирікає своїх дітей на недоотримання любові, ласки, уваги, ніжності. А в подальшому це може проявитися у відхиленнях в емоціональному розвитку, в порушенні соціальних контактів, тобто в нездатності налагоджувати нормальні міжособистісні стосунки: наприклад, спілкуватися, входити в колектив, дружити, кохати, розуміти свою роль у сім'ї [5].

"Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів" дає визначення неповної сім'ї як сім'ї, у якій дитина виховується одним із батьків, переважно матір'ю [6]. Під гендерною соціалізацією розуміємо процес спрямованого і спонтанного впливу на особистість, що допомагає їй стати повноцінним чоловіком чи жінкою і прилучає її до прийнятної в суспільстві системи гендерних ролей і взаємин між статями у житті (визначення І.Кона).

Неповна сім'я зіштовхується з багатьма труднощами при виконанні функції соціалізації дітей. Про наявність проблем свідчать, зокрема, ріст кількості малолітніх правопорушників із неповних сімей; висока захворюваність дітей: так, дослідження, проведені спеціалістами-медиками, свідчать про вищу схильність дітей з неповних сімей до хронічних захворювань. Психологи акцентують увагу на проблемах статевої ідентифікації дітей з неповних сімей: хлопчики відчують дефіцит чоловічого зразка поведінки, а дівчатка відмічаються складнощами спілкування з представниками протилежної статі [4].

Деякі фахівці вважають, що адекватна соціалізація дітей у сім'ї з одним із батьків узагалі неможлива. Так, І.Кон пише, що для щасливого дитинства дитина потребує дому, де є і батько, і мати. Однак у цій же статті автор говорить про те, що хоча неповна сім'я й створює труднощі (різного характеру), відсутність одного з батьків не виключає можливості нормального розвитку дитини [2].

У науковій літературі є чимало посилань на те, що вихідці з неповних сімей стикаються з багатьма труднощами у процесі соціалізації, зокрема, з проблемою статевої ідентифікації. Так, українські дослідники В.Костів та Б.Ковбас вважають, що відсутність у сім'ї одного з батьків ускладнює процес ідентифікації дітей з батьківським і материнським прикладами, позбавляє їх можливості спостерігати відповідну модель подружніх відносин. Такий вакуум, звісно ж, негативно впливає на підготовку дітей до майбутнього сімейного життя. Адже ситуація, що характеризується відсутністю наочного зразка взаємовідносин статей, породжує ризик того, що у дітей сформуються викривлені погляди на шлюб та сім'ю, що в майбутньому може перешкодити становленню їх власної сім'ї. Тому ми вирішили практично дослідити вплив неповноти сім'ї на гендерну соціалізацію старшокласників.

Дослідження проводилося в жовтні–листопаді 2007 р., в двох навчальних закладах м.Ічні Чернігівської області. Вибірка складалася із 121 респондента, з яких 30 юнаків та дівчат є вихідцями із неповних сімей. Ми з'ясували деякі аспекти загальносоціальної та психологічної підготовки старшокласників до шлюбу, застосувавши метод анкетування.

Серед прийнятих у суспільстві показників соціальної готовності до створення сім'ї такими вважають: завершення навчання, здобуття професії, початок самостійної трудової діяльності. Соціальна готовність до шлюбу включає усвідомлення молоддю того, що вони беруть відповідальність один за одного, за сім'ю, за дітей. Психологічна підготовка до створення сім'ї відіграє важливе місце у формуванні майбутнього сім'янина. Тому кожна молода людина повинна пройти серйозну психологічну підготовку перед тим, як вступати в шлюб. Ми вирішили дослідити загальносоціальну та психологічну підготовку старшокласників до шлюбу і порівняти результати юнаків та дівчат та вихідців із повних та неповних сімей. Результати дослідження представлено у таблиці 1 та 2.

Таблиця 1

Сімейні орієнтації старшокласників із повних та неповних сімей, %

Орієнтація на шлюб	Юнаки з повних сімей	Дівчата з повних сімей	Юнаки з неповних сімей	Дівчата з неповних сімей
1. Бажаю вступити до шлюбу якнайшвидше після закінчення школи.	4	5	12,5	7,2
2. В цілому думаю про				

шлюб і створення сім'ї, але не поспішатиму з цим.	76	80	75	57,2
3. Не задумувався над цим питанням.	12	10	12,5	21,4
4. Вважаю, що шлюб і сім'я є гальмом в особистому розвитку, і тому не думаю створювати сім'ю.	2 6	0 5	0 0	14,2 0
5. Інша відповідь.				

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання "Як Ви ставитеся до людей, які принципово не хочуть створювати сім'ю?", %

<i>Варіанти відповідей</i>	<i>Юнаки з повних сімей</i>	<i>Дівчата з повних сімей</i>	<i>Юнаки з неповних сімей</i>	<i>Дівчата з неповних сімей</i>
1. Засуджую.	4	3	0	0
2. Не розумію цих людей.	27	30	12,5	14,3
3. Це їх особиста справа.	63	62	81,3	71,4
4. Схвально: я тієї ж думки.	6	0	0	0
5. Важко сказати.	0	5	6,2	14,3

Як свідчать результати анкетування, представлені у таблицях, неповна сім'я певною мірою все-таки негативно впливає на гендерну соціалізацію старшокласників. І в першу чергу цей вплив здійснюється на дівчаток, а саме: у дівчат із неповних сімей відсоток орієнтації на створення сім'ї значно нижчий, а відсоток переконання у тому, що шлюб і сім'я є перешкодою в особистому розвитку, – високий порівняно із ровесницями з повних сімей. Ще вихідці із неповних сімей проявили вищу байдужість щодо людей, які принципово не хочуть створювати сім'ю. Водночас зазначимо, що у юнаків цей відсоток вищий, ніж у дівчат. Та, крім того, у дівчат із неповних сімей спостерігаємо утруднення при відповіді на поставлене запитання ("Як Ви ставитеся до людей, які принципово не хочуть створювати сім'ю?"), а з цього випливає, що старшокласників необхідно ознайомлювати з перевагами сімейного життя, формувати ціннісні орієнтації та погляди на сім'ю як невід'ємну частинку суспільства. І в першу чергу це стосується юнаків та дівчат, які виховуються у неповних сім'ях.

Таким чином, дослідивши вплив неповноти сім'ї на гендерну соціалізацію старшокласників, можемо сказати, що певний негативний вплив здійснюється, і в першу чергу, він стосується дівчаток у плані загальносоціальної та психологічної готовності до шлюбу. Все це дає нам підставу твердити, що гендерна соціалізація в неповній сім'ї здійснюється в більш складних та збіднених умовах, які спричиняють проблеми у соціалізації особистості. Щоб поліпшити ці умови, зробити їх кращими у соціалізуючому плані, необхідно проблемі неповної сім'ї надавати вагомшого значення. Практичним вирішенням проблематики неповноти сім'ї має, в першу чергу, займатися соціальний педагог школи. Саме він повинен інформувати старшокласників та їхніх батьків про особливості

раннього юнацького віку, статі та міжстатевого спілкування в цей період, показувати значущість сім'ї, її важливість у житті кожної людини і відповідно формувати позитивні установки щодо сім'ї у свідомості як батьків, так і старшокласників.

Література

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: У 3 т. – Т. II: Основи родинного виховання. – Івано-Франківськ, 2006. – 380 с.
2. Кон И. Современное отцовство: мифы и проблемы // Семья и школа. – 2003. – №4. – С. 26–31.
3. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. – К.: Київська правда, 2000. – 688 с.
4. Мушинський В. Неблагополучна сім'я як фактор дисгармонійного розвитку дитини // Психолог. – 2005. – №10. – С. 3–5.
5. Нусхаева Б. Особенности социализации детей в неполной семье // Социальная педагогика. – 2005. – №2. – С. 63–67.
6. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За ред. А.Й.Капської та ін. – К., 2000. – 214 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОФОРІЕНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Студентка IV курсу **Лимар Ю.О.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Борисюк С.О.**

У статті розглядається сутність і особливості професійної орієнтації, її складових компонентів, а також методів соціально-педагогічних досліджень, які використовуються в ній.

Вибір професії – один з головних у житті людини. Це, по суті, вибір життєвого шляху, вибір долі. Від нього багато залежить, наскільки людина зможе реалізувати себе в різних сферах життєдіяльності, якими будуть її власні здобутки та віддача від неї суспільству.

Можливості для професійного вибору досить широкі. У сучасних умовах світ професій дуже рухливий: немала частина "старих" професій відходять у минуле, з'являється багато "нових" спеціальностей. Понад половина випускників шкіл обирають спеціальність без знання справи, а нерідко і не мають психолого-фізіологічних можливостей для зайняття роботи за фахом. Вибір професії стає для них серйозною проблемою: яку професію обрати – чи престижну; чи ту, що дає можливість швидко досягти

матеріального достатку; чи ту, до якої лежить душа; чи ту, яку радять обрати родичі, друзі, знайомі. Тому учні потребують різнобічної інформації про професії, кваліфікованої поради на етапі вибору життєвого шляху, підтримки на початку професійного становлення. І загальноосвітня школа, і, зокрема, соціальний педагог мають допомогти кожному учневі обрати доцільну для нього професію. Саме тому на допомогу професійному самовизначенню особистості приходять профорієнтаційна робота, провідну роль у здійсненні якої у загальноосвітніх навчально-виховних закладах відіграє соціальний педагог.

Професійна орієнтація – це цілеспрямована діяльність соціального педагога, що передбачає надання допомоги учням у правильному виборі професії. Це сукупність психолого-педагогічних, медико-біологічних, соціально-економічних та організаційних заходів впливу на учнів з метою виявлення і формування їхніх професійних інтересів та здібностей і вплив на вибір професії відповідно до соціально-економічних потреб, особистих схильностей, психічних і фізичних можливостей. Сутність профорієнтаційної роботи соціального педагога – розкрити особливості особистості школярів; констатувати, в яких видах роботи ці особливості можна краще від усього використати. Завданням соціального педагога в професійній орієнтації з учнями є їх підготовка до свідомого вибору професії. У процесі профорієнтації соціальному педагогові варто дотримуватися таких принципів: індивідуального підходу; виховного характеру профорієнтації; формування професійних намірів вихованців щодо економічних потреб держави з урахуванням особистих інтересів, психолого-фізіологічних можливостей; єдності виховного впливу школи, сім'ї та громадських факторів.

Існують специфічні функції соціального педагога з професійної орієнтації в школі:

- вивчати, розвивати і формувати особистість школяра (особливо професійні інтереси і здібності, характер і темперамент, спрямованість і моральні якості особистості);
- розмовляти про розвиток і формування здібностей, розповідати про протипоказання до певних професій;
- створювати умови, в яких учні на практиці могли б перевірити свої професійні інтереси і здібності;
- ознайомлювати учнів з основними видами праці;
- пояснювати значення кожної професії, виховувати повагу до кожної професії;
- охарактеризувати знання, навички й уміння, які вимагають певні професії і спеціальності, з'ясувати, які розумові, фізичні задатки і здібності

особливо необхідні, щоб плідно і творчо працювати у відповідній області праці;

- показувати можливості освоєння обраної професії, а також труднощі, з якими можна стикнутися в роботі;
- інформувати про характер і умови праці, суспільні взаємовідносини, інтереси працівників;
- консультувати учнів з питань вибору професії;
- узагальнювати й аналізувати інформацію про результати навчання і роботи випускників після закінчення школи.

Профорієнтаційна робота потребує від соціального педагога творчого підходу, врахування індивідуальних особливостей, потреб учнів, які здійснюють свій професійний вибір.

На сьогоднішній день в Україні здійснюється комплексна профорієнтаційна робота, що включає: професійну інформацію, професійну діагностику, професійну консультацію, професійний відбір та професійну адаптацію.

Професійна інформація (просвіта) – психолого-педагогічна система формування обізнаності щодо особливостей професій, потреби суспільства в них, а також активної профорієнтаційної позиції, зорієнтованості особистості на вільне та свідоме своє професійне самовизначення. Професійна інформація передбачає ознайомлення учнів з проблемами професійного самовизначення, з умовами правильного вибору професії, зі світом праці, з різними професіями, з соціально-економічними, психофізіологічними особливостями кожної з них та з потребами у фахівця певного профілю в країні; виховання у школярів позитивного ставлення до різних видів професійної і суспільної діяльності; формування мотивованих професійних намірів, в основі яких лежить усвідомлення ними соціально-економічних потреб суспільства і своїх психофізіологічних можливостей.

Без професійної просвіти неможлива ефективна підготовка учнів до свідомого вибору професії. Важливість цього компонента з соціально-педагогічної точки зору полягає в тому, що завдяки йому розширюються рамки свободи вибору професії: чим більше знає молода людина про різні види праці і професії, про умови праці, про те, де можна оволодіти тією чи іншою спеціальністю, і т.д., тим свідомішим буде її вибір.

Неправильне інформування тягне за собою моральні втрати. Якщо учень отримує не відповідну його можливостям орієнтацію і вибирає відповідно до неї професію, він ніколи не буде робити свою справу так, як вона цього вимагає.

Професійна діагностика – система психолого-педагогічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей, вироблення рекомендацій у виборі професії.

Профдіагностика здійснюється соціальним педагогом шляхом використання різноманітних діагностичних методик. У процесі діагностики вивчаються особливості темпераменту людини, стан її здоров'я, здібності, інтереси і мотиви, ціннісні орієнтації, установки у виборі професії.

Професійна консультація – це надання особистості рекомендацій соціальним педагогом, науково обґрунтованої допомоги щодо найоптимальніших для неї напрямків професійного самовизначення на основі вивчення її професійно значущих властивостей і якостей. Головні цілі консультації, які реалізує соціальний педагог, – допомогти учню пізнати особливості своєї особистості, власні можливості й обмеження, усвідомити їх; розвинути інтереси і здібності; надати можливість учням зрозуміти потреби суспільства; стимулювати активність учнів у пошуках "своїх" професій; а також надати поради з вибору навчального закладу для подальшого навчання і сфери діяльності. Професійне консультування включає в себе вивчення професійних інтересів, виявлення психологічних і психофізичних особливостей особистості. На цьому етапі соціальний педагог встановлює відповідність між вимогами, які висуваються до професії, та індивідуально-психологічними особливостями особистості. Професійна консультація спрямована на надання соціальним педагогом індивідуальних порад конкретній особистості щодо найбільш доцільних професій, які відповідають її інтересам, здібностям, психолого-фізичним можливостям. Аналогічні консультації соціальному педагогові слід надавати і батькам учнів, щоб вони серйозніше підходили до обрання майбутньої професії дітьми, змогли певною мірою допомогти їм у цьому.

Професійний відбір – це система роботи, спрямована на надання допомоги учневі у виборі конкретної професії на основі виявлення й оцінки його загальних і спеціальних здібностей, інтересів, потреб і перспективних умов професійної підготовки й працевлаштування. Профвідбір проводиться з метою виявлення осіб, здатних успішно працювати за тією чи іншою спеціальністю, яка пов'язана зі специфічними умовами праці.

Професійна адаптація є важливим етапом фахової підготовки молоді до професійної діяльності й передбачає забезпечення умов для пристосування особистості до умов обраної професійної діяльності. У професійних навчальних закладах навчальними планами та програмами передбачено час і напрямки роботи з адаптації майбутніх фахівців (різні види практики, безпосередньої роботи в умовах конкретної професії). Успішність професійної адаптації є одним із головних показників правильного вибору професії, оцінкою ефективності всієї профорієнтаційної роботи.

Важливим є розгляд **методів соціально-педагогічних досліджень**, які використовуються соціальним педагогом у профорієнтаційній роботі в

школі. Під методами соціально-педагогічних досліджень, які використовуються в професійній орієнтації учнів, розуміють способи спільної діяльності соціального педагога й учнів, які забезпечують підготовку школярів до свідомого професійного самовизначення. З метою вивчення особистості школяра використовують спостереження, аналіз діяльності, її результатів і біографії школяра, анкетування, інтерв'ювання, бесіду, метод узагальнених незалежних характеристик, природний психолого-педагогічний і лабораторний експеримент, тести. В профінформації домінує бесіда. Професійна консультація враховує характерні властивості особистості, виявлені й уточнені за допомогою попередніх довготривалих і систематичних спостережень; інформацію, отриману під час консультації за допомогою природного і лабораторного експерименту; також основними її методами є анкетування, тестування, інтерв'ювання і бесіда. В умовах школи соціальним педагогом застосовуються наступні методи: бесіда, анкетування, спостереження, аналіз результатів діяльності школярів, узагальнення незалежних характеристик і соціально-педагогічний експеримент.

Від застосовуваних методів значною мірою залежить ефективність професійної орієнтації. Застосування визначених методів дасть можливість соціальному педагогові покращити профорієнтаційну роботу. Повнота і глибина в пізнанні особистості досягаються ним лише при використанні різноманітних методів. Тільки в цьому випадку він може отримати найбільш повну характеристику особистості.

Отже, у даній статті ми розглянули сутність і особливості професійної орієнтації, її складових компонентів, а також методів соціально-педагогічних досліджень, які використовуються в ній.

Література

1. Витиньш В.Ф. Реформа школы и профессиональная ориентация школьников. – М., 1988.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2002.
3. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников. – М., 1988.
4. Захаров Н.Н., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация школьников. – М., 1989.
5. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник – К., 2004.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – К., 2003.
7. Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П.Д.Павленок. – М., 1999.

8. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – Вінниця, 2003.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ДИТЯЧОМУ САДКУ ЗА Ф.ФРЕБЕЛЕМ

Студентка V курсу **Лукаш Л.В.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Володченко Ж.М.**

У статті розкрито основні ідеї концепції дошкільного виховання Ф.Фребеля та їх значення в розвитку системи сучасного соціального виховання.

Епоха глобалізації світового освітнього процесу викликала нагальну потребу зіставлення моделей освіти та виховання різних країн, що пояснюється інтеграційними тенденціями, котрі прослідковуються у всьому світі. Пошуки сучасних гуманістичних тенденцій спричиняють звернення до виховної системи німецького педагога Ф.Фребеля, в центрі якої знаходиться дитина як унікальна неповторна особистість.

Фрідріх Фребель – творець ідеї і практики суспільного дошкільного виховання, започаткував підготовку вихователів дошкільних закладів, так званих "дитячих садівниць". Важливим завданням, яке ставив Фребель перед школою виховательок, було вивчення психофізіологічних засад розвитку дитини, оволодіння засобами впливу на неї, методами керівництва її розвитком, зокрема, засобами використання дидактичного матеріалу тощо.

Концепція Фрідріха Фребеля, була свого часу педагогічною революцією у сфері дитячого виховання. Він виявився першим, хто усвідомив важливість засвоєння дітьми вже в ранньому віці освітніх навиків і правил поведінки з оточуючими, тобто культури побуту. "В цьому відношенні він не особливо довіряв батькам". Суть його навчання у тому, що треба допомогти дітям проявити свої здібності і розвивати їх за допомогою різних засобів. Причому акцент він робив на грі – дітям усе повинне підноситися як елемент гри, щоб сприяти і розвитку фантазії у дитини.

Зараз багато дослідників вважає, що висловлена ним педагогічна ідея соціалізуючої співродинності, яка мала застосовуватись у його дитячому садку, має бути втілена не тільки в дитячому колективі дошкільного закладу як осередку ранньої соціалізації дошкільників, але й у реалізації нової функції загальносуспільної мережі дошкільного виховання – функції забезпечення соціально-педагогічної опіки, піклування, індивідуального виховання і культури здорового психічного та фізичного розвитку дітей дошкільного віку, що перебувають у несприятливих умовах домашнього утримання.

У своїх спостереженнях Ф.Фребель відмічав, що, починаючи з чотирьох років, і навіть раніше, діти прагнуть грати разом. Це вроджене прагнення дітей добре відоме батькам і вихователям. Фребель, посилаючись на біологію, пояснює, що людина з давніх-давен жила суспільством, а не поодинці, а тому відчуття громадськості міцно успадковане нащадками.

На цих двох корінних властивостях – на властивості дітей грати і грати в товаристві інших дітей, що властиві всім племенам людства, – і засноване учення Фребеля і його дитячі садки, де дитина грає в суспільстві.

Якщо розглядати погляди Фребеля через призму сучасності, то сутність соціального виховання дітей дошкільного віку є розширення соціального досвіду дитини, оволодіння нею не тільки нормами поведінки, але і засвоєння елементів соціальної компетентності, провідних законів людського співіснування, формування ставлень до природного та людського оточення, до себе. Це досягається створенням умов для усвідомлення дитиною себе не тільки як члена родини, самостійного учасника дитячих спільнот, але й жителя відповідної вулиці, району, міста, країни, Всесвіту.

Ф.Фребель правильно помітив, що соціальне виховання здійснюється через родину, культурне середовище, організацію дозвілля та ігрової діяльності, спілкування дітей у різноманітних закладах. За Фребелем, основним завданням стає озброєння дитини "наукою життя". Пріоритетним є ціннісний, морально-соціальний розвиток особистості з перших років її життя.

Зміст дошкільної освіти Фребеля було спрямовано на збереження первозданної дитячої культури, зорієнтовано на цінності та інтереси дитини, врахування її вікових можливостей. Відповідно до цього дитячий садок є відповідальним за процес соціального розвитку дитини і покликаний полегшити її входження в широкий світ і розвинути внутрішні сили, тобто садок виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя в якому він має незабаром прилучитися. Отже, важливим напрямом роботи дитячого садка має стати турбота про збагачення соціального досвіду вихованця.

Переозвучивши погляди Ф.Фребеля на сучасний лад, ми отримаємо склад соціального виховання, який майже повністю збігається з поглядами педагогів сучасності:

- орієнтація діяльності (дійового пошуку і знаходження орієнтирів, установлення зв'язків та найпростіших залежностей, визначення власного місця у предметному та людському оточенні);
- пристосування (звикання, адаптація до нових умов життя, до незвичайних вимог соціуму та своїх потреб);

- перетворення (корисний, доцільний, оптимальний вплив дитини на навколишні предмети, людей, саму себе).

Педагоги, які працюють з творчою спадщиною Ф.Фребеля, так визначають його зміст соціального виховання в дошкільному закладі:

- сприяння усвідомленню дитиною спільного, відмінного та особливого в собі та людях;

- виховання здатності бути відповідним людському оточенню, почувати себе "своїм серед своїх", добирати належні засоби спілкування, установлювати оптимальну дистанцію, виробляти оптимальний стиль поведінки у взаєминах між людьми різного віку, статі, соціальної ролі, спорідненості;

- уміння будувати взаємини, ініціювати доброзичливість та готовність спілкуватися, налагоджувати стосунки з дорослими й однолітками, будувати спільну діяльність, фіксувати свою увагу на тому, що об'єднує з іншими, а не різнить;

- виховання впевненості в тому, що на інших людей можна розраховувати, покладатися, уміння виявляти надійність у стосунках;

- заохочення доброзичливого ставлення до людей;

- виявлення задоволення, радості від позитивного вчинку;

- розвиток умінь знаходити, придумувати сюжети спільних ігор, справедливо розподіляти в них ролі;

- учити дітей виявляти наполегливість у досягненні соціально значущих цілей, відчувати задоволення від подолання труднощів;

- сприяти розвитку готовності брати на себе відповідальність;

- розвиток соціальних властивостей – симпатії, комунікативних здібностей, схильності за власним бажанням допомагати слабшому, лідерства, яке не зачіпає інтересів інших; відчуття меж припустимої поведінки, здатності до ризику, схильності до елементарної рефлексії;

- розвиток соціального мовлення, засвоєння слів, що означають вітання, звернення, подяку, відстоювання гідності, ведення суперечок, пояснення своїх намагань.

Цікаво ознайомитися з реалізацією соціалізуючих компонентів дитячого садка Ф.Фребеля в розвинених країнах, які взяли на озброєння його методологію. Найкраще ідеї соціалізації Ф.Фребеля для природного розвитку дитини демонструє система дошкільного виховання Великобританії, де виховання відбувається в "ігрових групах".

Головним методом виховання там є створення ігрового простору і розвиток дитини через самостійно обрану гру. В ігровій кімнаті знаходяться: столики з матеріалами для ліплення, малювання, викладання мозаїки,

мольберти з усім необхідним; верстат зі справжнім, але дитячим столярним знаряддям; ванни з водою, сухим і вологим піском та відповідними іграшками; будівельні матеріали, лялькові квартири, магазини, перукарні; гірки для скочування, драбини, шафи з іграшками та книжками; живий куточок з акваріумом, різними рослинами; костюми різних часів і народів.

Діти відвідують "ігрові групи" декілька разів на тиждень по 2–3 години, оскільки головна мета закладів не "звільнення" батьків від дитини, а засвоєння нею соціальної поведінки, вмінь орієнтуватися й адекватно поводитися у різних ситуаціях, особливо з іншими людьми.

Хоча офіційно встановленого рівня розвитку дитини немає, але у групах, як правило, діти знаходяться в різновікових групах. Ініціатива дітей стимулюється, їх не примушують до ігор, діти займаються тим, що обрали самі. Звичайно співають пісні, читають та розповідають вірші та казки, спілкуються. Навіть якщо читає керівник групи, його слухають тільки ті, хто хоче слухати. Дорослий є лише радником дитини.

На відміну від Великобританії, в дошкільних закладах якої переважають індивідуальні ігри та існує закон невтручання в дитячу гру, у французьких "материнських школах" (назва дошкільного закладу) ідеї соціалізації Фребеля були перероблені дещо інакше: вихователка-директриса цілеспрямовано чергує колективні та індивідуальні ігри, пропонує ситуації, які концентрують увагу на різних видах діяльності. Вона ж передає іграшки, ігрові матеріали дітям з урахуванням їх віку. Проявом жорсткої централізації системи освіти Франції є єдина для всіх материнських шкіл програма виховання. У ній чітко визначені види дитячої діяльності. Завданням вихователів материнських шкіл є адаптування дитини до життя в материнській школі (відвідують 5 днів на тиждень, діти від 2 до 6 років); прищеплення смаку до різних видів діяльності; навчання вміння оцінювати наслідки діяльності, встановлювати стосунки, вигадувати ігри, визначати плани і доводити їх до кінця, вміння учитися, творити; стимулювання інтересу до знань. Діти об'єднані в групи за віком.

Прогресивні науковці і педагоги відмічають тривожні симптоми (в тому числі і медичні) передчасного навчання (про це, до речі, попереджав сам Ф.Фребель у своїх розробках до виховних планів), штучного натаскування дітей до школи, оскільки деякі батьки, намагаючись прискорити навчання дітей читання, письма, математики, переводять дітей із середньої групи, уникаючи старшу, до підготовчої, хоча зазвичай групи формуються за віковою ознакою. У Франції майже 100% дітей відвідують материнські школи.

Тепер розглянемо, як ідуть справи в дитячих садках сучасної Німеччини – батьківщині Ф.Фребеля.

Хоча в Німеччині, як і у Великобританії, децентралізована система освіти, тут більш яскраво виражені соціальні мотиви дошкільного

виховання. Перед вихователем стоїть завдання розкриття соціальних задатків дитини. Дошкільнятам допомагають зрозуміти і виявити своє "Я" .

Особлива увага тут звертається на формування таких рис, як самодовіра, впевненість у собі, висока самооцінка.

Єдиної виховної програми в країні нема. Превалює інтеграційна система комплектування дошкільних груп:

- 1) діти 3–6 років виховуються в одній групі;
- 2) діти різних національностей виховуються разом;
- 3) здорові і неповноцінні діти живуть у групі разом, бо їм же разом жити на одній землі.

Такий підхід важливий не тільки для хворих дітей – здорові вчаться доброти, взаємодопомоги не на словах, а на ділі, тобто допомагають доглядати за недужими дітьми. З метою зміцнення міжпоколінних стосунків у дитячих садочках Німеччини систематично проводяться бесіди з людьми похилого віку, ігрові полуденки з сім'ями, свята з дідусями і бабусями.

Так, у Берліні дві спеціальні організації зайняті цією справою. Берлінська Фребелівська організація заснувала 46 народних дитячих садів, відвідуваних 3100 дітьми. Песталоцці-Фребелівська організація заснувала 13 дитячих садочків з 1500 дітьми.

Соціальне середовище, в якому формується особистість, треба розуміти не тільки як оточення, але й як систему можливостей, вимог та очікувань, яка виконує конструктивні й диригентські функції щодо цього процесу. Ця множина викликів та очікувань в складний спосіб відображається в самій архітектурі свідомості та почуттів особистості, у наборі алгоритмів, стандартів та правил поведінки й діяльності, в пізнавальній структурі.

Отже, у своїх працях Ф.Фребель одним з перших зазначав, що фактори соціалізації складають оточення дитини (а згодом і дорослої людини) і так чи інакше впливають на її розвиток. Ф.Фребель відзначав особливе місце гри в житті дитини і вказував на її велику соціалізуючу роль.

Література

1. Бейлина А.Ф. Фребель: игры и игровые средства // Дошкольное воспитание. – 1995. – №3.
2. Борисова З.Н., Кузьменко В.У. Хрестоматія історії дошкільної педагогіки. – К.: Вища школа, 2004.
3. Борисова З.Н. Фрідріх Фребель – засновник ідеї дитячого садка // Дошкільне виховання. – 2002. – №12. – С. 5–7.
4. Вестник воспитания: Научно-популярный журнал / Под ред. д-ра Н.Ф.Михайлова. – 1901. – №1.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Студентка IV курсу **Маклюк А.А.**

Науковий керівник: ст. викл. **Меркулов О.О.**

У статті йде мова про вальдорфську педагогіку, започатковану Р.Штайнером, та соціально-педагогічні засади даної педагогіки.

До кінця XX сторіччя вальдорфська педагогіка перетворилася на світовий педагогічний рух. Вона вийшла далеко за рамки власних педагогічних "установ", зробившись особливою педагогічною культурою.

Це виражається, наприклад, у незвичайній архітектурі шкіл, стилі обробки й оформлення приміщень.

З вальдорфського руху вийшло декілька відомих у Німеччині казкарів. Набули поширення "казкові клуби", дитячі лялькові театри, дитячий цирк та інші форми творчої діяльності, вальдорфські літні табори з роботою на фермі або в лісі та ін.

Вальдорфські школи й ініціативи стають нині живими педагогічними співтовариствами, "екологічними нішами" дитинства.

Головна мета вальдорфської педагогіки – вільне виховання, досягнення справжньої духовної свободи, створення її передумов. З філософського погляду, вона орієнтує вчителя на те, що дитина не є неповторна особистість між народженням та смертю, а існує ще вічна індивідуальність кожного з нас, яка через світову систему весь час удосконалюється.

В основі вальдорфської педагогіки лежать соціально-педагогічні принципи та переконання. Тому вона має велике значення у формуванні здорової та гармонійної особистості.

Вальдорфська школа може стати в Україні зразком сильної, повноцінної школи, яка буде активно взаємодіяти з традиційними педагогічними напрямками.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що з розвитком соціальної педагогіки в нашій країні активно почали розвиватися школи і напрямки, засновані на засадах соціальної педагогіки. В нашій країні теж відкриваються приватні вальдорфські школи, організовані на зарубіжному досвіді роботи та адаптовані до особливостей нашої культури та суспільства.

Сьогодні над даною проблемою працюють такі науковці, як Гунтер Альтехеґе, Д.Мілаков, А.А.Пінський, Х.Лампсон, М.Случ та ін.

Мета даної статті: визначити соціально-педагогічні засади, які лежать в основі вальдорфської школи.

Перша вальдорфська школа була відкрита в 1919 р. в німецькому місті Штутгарті. Ініціатива її створення належала Емілію Мольту (1876–936) – директору і співвласнику сигаретної фабрики "Вальдорф-асторія".

У 80–90-х рр. кількість вальдорфських шкіл різко зростає, і до 2002 р. у ФРН їх налічується більше 170. В цілому в світі на сьогодні є близько 900 подібних навчальних закладів. З 1989 р. вони стали виникати і в країнах колишнього соціалістичного табору (спочатку в Угорщині, а потім у Польщі, Росії, Румунії, Естонії, Чехії, Україні). В рамках вальдорфського руху організовувалися також дитячі сади, дошкільні установи (на сьогодні – близько 2000), а також лікувально-виховні навчальні заклади і дитячі будинки, загальним числом близько 500. Ця динаміка виразно показує зростання суспільного інтересу до освітніх установ вальдорфського типу у всьому світі за останні двадцять років.

Відкриттю першої вальдорфської школи передував інтенсивний двотижневий навчальний курс, проведений Рудольфом Штайнером безпосередньо для вчителів майбутньої школи.

Педагогіка вальдорфської школи ґрунтується на переконанні, що кожна дитина, незалежно від її академічних успіхів, має право на отримання освіти в навчальному закладі протягом усього часу, поки триває її біологічно-тілесний розвиток. Інакше кажучи, поки вона росте і фізично формується, як мінімум, до 18 років. Шкільні роки розподіляються на 12 класів, що включають молодший, середній і старший ступінь, у яких навчаються учні різних здібностей і соціального походження.

Вальдорфська школа набирає учнів без урахування їхнього обдарування, не здійснює диференціювання дітей. Іспити не проводяться, ніхто не залишається на наступний рік.

Соціально-педагогічні засади вальдорфської педагогіки можна визначити через спільність принципів виховання та поглядів на процеси адаптації, навчання та становлення особистості. Принцип незавершеності виховання припускає визнання кожного вікового етапу розвитку людини самостійними індивідуальною і соціальною цінностями, а не тільки і не стільки етапами підготовки до подальшого життя. Навчання невіддільне від виховання: будь-яке навчання є одночасно і вихованням певних якостей особистості.

В основі вальдорфської педагогіки лежить найцікавіше антропософське вчення про індивідуальність людини, основні компоненти якої – тіло, душа і дух. Р.Штайнер писав про чотири могутні галузі цивілізації – пізнання, мистецтво, релігію і моральність, які можуть гармонійно поєднуватися в одному корені – людському "Я". Це "Я" виступає у трьох головних функціях людської душі – волі, почуттях та мисленні, які перебувають у стані безперервного руху.

Головна мета цієї педагогіки – розвивати новий спосіб пізнання. Адже для фізичних почуттів відкритий лише фізичний світ, а людина – істота духовна, яка має, крім фізичного тіла, ще й душу.

Узагальнюючи вищесказане, ми дійшли до такого висновку, що педагогіка вальдорфської школи ґрунтується на переконанні, що кожна дитина, незалежно від її академічних успіхів, має право на отримання освіти в навчальному закладі протягом усього часу, поки триває її біологічно-тілесний розвиток.

Завдання вальдорфської школи в тому, щоб упродовж тривалого часу розвивати здібності, а не збирати знання; її кредо – це відмова від влади над дітьми. Головне завдання вчителя вальдорфської школи – допомогти дитині в її духовному самовизначенні, створити максимальні умови для розвитку та закріплення її індивідуальності.

Соціальна педагогіка – галузь педагогіки, що досліджує соціальне виховання в контексті соціалізації, тобто виховання всіх вікових груп і соціальних категорій людей, здійснюване як в організаціях спеціально для цього створених, так і в організаціях, для яких виховання не є основною функцією.

Література

1. Абашкіна Н.В. Організація навчально-виховного процесу у вальдорфській школі // Початкова школа. – 1993. – №7.
2. Вальдорфская педагогика: Антология / Сост. А.А.Пинский и др. – М., Просвещение, 2003. – 494 с.
3. Йорген С. Нільсен Що таке вальдорфська педагогіка? // Соціальна педагогіка та практична психологія. – 2001. – №4.
4. Головіна В. Вальдорфська школа в Україні // Шкільний світ. – 1999. – №17.
5. Існева О. Зміст вальдорфської освіти – засіб розвитку особистості учня // Дитина. – 2004. – №2.
6. Мальцева А. Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні // Шкільний світ. – 1999. – №11.
7. Мостова Т. Вальдорфська педагогіка // Освіта України. – 1999. – №1–2.

ТЕХНОЛОГІЇ ІГРОТЕРАПІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Студентки IV курсу **Мельникович І.А.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Борисюк С.О.**

У статті йде мова про ігротерапію як ігротерапевтичну техніку, про необхідність її використання в діяльності соціального педагога. Характеризуються основні методи та форми, а також напрямки їх використання. Описується

технологія створення ігротерапевтичних груп: основні вимоги та обмеження щодо певних категорій дітей, які найбільш підходять для лікування в групах ігротерапії.

Дослідження ігротерапії є досить актуальним у розвитку соціальної науки, бо пропонує нові форми і методи роботи у подоланні багатьох проблем, передбачає широке коло людей, яким можна допомогти, використовуючи психотерапевтичну техніку: жертви насильства, люди з особливими потребами, гіперактивні діти, агресивні, замкнуті, інфантильні, обдаровані діти і молодь, люди похилого віку, важковиховувані діти, дезадаптовані, люди з внутрішньоособистісними конфліктами.

Ігротерапія як психотерапевтична техніка почала зароджуватись у ХХ ст. Першим використав гру у дитячій психотерапії З.Фрейд (1909).

Пізніше над даною проблемою працювали: А.Фрейд, М.Клейн, Г.Хуг-Хельмут, Ф.Долто, Д.Леві, Дж.Тафт, Ф. Аппен, К.Роджерс Г.Лендрет; серед вітчизняних дослідників проявляли інтерес А.С.Виготський, В.М.Бехтерев, А.Н.Леонтьєв, Д.Б.Ельконін; серед сучасників це: С.Смольнікова, М.Панфілова, С.Заморєв, О.Вознесенська, О.Браусенко-Кузнєцов.

Мета написання статті полягає у кращому вивченні можливостей застосування і використання ігротерапії в діяльності соціального педагога та техніки створення ігротерапевтичних груп і їх особливості.

Взагалі, термін "ігрова терапія" було запропоновано М.Клейном. Ігротерапія – процес взаємодії дитини і дорослого через гру, де відбувається проживання й осмислення будь-якої життєво важливої ситуації та моделювання свого теперішнього і майбутнього.

Методи ігротерапії (арт-терапія, музикотерапія) застосовують для осіб, до яких не можна застосувати вербальну психотерапію, – олігофрени, люди похилого віку з порушеннями пам'яті, діти і дорослі з проблемами вербалізації (артисти, мовні порушення – заїкуваність, малоконтактність). Також ігротерапевтичні методи використовують у подоланні негативних рис у характері дитини: сором'язливість, агресивність, жадібність, тривожність, за допомогою таких форм, як казкотерапія і психодрама. Ігротерапію використовують у роботі з сім'ями наркозалежних, з сім'ями, що чекають народження дитини, з подружніми парами для налагодження взаємодії. Арт-терапія, психогімнастика доцільна у роботі з людьми з особливими потребами. Важливо надати можливість виходу сильним емоціям. Також ігротерапевтичні методи використовують при роботі з обдарованими дітьми: розвиток творчих здібностей, вираження почуттів і емоцій, налагодження взаємодії з однолітками, підвищення самооцінки, а також для роботи з девіантними і важковиховуваними дітьми.

Серед найбільш поширених форм ігротерапії виділяють: психогімнастика, арт-терапія, казкотерапія, психодрама, музикотерапія, танцювальна терапія.

У професійній діяльності соціальний педагог з корекційною метою використовує психогімнастику, яка навчає виражати свої почуття, переживання, ставлення до себе і до інших через рухи, за допомогою ритмів, пантоміми. Основна мета – розвиток кращого розуміння себе та інших, зняття психічного напруження, створення можливості для самовираження.

Психодрама – це терапевтичний груповий процес, де драматична імпровізація слугує для дослідження внутрішнього світу людини. Вона сприяє духовному зростанню людини і її внутрішній готовності до сприймання нової інформації про себе і про оточуючих, розвитку здібностей до зміни, а також підштовхує людину спонтанно виражати важливі для неї переживання, пов'язані з минулим досвідом. Цей метод являє собою спосіб розкриття різних сторін особистості шляхом програвання різноманітних ролей.

Арт-терапія – метод лікування за допомогою мистецтва. Найчастіше мають на увазі терапію художньою творчістю (малюнок, ліплення, створення композиції з природних матеріалів). Малювання супроводжують співом, що сприяє психічному та соматичному розслабленню. Широко використовують такий напрямок арт-терапії, як оригамі, що розвивають дрібну моторику рук і мовлення, знижують рівень тривожності й агресії.

Казкотерапія – це процес активізації ресурсів, потенціалу особистості. Розуміння і проживання через казку дозволяє дитині пізнавати свої власні психічні процеси та переживання, та зрозуміти кожного з них.

Важливе значення у дитячій терапії має зовнішня обстановка і внутрішнє наповнення кімнати. В надто маленькій кімнаті дитина знаходиться на близькій відстані до інших дітей і терапевта, що викликає фрустрацію, роздратованість, можливість підсилення захисту. А у надто великій – агресивні починають пустувати, грати у буйні ігри, а замкнутим дітям це дає можливість уникнути контакту з терапевтом. У приміщенні повинна бути гарна звукоізоляція, достатнє освітлення. Ігрова кімната має особливості: обладнання для лазіння, ляльковий будинок, іграшки, які зображують тварин, вода, глина, пісочниця. Основною вимогою до проведення занять є правильність побудови групи: діти мають бути з різними симптомами, враховувати кількість пацієнтів на заняттях (не перевищувати 5 дітей), стать дітей. Особистість терапевта є значущим фактором терапії. Треба враховувати певні вимоги: повага до дитини, особистісні якості (любити дітей, здатність до емпатії), повинен усвідомити свої власні емоційні труднощі.

Важливо наголосити щодо показань та протипоказань групової ігротерапії. Можна виділити такі характеристики дітей, які найбільше підходять для лікування в групах: замкнуті, незрілі діти, діти з фобічними реакціями, жінкоподібні хлопчики, діти-"паїньки", діти зі шкідливими звичками, діти з розладами поведінки. Незважаючи на те, що є група дітей, яким показана ігротерапія, все ж існують і ті, яким протипоказана. До таких належать: діти з вираженою ворожістю до братів чи сестер, соціопатичні діти, діти з надзви-

чайно розвиненими сексуальними потягами, діти зі збоченим сексуальним досвідом, діти, які крадуть, гіперактивні діти, діти з постгіперстресовими реакціями.

Узагальнюючи вищесказане, ми переконалися, що технології ігротерапії у діяльності соціального педагога мають важливе значення, особливо у роботі з дітьми. Ефективність ігротерапії в тому, що вона найбільш наближена до реальності і потреб дитини у грі.

Література

1. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу // Психолог. – 2005. – №3.
2. Заморєв С.И. Игровая терапия. – СПб., 2002.
3. Кандиба Т. Казкотерапія // Початкова освіта. – 2003. – №12, березень.
4. Осухова Н. Застосування психодрами в психотерапії з дітьми, що пережили насильство // Психолог. – 2006. – №12.
5. Панфилова М.А. Игротерапия общения. Тесты и коррекционные игры. – М., 2000.
6. Хейм Дж. Джинот. Групповая психотерапия с детьми. Теория и практика игровой терапии. – М., 2001.

ДО ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЦЕНТРІ РАНЬОЇ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ

Магістрантка кафедри загальної та соціальної педагогіки і соціальної роботи **Мосейчук К.П.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Конончук А.І.**

Стаття присвячена ролі системного підходу у професійній діяльності соціального педагога як важливого фактора раннього розвитку та соціалізації особистості дитини з особливими потребами в умовах реабілітаційного середовища.

Кожна дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства. На жаль, права дитини з особливими потребами часто не дотримуються або не реалізуються в повному обсязі. Школи-інтернати або спеціалізовані школи, створені для даної категорії дітей, здебільшого ізолюють дитину від її сім'ї, спілкування з однолітками, користування ресурсами громади, де вона народилася, тому соціальна реабілітація цієї категорії дітей повинна починатися досить рано, щоб вони з раннього віку починали розвивати свої природні здібності в умовах адекватного навчально-виховного процесу і в подальшому своєчасно та найбільш повно інтегруватися в суспільство.

В Україні створена система ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. З 1994 р. така робота здійснюється в Миколаївській області. Діє реабілітаційний центр "Відродження" в м.Чернігові. 1 листопада 2002 р. прийняв перших 20 вихованців Ніжинський центр ранньої медико-соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Діяльність центру яскраво демонструє системний підхід у реабілітації дітей з особливими потребами. Система реабілітації в центрі включає в себе наступні напрями роботи: медичний, педагогічний, психологічний та соціально-педагогічний. Діяльність соціального педагога спрямована на вирішення соціально-педагогічних проблем реабілітації дітей з особливими потребами. Головною метою його діяльності є створення оптимальних умов соціалізації, успішної інтеграції та адаптації дитини з особливими потребами у суспільство. Вважаємо, що це можливо при здійсненні системного підходу у професійній діяльності соціального педагога в Центрі ранньої медико-соціальної реабілітації дітей-інвалідів, який ми розглядаємо через реалізацію соціальним педагогом своїх професійних функцій.

Соціальний педагог, надаючи соціально-педагогічну допомогу дітям з особливими потребами, реалізує наступні функції:

1) **організаційно-комунікативна**, сутність якої полягає в організації суспільно корисної діяльності волонтерів. У НЦРМС реабілітації це студенти Медичного коледжу та Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя. Вони допомагають організувати свята для дітей, готувати методичний матеріал для занять. Крім того, соціальний педагог організовує діяльність груп батьківської самопомоги і взаємодопомоги, а також здійснює батьківський усеобуч. Соціальний педагог виступає в ролі посередника, який діагностує актуальні проблеми, що хвилюють батьків, і запрошує відповідних спеціалістів для їх висвітлення;

2) **аналітико-діагностична функція** полягає у вивченні особистісних потреб та соціально-побутових умов життя дитини з особливими потребами, її сім'ї, соціального оточення, виявлення позитивних та негативних впливів, проблем. Для цього соціальним педагогом використовуються різноманітні методики дослідження, а саме: інтерв'ю з батьками дитини, опитувальники (наприклад, для визначення стилю батьківсько-дитячих взаємин у родині), соціально-педагогічний моніторинг, який передбачає, систематичний збір інформації, що дає можливість побачити розвиток діагностуючого явища. Так, предметом застосування соціально-педагогічного моніторингу може бути стиль виховання дитини з особливими потребами;

3) Реалізуючи **розвивальну функцію**, соціальний педагог виступає в ролі **аніматора**, який спонукає дитину до дії, сприяє взаємовигідній взаємодії між дитиною з особливими потребами і суспільством. Соціальний педагог організовує культурно-дозвілєву діяльність, використовуючи різні

види допомоги дитині з особливими потребами. До них відносять **ігротерапію**, де гра, особливо рольова, дозволяє дитині з обмеженими можливостями спробувати себе в різних ситуаціях, сформувати навички спілкування, взаємодії та саморегуляції. Вона знімає напругу, тривогу, страх перед оточуючими, збільшує діапазон доступних для дитини з особливими потребами дій з предметами.

Нестандартними та цікавими є заняття з **арттерапії**, а саме: ліплення з тіста, розпис гіпсових фігур – це робота з кольором та формою, яка дозволяє розвивати соціально-емоційну сферу дитини з особливими потребами, здатність до самовираження, самопізнання та самоствердження, звільнитися від сильних переживань, розвинути емпатію, виражати мрії та надії. Застосовуються також заняття з **музикотерапії**, **казкотерапії**, **вигадування історій**, **лялькотерапії**, **танцювальної терапії**, на яких соціальний педагог реалізує завдання соціальної реабілітації дітей з особливими потребами;

4) **прогностична функція** полягає в програмуванні та прогнозуванні процесу реабілітації та розвитку дитини з особливими потребами, визначення перспектив. Усі спеціалісти реабілітаційного центру діагностують дитину з особливими потребами до вступу до закладу, а потім кожні півроку. Головна мета – це визначення актуального стану дитини, проблем її розвитку, а також розробка індивідуального реабілітаційного плану для дитини з особливими потребами на наступні півроку. На загальних зборах соціальний педагог разом з колегами складає Комплексний реабілітаційний план для кожної дитини. Даний план включає завдання для виконання як у закладі, так і вдома, під наглядом батьків;

5) **правозахисна функція** – це використання всього комплексу законів, правових законів і правових норм, спрямованих на надання допомоги та підтримки, захисту прав та інтересів дитини з особливими потребами та її сім'ї.

Соціальний педагог може виступати в ролі адвоката дитини з особливими потребами та її сім'ї або посередника між ними та юридично освіченими спеціалістами;

6) **реабілітаційна функція** – це комплекс заходів, спрямованих на встановлення дитиною соціальних зв'язків та відносин, залучення її до суспільно корисної діяльності. У рамках реабілітаційного процесу соціальний педагог разом з волонтерами організує суспільно корисну діяльність (трудотерапію), а саме – прибирання території реабілітаційного центру разом з дітьми з особливими потребами.

Соціальним педагогом організується відвідування центру адміністрацією міста, їх піклування про потреби дітей, формує свідоме ставлення до цієї категорії дітей як рівноправних громадян міста та суспільства в цілому.

Реабілітаційна функція полягає також у залученні громади до процесу соціалізації дітей з особливими потребами. Соціальний педагог організовує концерти в реабілітаційному центрі з дітьми зі школи мистецтв, будинку творчості, музичної школи. Також організуються запрошення дітей з особливими потребами на концерти до школи мистецтв, музичної школи, до театру на вистави тощо.

Велику роль у реабілітаційному процесі відіграє сім'я дитини з особливими потребами. Залучення батьків до проведення екскурсії, акцій, концертів, театралізованих вистав підвищує ефективність процесу реабілітації, встановлення суспільних зв'язків та відносин між дитиною з обмеженими можливостями та суспільством, сприяє інтеграції та соціалізації.

Отже, здоров'я та благополуччя вихованців закладу залежить від ефективної роботи реабілітаційного закладу як відкритої системи, яка взаємодіє з суспільством, реабілітаційних програм, розроблених фахівцями закладу, активності батьків та власне дітей з особливими потребами як рівноправних громадян своєї країни.

Література

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведения. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
2. Будуємо суспільство рівних можливостей // Соціальний захист. – 2005. – №11. – С. 3–8.
3. Бухалова С. Інтеграція та самореалізація дітей з особливими потребами // Дефектолог. – 2007. – №3. – С. 3–5.
4. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів // Права інвалідів в Україні. – К.: Сфера, 2002. – С. 279–282.
5. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапії: підходи, діагностика, система занять. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
6. Михайлова Л., Грабовенко Н. Робота реабілітаційних центрів щодо соціально-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з обмеженими можливостями // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – №1. – С. 45–50.
7. Соловйов Ю. Інтеграція дітей з відхиленнями у розвитку в сучасне суспільство // Дефектолог. – 2007. – №12. – С. 3–5.

НЕПОВНОЛІТНЄ МАТЕРИНСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Магістрантка каф. загальної та соціальної педагогіки
і соціальної роботи **Прихідько О.В.**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Суховєєва Н.М.**

Стаття присвячена висвітленню соціального явища неповнолітнього материнства в Україні, кола його актуальних проблем та ставлення до нього сучасного суспільства.

В усі часи мати була берегинєю роду, янголом-охоронцем та опорою для своїх дітей. Адже мама могла вислухати і дати пораду, пригорнути до серця і заспокоїти. Діти для неї – єдина розрада у житті.

Та що, коли мама сама ще дитина? Чи зможе вона повноцінно доглянути і підтримати своїх дітей? Як складеться їх спільна подальша доля?

У наш час це явище науковці назвали "неповнолітнє материнство". Про його актуальність свідчить така всесвітня статистика: щороку стають батьками й матерями 15 мільйонів підлітків світу [7]. І в Україні також мамі-підлітки не така вже й рідкість.

Тривожні факти:

- 40% дівчат вагітніє до 20 років;
- близько 40% юних матерів мають вік менше 18 років;
- діти юних батьків частіше страждають від жорстокого поводження і недбалого ставлення, ніж діти більш зрілих батьків;
- лише 4 із 10 матерів, яким ще немає 18 років, закінчують середню школу;
- близько 80% хлопців не одружуються з юними матерями своїх дітей;
- зі шлюбів, укладених через те, що дівчина завагітніла, зберігається лише 30%. Шлюби в підлітковому віці вдвічі частіше закінчуються розлученням, ніж ті шлюби, коли жінка виходить заміж щонайменше у 25 років;
- діти неповнолітніх матерів частіше народжуються передчасно і мають при народженні малу вагу. Через це збільшується імовірність того, що дитина помре ще немовлям або народиться сліпою чи глухою, розумово відсталою, психічно хворою, гіперактивною чи матиме церебральний параліч, хронічні респіраторні захворювання. Крім того, такі діти частіше помирають ще немовлятами і не отримують належної медичної допомоги. До того ж вони повільніше розвиваються, частіше страждають від голоду, недоїдання (як уже наголошувалося – внаслідок скрутного фінансового становища в сім'ї) і насильства;
- існує більша імовірність, що доньки матерів-підлітків теж завагітніють у юному віці [2].

Росія. За статистичними даними, в Росії збільшується число дітей, народжених дівчатами у віці 14–17 років. 2000 року майже третина дітей (удвічі більше ніж 10 років тому) були народжені незаміжними матерями. Такого не було з часів Другої світової війни. Більше 40% цих дітей народжені підлітками. ("Московтайм" за 29 листопада 2001 р.).

Австралія. За твердженням австралійської "Асоціації родини", щороку в Австралії 20 дівчаток-підлітків з тисячі народжують дітей [2].

США. В США щодня вагітніє 2700 дівчат, які не досягли 20-літнього віку. У США на підлітків до 18 років припадає лише 13% вагітності. Хоча в загальному рівень підліткової вагітності нещодавно знизився, все ж до 20-літнього віку 40% дівчат вагітніють щонайменше один раз. ("Що відбулося з дітьми? Проблема підліткової вагітності у США", 1997 рік) [3].

Бразилія. У 1998 р. у державних медичних установах Бразилії 698439 дівчат віком до 19 років народили дитину. 31857 з цих дівчат були у віці 10–14 років, а це, безперечно, надто юний вік, аби стати мамою. ("Фолья ді Сан-Паулу" за 25 серпня 1999 року).

Великобританія. В Англії 1997 р. завагітніло майже 90 тис. підлітків. Приблизно 60% з цих дівчат (56 тис.) народили дитину, і 90% таких дітей (близько 50 тис.) народжені незаміжними матерями. ("Неповні сім'ї", 2002 р.).

Малайзія. З 1998 р. у країні зросла кількість позашлюбних дітей. Більшість з них народжені дівчатами старшого підліткового віку. ("Нью стрейт тайм. Менеджмент тайм" за 1 квітня 2002 р.).

Що ж стосується **України**, то, за даними Українського центру соціальних служб для молоді, в нашій країні 22 тис. неповнолітніх матерів [1].

Які ж причини появи та поширення такого явища, як малолітнє материнство?

Раніше мати-школярка – це була надзвичайна подія районного і навіть обласного масштабу, а сьогодні нескладно уявити собі за партою вагітну восьмикласницю.

Дорослим важко звикнути з думкою, що їхні діти виростають швидше за них. Їхній юнацький світ – і фізично, і фізіологічно, і соціально-психологічно – виявляється іншим, новим і незвичним для них. Але необхідно дивитися в очі реальності: *наше юнацтво переживає справжній сексуальний бум.*

Не треба поспішати з крайніми оцінками типу "добре" це чи "просто жахливо". Адже все відносно. З одного боку, організм акселератів потребує свого – і це "медичний факт", як говорив Остап Бендер (виявляється, нинішні 15-річні підлітки вищі від своїх ровесників початку ХХ століття на 14,8 см і на 13 кг важчі). З іншого боку, при несформованих моральних цінностях, відсутності особистої відповідальності за свої вчинки "потреби організму" обертаються елементарною статевою розбещеністю – і це вже факт соціальний [1].

Ще одним фактором є *нейтральне ставлення суспільства* до поширення проблеми. Раніше випадки неповнолітнього материнства, якщо вони і були, не розповсюджувалися через страх осуду, сорому. Адже народити дитину в ранньому віці означало стати осоромленим на все подальше життя. Чого, на жаль, не спостерігається зараз.

Дослідження психоаналітиків і сімейних психотерапевтів досить виразно говорять про те, що дівчинка іде на сексуальний контакт із чоловіком або в *ситуації погроз* (часто з боку родичів), або з *бажання відчувати себе коханою і захищеною*, тому що вона не відчуває цього у власній родині. Тобто ранні сексуальні взаємини є своєрідним індикатором порушень у родині дівчинки-підлітка. Хочеться підкреслити, що раннє сексуальне життя дитини є показником саме *емоційних проблем у родині*, а не соціальних, тобто зовні родина може здаватися благополучною, респектабельною [6].

Крім вищенаведених причин, можна також назвати й інші. Зокрема те, що чимало неповнолітніх матерів виходять із *неповних та соціально-неблагополучних сімей*. Отже, проблеми в сім'ї можуть стати причиною вагітності у підлітковому віці. Дівчатка у таких сім'ях можуть не мати близьких стосунків з матір'ю чи відчувати порожнечу через те, що в них немає батька. Як наслідок, вони починають шукати любов у сторонніх людей.

Ще одна причина підліткової вагітності – *згвалтування*. Згодом емоційний біль, завданий такою наругою, може вилитися у бунтівну поведінку. Після цього дівчина може свідомо наражати себе на небезпеку [2].

Інші дівчата можуть постраждати через *власну цікавість і самовпевненість*. Багато дівчат починають статеве життя лише із цікавості. Проте вони не задумуються над наслідками ранніх статевих стосунків.

За словами соціологів, деякі молоді люди "не знають точно, до чого призводять статеві зносини, внаслідок чого настає вагітність". Дехто з них зовсім не розуміє зв'язку між статевими зносинами і вагітністю [2].

Не на останньому місці перебуває *проблема відсутності статевого виховання молоді*.

У Франції, аби запобігти вагітності, в шкільних аптечках є контрацептиви, якими може анонімно скористатися кожен тінейджер. У США на уроках сексуального виховання роздають презервативи, пояснюють, для чого вони потрібні і як ними користуватися. Українські ж учні дізнаються про статеві стосунки між чоловіком та жінкою здебільшого на вулиці, бо соромляться говорити про інтимні речі з батьками, а надто з учителями [7].

Є різні традиційні уявлення про те, що вагітна жінка – це людина в особливому становищі, яку потрібно оберігати, намагатися виконувати всі її

примхи, тому що ображається не тільки вона, але й маленька, залежна від її настрою істота, яка має з'явитися на цей світ.

Але як тільки справа стосується неповнолітньої вагітної, всі оточуючі – родичі, медичні працівники, педагоги, знайомі – дружно забувають про ці традиції. Перша реакція схожа на реакцію на скоєний злочин, злочинство, вживання наркотиків тощо. На нестійку чутливу психіку підлітка спрямовується шквал звинувачень, зміст яких полягає в тому, що вона посміла одержати сексуальне задоволення. Вагітність інтерпретується як покарання за несанкціонований секс, а пологи – як жорстоке покарання за вагітність. Так у молодій жінки формують уявлення про те, що секс, вагітність, пологи є брудними й карними подіями, які приносять тільки біль і приниження [6].

Зважаючи на таке ставлення, більшість підлітків-дівчат зважаються на аборт. Статистика свідчить, що на одні пологи припадає приблизно 5 абортів [5]. Ще одним показником рівня абортів є такі дані: за останні 2 роки тільки в Дарницькому районі столиці майже 15 тисяч дівчат зробили аборти [7]. В Австралії 24 дівчини з 1 тисячі роблять аборт [4]. В США приблизно 40% дівчат роблять аборт [3].

Проте аборти, як ми знаємо, дуже часто мають страшні наслідки, про які дорослі, що оточують дівчину-підлітка, не думають у той час. З медичної точки зору доведено, що переривання першої вагітності дуже часто веде до безпліддя, і чим молодша жінка, тим більша ймовірність її формування. А проведені штучні пологи, яких часто домагаються батьки, руйнують організм будь-якої жінки, оскільки суттєво порушується природний плин гормональних процесів.

Проведення абортів у усіх жінок викликає почуття провини, що зростає в результаті серйозного гормонального збою, й веде до стану, схожого на легку депресію. Але в неповнолітньої це почуття значно підсилюється через те, що, як їй пояснили, вона взагалі не мала права вступати в сексуальні відносини. Виражене зниження самооцінки, почуття власної нікчемності спричинятиме різні дезадаптаційні форми психологічних захистів, залежно від особливостей сформованої особистості. Наведемо найпоширеніші з них: залежність від психоактивних речовин; залежність від сексу; виражене підвищення агресивності й схильність до антисоціальних форм поведінки; формування пасивно-залежної інфантильної особистості.

На жаль, доводиться спостерігати, що малолітні мами стають на слизький шлях сексуальної розбещеності й інших видів адиктивної поведінки. Але це відбувається саме тоді, коли близькі дівчинки сприймають малолітню вагітність як злочин, як вирок, що не підлягає оскарженню. Необхідно, щоб рання вагітність стала серйозним життєвим досвідом, а не кінцем життя, як часто інтерпретують цю подію близькі люди [6].

Звичайно, рання вагітність призводить до ранніх примусових шлюбів. До сьогодні деякі батьки намагаються "виправити помилку" дочки, видавши її замість за батька дитини. Чи треба це робити сьогодні? Згідно з деякими соціологічними дослідженнями, понад 60% таких шлюбів руйнуються протягом першого року існування [5]. Це пояснюється тим, що часто новоспечені молоді родини залишаються без засобів до існування, оскільки не мають фаху і не можуть влаштуватися на роботу [7].

Ще одним шляхом вирішення проблеми є народження дитини. Але в даному випадку існує інший бік медалі.

Більшість неповнолітніх породіль стають матерями-одиначками [7]. За статистикою, із загальної кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (а це майже 100 тисяч), 12–15 тис. дітей – це ті, чиї батьки відмовилися від них при народженні. Більшість батьків, які відмовилися від своїх дітей, – неповнолітні. Лише минулого року (2007 р.) українки не забрали із пологових будинків 1200 немовлят. А звідси випливає інша проблема – *соціальне сирітство* [8].

Якщо ж дівчина все-таки вирішила залишити дитину і виховувати її сама, найчастіше вона стикається з опором батьків, їх осуду. Це відбувається з кожною другою вагітною дівчиною. Після пологів їй доводиться жити разом з батьками, фінансово залежати від них [7].

Тому дівчина може вирішити боротися зі своїми проблемами сама. Тоді чимало дівчат потрапляють у тенета бідності. Проте це ще не все. Усі проблеми, котрі доводиться долати матерям-підліткам, негативно позначаються на їхніх дітях. У порівнянні з дітьми, які народилися у жінок більш зрілого віку, діти матерів-підлітків зазвичай мають меншу вагу при народженні, більше хворіють у дитинстві [2]. А це ще одна проблема для таких матерів. Річ у тому, що неповнолітні матері, які залишили дитину у себе, дуже рідко отримують належну освіту, необхідну для того, щоб знайти гарну роботу для утримання себе і своєї дитини.

Наймолодшою мамою в Україні стала 11-річна жителька села Кочубеїв на Хмельниччині. Чотири роки тому (у 2004 р.) мамою стала 13-річна жителька села Капустяни на Вінничині. Вона народила здорову дівчинку. Минулого року (2007 р.) дівчинку народила 14-річна школярка з одного із сіл Дубненського району на Рівненщині.

Якщо говорити про Чернігівську область і про Ніжинський район зокрема, то необхідно зазначити, що на даний момент (2008 р.) у місті Ніжині та Ніжинському районі неповнолітніх матерів немає. Проте це не означає, що їх не було до цього часу. Що стосується Чернігівської області в загальному, то лише за останні півроку в області виявлено дві неповнолітні матері: в Талалаївському та Срібнянському районах. Обидві мами відмовлялися від своїх дітей не збираються.

Враховуючи вищенаведені факти, можна зробити висновок, що неповнолітнє материнство є актуальним не лише для міст, але і для сільської місцевості. І якщо в містах є міські ЦСССДМ, то у селах цього немає. У багатьох районних ЦСССДМ штатний колектив повністю не укомплектований. А тому необхідна і належна робота з даної проблеми не ведеться.

Таким чином, аналіз проблеми дозволяє зробити висновок, що необхідно проводити роботу з підвищення гендерної культури молоді, профілактики раннього материнства. А тому останнім часом широкого поширення набувають мобільні консультативні пункти на базі районних ЦСССДМ. Тут підлітки можуть отримати всю необхідну їм інформацію про контрацептиви. А дівчата, які зібратися стати мамами, – розуміння і підтримку. Адже їм потрібен спокій для добра їх майбутніх дітей.

Література

1. Братусь І. Технології соціальної роботи з неповнолітніми матерями в США // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №10. – С. 42–45.
2. Гурлева Т. Дівчина-підліток у дорослому світі // Психолог. – 2003. – №10–11. – С. 1–43.
3. Колпакова М. Диалог с несовершеннолетними матерями // Воспитание школьников. – 2001. – №3. – С. 41–44.
4. Никонова Л. Гіркі уроки раннього материнства // Дзеркало тижня. – 2005. – 3–9 грудня. – С. 22.
5. Рюфо М. Сексуальність наших дітей: Знать? Не знать? // Семья и школа. – 2003. – №12. – С. 12–14.
6. Северенчук Н. Малолітня вагітність – злочин чи хвороба? // Психолог. – 2008, – Січень, №4. – С. 24–26.
7. Устинова С. К чему ведет преждевременное сексуальное просвещение? // Воспитание школьников. – 1997. – №5. – С. 25–27.
8. Як запобігти вагітності? // Все для вчителя. – 2004. – Травень, №13–14. – С. 106–107.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРИЙОМНОЮ СІМ'ЄЮ

Студентка IV курсу **Руднік А.В.**

Науковий керівник: ст. викл. **Меркулов О.О.**

Стаття містить матеріал про нову форму сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – прийомну сім'ю, соціально-педагогічну діяльність з прийомною сім'єю та про перспективи її розвитку.

Мета написання статті – підвищити рівень проінформованості населення з питань про прийомну сім'ю.

Для розвитку маленької дитини надзвичайно важливою є турбота про неї дорослих. Спочатку – тепло материнських грудей і лагідність її рук, потім – близькі люди: батько, брати та сестри, бабуся та дідусь, запах рідної домівки... Роль батьків для дитини надзвичайно важлива. Батьки дають дітям життям, відповідають за догляд і виховання, беруть на себе фінансову відповідальність. Батьки допомагають відчути взаємне тепло і любов, передають дітям досвід поколінь, життєві цінності та духовність, виховують дітей та надають зразки для наслідування.

Проте сьогодні не кожна сім'я в силу об'єктивних і суб'єктивних причин може реалізувати своє право на виховання і розвиток дітей. І не кожна дитина може реалізувати своє право на сім'ю, бо для багатьох з них сім'я – не фортеця, а осередок насильства. Все це призводить до соціального сирітства, бездоглядності, безпритульності та знецінення життя.

В Україні спостерігається стрімке збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. На початку 2006 р. кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за даними Державного комітету статистики, становила 97,6 тис. осіб, 1995 р. – 52,4 тис. [3].

Виховання дітей в інтернатних закладах формує у них специфічне ставлення до життя, значно корегує їх психологічні якості [8].

Тому одним з найважливіших напрямів цієї проблеми в країні є створення інституту сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – прийомної сім'ї, тобто такої сім'ї дитини, яка б замінила їй рідну і взяла на себе відповідальність та обов'язок виростити та виховати дитину; сім'ї, яка добровільно взяла із закладів від 1 до 4 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на спільне проживання [7].

Над даною проблемою працювали такі відомі науковці, як: Г.М.Бевз, І.В.Пеша, Н.М.Комарова, Л.Оліференко.

Соціально-педагогічна діяльність з прийомною сім'єю залежить від виду прийомної сім'ї:

³⁵/₁₇ довготермінова (коли дитина ввійшла в сім'ю і лишається там до повноліття);

³⁵/₁₇ середньотермінова (коли дитина знаходиться в прийомній сім'ї, доки не відновляться її зв'язки з біологічною сім'єю, не зміняться на краще тимчасово погіршені обставини);

³⁵/₁₇ короткотермінова (в екстрених випадках, коли дитину вилучили з неблагополучної сім'ї, доки вона не звикне до нормальних умов і поки не вирішиться її подальша доля);

³⁵/₁₇ вихідного дня (коли дитина приходять на вихідні в сімейне оточення);

³⁵₁₇ денна (коли дитина приходить у сім'ю, де є догляд, виховання і піклування, протягом дня, якщо рідна сім'я цього забезпечити не в змозі).

Щодо основних форм роботи з прийомною сім'єю, можна виділити наступні:

³⁵₁₇ соціальний супровід – вид соціальної роботи для підтримки сприятливих соціально-економічних та психологічних умов функціонування сім'ї, збереження її здатності до виховання прийомної дитини;

³⁵₁₇ патронаж – форма роботи, яка спрямована на відвідування сім'ї вдома з діагностичними, контролюючими цілями;

³⁵₁₇ підтримка телефонних контактів;

³⁵₁₇ організація груп взаємодопомоги.

Аналізуючи досвід роботи з прийомною сім'єю, ми прийшли до висновків, що розвиток мережі прийомних сімей визнано одним із пріоритетних напрямів державної політики стосовно соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це питання перебуває на особистому контролі Президента України. Увага розвиткові інституту прийомної сім'ї та влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в такі сім'ї приділяється і на місцевому рівні.

Першочерговим завданням у розвитку мережі прийомних сімей є формування позитивного іміджу в громаді щодо створення таких сімей, а також на залучення осіб, які мають бажання взяти на виховання дитину-сироту. При проведенні інформаційної кампанії слід враховувати, що така інформація має з'являтися систематично, враховувати місцеві особливості, практику сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. І це має бути не лише друкована інформація або виступи на радіо і телебаченні, слід передбачати також проведення тематичних "круглих столів", семінарів, нарад, конференцій.

Ще одним суттєвим питанням у розвитку та функціонування прийомних сімей є забезпечення кваліфікованими спеціалістами районних та міських служб у справах неповнолітніх та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ).

Важливим також є питання розробки проектів навчальної програми підготовки потенційних прийомних батьків та спеціалістів по роботі з потенційними прийомними батьками. Вже розроблено механізм взаємодії представників різних структурних підрозділів у процесі створення і соціального супроводу прийомних сімей.

Викликає стурбованість нестача спеціалістів, які на місцевому рівні мають реалізувати державні програми з розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, інституту прийомної сім'ї. Для повного укомплектування служб у справах

неповнолітніх та ЦСССДМ необхідно збільшити штатну чисельність на майже 3 тисячі працівників.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що розширення мережі прийомних сімей, як необхідна умова захисту прав дітей, позбавлених рідної родини, на сімейне виховання, потребує в перспективі формування системи спеціалізованих соціальних служб, зорієнтованих на підготовку, підтримку та соціальний супровід сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема прийомної сім'ї.

Література

1. Бевз Г.М. Приймна сім'я (оцінка створення, функціонування та розвитку). – К.: Главник, 2006. – С. 112.
2. Бевз Г.М., Пеша І.В. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки. – К.: Укр. ін-т соціальних досліджень, 2001. – 101 с.
3. Комарова Н.М., Пеша І.В. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання / К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2006. – 92 с.
4. Комарова Н.М. та ін. Посібник для прийомних батьків та батьків-вихователів. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
5. Методичний посібник для проведення тренінг-курсу для соціальних працівників з питань підбору, підготовки та соціального супроводу прийомних батьків / Бевз Г.М., Капська А.Й., Комарова Н.М. та ін. – К.: УІСД, 2000. – 128 с.
6. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків / Н.М.Комарова, Л.С.Волинець, Н.В.Салабай, Г.М.Бевз. – К.: Студцентр, 1998. – 128 с.
7. Методичні рекомендації щодо сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (у запитаннях та відповідях). – К.: Держсоцслужба, 2005. – 116 с.
8. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід: Навч.-метод. посіб. / Автор. кол.: Л.С.Волинець, А.Й.Капська, Н.М.Комарова, І.В.Пеша, Г.М.Бевз, Л.В.Волинська, О.О.Яременко. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 127 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

Студентка ІV курсу *Сикун Ю.І.*
Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Борисюк С.О.*

У статті розглядаються проблеми соціально-психологічної адаптації до навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів; залежність ефективності соціально-психологічної адаптації від вікових особливостей студентів-першокурсників та механізмів психологічного захисту, які вони використовують; подано результати проведеного дослідження, в якому вивчався рівень адаптації студентів-першокурсників та залежність її від механізмів психологічного захисту.

Актуальність даної теми полягає в тому, що ситуація адаптації до нового освітнього простору з самого початку визначає коло специфічних проблем, пов'язаних не тільки з самим фактором переходу зі школи в вузівську систему, а й з пристосуванням до нових, заданих зовнішніми змінами.

Можна виділити такі проблеми:

1. Проблема знаходження власної ніші в новому колективі та ситуація взаємодії з членами нової групи.
2. Необхідність зміни звичного режиму функціонування – шкільний розклад та шкільний розпорядок суттєво відрізняються від вузівського.
3. Великі зміни, пов'язані з перебудовою емоційних відчуттів у межах нового статусу, набуття нових ролей [8].

Актуальним проблемам соціально-психологічної адаптації молоді до нових умов життєдіяльності та взаємин у соціальній групі присвячені праці вітчизняних (В.Л.Кікоть, В.А.Петровський, О.І.Гончаров, В.А.Фурман) та зарубіжних учених (Е.Еріксон, Д.Клаузен, З.Фройд). В окремих дослідженнях вирішуються завдання адаптації молоді до новчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) (О.І.Борисенко, А.В.Захарова, А.А.Кан-Колік, О.Г.Мороз, В.С.Штифурак) [7].

Для кращого розуміння адаптації першокурсників нам потрібно дізнатися про особливості юнацького віку, в якому вони перебувають.

Однією з головних характеристик даного віку є продовження навчання в різних навчальних закладах. Одночасно вони усе більше входять у суспільне життя, в них з'являються нові обов'язки. Більш того, прагнення до самореалізації спрямовує їх показувати успіхи у конкретному виді діяльності, починається орієнтування на "доросле" життя. Разом з тим у цьому віці відбувається подальший розвиток психічних пізнавальних процесів та формування особистості, в результаті чого відбувається зміна інтересів, вони стають більш диференційовані та стійкими [4].

Переходячи до змісту терміна "соціальна адаптація", зазначимо, що в науковій літературі адаптація людини визначається М.С.Гончаренко як загальні й конкретні процеси в часі і просторі. Вони здійснюються і формуються за рахунок усіх систем організму [6].

Соціальна адаптація трактується А.И.Капською як пристосування людиною або групи людей до нового соціального середовища, а частково і

приспосовування до них і цього середовища з метою співіснування та взаємодії. За своєю суттю вона тісно пов'язана з процесом соціалізації, інтеріоризації норм та цінностей нового соціального середовища, способів предметної діяльності, а також форм соціальної взаємодії. Індикатором соціальної адаптації вважається соціальний статус індивіда у цьому середовищі, а також його психічна задоволеність цим середовищем в цілому або його важливими елементами. Важливу роль у процесі соціальної адаптації відіграє адаптаційний потенціал індивіда. Це можливості особистості включатись у нові умови соціального середовища [1].

Розрізняють декілька форм соціальної адаптації:

1. Дезадаптація характеризується недиференційованістю цілей та видів діяльності людини, звуження кола спілкування та вирішуваних проблем і, що важливо, неприйняття норм та цінностей нового соціального середовища, а в окремих випадках і протидія їм.

2. Пасивна адаптація говорить, що індивід приймає норми та цінності, але за принципом "Я – як усі", не прагне будь-що змінити, навіть якщо це в його силах.

3. Активна адаптація – індивід не тільки приймає норми та цінності нового соціального середовища, але й будує свою діяльність, відносини з людьми на їх основі.

Щодо адаптації студентів-першокурсників до умов ВНЗ виділяють три форми:

- формальна, яка торкається пізнавально-інформаційного пристосовування до умов оточення, структури вищої школи, змісту навчання, до своїх обов'язків;
- суспільна, внутрішня інтеграція групи студентів-першокурсників та інтеграція цієї групи у студентське оточення у цілому;
- дидактична, яка торкається підготовки до нових форм та методів навчальної роботи у ВНЗ.

Результат адаптації багато в чому залежить від внутрішніх та зовнішніх причин. Зовнішніми причинами виступають група, суспільство, його вплив, а внутрішніми – особистісні характерологічні та типологічні риси індивіда [8].

Так, до внутрішніх причин адаптації можна віднести психологічний захист та механізми психологічного захисту у спілкуванні.

Психологічний захист, за Р.Плутчиком, – це послідовне виокремлення когнітивної та емоційної складових образу реальної ситуації з метою зменшення емоційного напруження, яке загрожує індивідові у випадку нового та неадекватного відображення реальності [3].

Щодо механізмів психологічного захисту, то першим це питання порушив Зігмунд Фрейд. Він говорив, що сенс механізмів психологічного захисту Его полягає у збереженні об'єкта від захлинаючої його тривоги [2].

Існує багато класифікацій цих механізмів, але в нашому дослідженні бере участь така:

1. Витіснення – мотивоване забування чи ігнорування, крайня форма заперечення, при якому людина повністю видаляє зі свідомості події або ситуації.

2. Заперечення – відмова визнати, що тривожна ситуація дійсно існує.

3. Заміщення – замінює дійсне джерело гніву або тривоги менш небезпечною фігурою або об'єктом.

4. Проекція – приписування власних дій комусь іншому.

5. Регресія – тенденція людини до повернення до більш ранньої та незрілої поведінки [5].

6. Реактивне утворення – перетворення неможливих для реалізації імпульсів на такі, що набувають форм потреб протилежного знака.

7. Компенсація – інтенсивні спроби виправити чи якось заповнити власну реальну чи уявну, фізичну або психічну неповноцінність.

8. Раціоналізація – помилково розумне пояснення власних ірраціональних дій, а також соціально не стверджуваних учинків [3].

Для вивчення соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників було взято студентів-першокурсників НДУ імені М.Гоголя факультету психології та соціальної роботи групи ПП-12.

Було використано дві методики: методика на визначення соціально-психологічної адаптації на основі опитувальника К.Роджерса та Р.Даймонда й опитувальник на визначення механізму психологічного захисту.

Щодо результатів, то, за даними проведення першої методики, яка складається з 14 шкал, було виявлено:

1. За загальними даними: за шкалами дезадаптивності, неприйняття себе, прийняття себе, неприйняття інших, емоційний дискомфорт, внутрішній контроль, зовнішній контроль, домінування, свідомість – було виявлено показники нижче від норми, що свідчить про дезадаптивність студентів-першокурсників саме в цих сферах; за шкалами адаптивності, прийняття інших, емоційний комфорт, ескапізм, брехня – показників нижче від норми не було виявлено, отже, можемо зробити висновок, що в цих сферах у студентів-першокурсників не виникає проблем під час адаптації.

2. Результати проведеного дослідження свідчать, що 71% студентів-першокурсників є дезадаптованими до умов навчально-виховного процесу в ВНЗ, і адаптованими можна вважати 29% першокурсників.

За результатами проведення другої методики, найбільш використовуваними механізмами психологічного захисту є: проекція – 76%, раціоналізація – 14%, реактивне утворення – 10%, регресія, заперечення, компенсація – по 5%.

За порівнянням використання механізмів захисту у дезадаптованих та адаптованих першокурсників до навчально-виховного процесу у ВНЗ було виявлено, що як дезадаптовані, так і адаптовані студенти використовують однакові механізми психологічного захисту, а саме: реактивне утворення, раціоналізація, проекція.

Отже, за даними проведення дослідження було виявлено, що на дезадаптованість студентів-першокурсників не впливає те, які механізми психологічного захисту вони використовують, але було виявлено саме в яких сферах вони мають показники дезадаптації. І відповідно до цього ми можемо визначити умови підвищення ефективності адаптації першокурсників до навчально-виховного процесу у ВНЗ. Однією з них є проведення діагностики студентів щодо особливостей їх розвитку та впровадження заходів щодо їх корекції (бесіди, тренінги, практичні роботи).

Низькі результати дослідження адаптації студентів-першокурсників свідчать про нагальну потребу в увазі з боку кураторів, викладачів, деканату до стану адаптації у навчально-виховному процесі першокурсників факультету. А подальшого дослідження вимагає вивчення умов ефективної адаптації студентів першого курсу.

Література

1. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. А.Й.Капської. – К., 2000.
2. Станіславський С.В. Діагностика захисних механізмів особистості на основі тесту вибору кольору м.Люшер // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №8.
3. Домнич Т.М. Опитувальник на визначення механізмів захисту // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №6.
4. Психология человека от рождения до смерти / Под. ред. А.А.Реана. – СПб., 2006.
5. Психология развития / Г.Крайг. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2003.
6. Гончаренко М.С. Екологія людини / Під ред. М.С.Гончаренко. – К., 2003.
7. Скрипник В. Особливості перебігу та самосприйняття соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників // Психологія і суспільство. – 2005. – №5.

8. Слободчиков И.М. Переживания одиночества в контексте проблем психологической адаптации студентов психолого-педагогической вузов // Психологическая наука и образование. – 2005. – №4.

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАСОБАМИ СИСТЕМИ СВЯТКОВОСТІ ТА ОБРЯДОВОСТІ

Студентка II курсу **Станеску О.М**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Хлебїк С.Р.**

Матеріали статті присвячені питанням впливу народної святковості та обрядовості на соціальне виховання особистості, висвітлено можливості використання цього історичного досвіду в сучасних умовах соціалізації підростаючого покоління.

Одне з чільних місць в організації самовиховання народна педагогіка відводить народним святкам, обрядам, символам як засобам вираження настрою, переконань, світогляду індивіда. Вони не тільки символічно відображають і поглиблюють почуття людини, а й значною мірою облагороджують її. Значення народних свят і обрядів полягає в тому, що вони дають змогу виявити свої почуття і думки, пробуджують емоційні відчуття і переживання, стимулюють оптимістичний настрій. Кожний народний обряд або свято як чинники самовиховання мають масовий характер.

Багато давніх обрядів збереглися у сімейних святах, особливо весільних. У наш час вони значною мірою втратили свій первісний зміст і зберігають певне естетичне значення або набувають розважально-ігрової функції.

Протягом тисячолітніх періодичних змін протослов'янських племен поступово встановлювався цілісний, безпосередньо пов'язаний із космосом, земний життєвий цикл землеробської культури. У прадавні часи людина осмислювала і напевне розуміла, що для виживання вона має добувати та припасати собі їжу. Вона також збагнула, що найкращим способом досягнення належного життя є співтовариство та взаємодопомога. Наукові дані показують, що в аграрному суспільстві такі стародавні види занять, як звичаї збирання поживи, обряди мисливців, пастухів органічно поєднувалися з хліборобськими. Це сприяло утворенню унікального аграрного річного календарно-обрядового циклу.

Привнесенню у повсякденне трудове життя духовного світу і земного існування людини сприяло змінам одноманітної щоденної праці, її емоційної налаштованості на регулювання буденної праці залежно від виду

діяльності, що зумовлювало потребу в спілкуванні, відчутті повноти життя в гармонії із собою та природним світом.

Дослідники стародавньої культури вказують на те, що народні календарно-обрядові свята – це духовна система віковичного життя українського народу з усталеними звичаями і традиціями, ритуальними діями, з величальними піснями і поетичними висловлюваннями, художніми образами, музикою, танцями, святковим вбранням, зі щирою радістю і щедрістю. У цих календарно-обрядових святах утілено емпіричний освітньо-виховний досвід народу, суть творчого духу, світогляд, духовну велич і художню самобутність. О.П.Знайко відзначає, що праслов'яни на Середньому Дніпрі вже в стародавньому минулому мали єдині, спільні вірування, обряди й традиції, охоплюючи значну територію, становлячи великий етнічно єдиний народ. За його здогадками, така спільність мала виникнути лише за єдності культурного життя впродовж тисячоліть. Доказом спільності, підкреслює автор, є повна уніфікація народу, його обрядів і звичаїв, а також календарно-обрядова поезія, вік якої становить не одну тисячу років.

О.Воропай у вступі до етнографічного нариса "Звичаї нашого народу" зазначає, що народні звичаї, втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємин між окремими людьми, впливають на розвиток творчого процесу та духовної культури народу. Аналізуючи ці поняття як засоби, М.Ткач розвиває слушну думку про те, що віра та світогляд дають людині розуміння правильності буття, а вже на основі цього вона визначає своє покликання, свої права та обов'язки в житті, вибудовує порядок, правила та норми власної поведінки, родових та суспільних взаємин, ставлення до своїх ближніх, природи взагалі. Все це разом становить зміст родових звичаїв, обрядів та повір'їв. Звичай є основою традицій та обряду.

Геродот зазначав, що "звичай – цар усього". Обряд як звичаєве символічне дійство завжди приурочувався до визначених у житті подій. Наші пращури свято вірили, що саме від належного здійснення обрядового дійства залежить успіх і навіть життя їх самих, їхніх дітей, онуків та правнуків. Обрядове дійство завжди відповідало певним часовим змінам: у природі, суспільстві, житті роду та окремої людини.

За матеріалами дослідників, зокрема С.Килимника, з історії різдвяних звичаїв найбільшим та найголовнішим українським (родинним, громадським, релігійним) святом у річному циклі зимових свят було в давнину свято Корочуна. Це свято означало народження чудодійної сили, що надає наснагу природі, оскільки Сонце "повертає" на весну і "народжені" перші промені вигрівають Землю-Деметру до відродження Матері-Природи. Свято Корочуна надихало людину надією й вірою у щасливий прийдешній рік урожаю, приплоду худоби, здоров'я, добробуту та радісного життя господаря.

Різдвяні та новорічні обряди підносили релігійні та загальнолюдські почуття кожної дорослої людини і малої дитини, розвивали емоційно-почуттєві особливості єдності, доброти, любові, взаємоповаги, сприяли виявленню таких найвищих людських чеснот, як шанування людини, її праці, пам'яті, здатності радіти разом з іншими, завжди приходити їм на допомогу.

Щоб належним чином зустріти Різдво та дочекатися Щедрого Вечора, необхідно було пройти два етапи очищення – фізичного та духовного. Фізичне – це піст. Духовне – це підготовка до сповіді через осмислення людського буття. Для наших пращурів Святий Вечір завжди був символом оберігання сім'ї й роду, символом взаємозв'язку людини з природою.

Свято народження Богині втіленої води – Дани – називали в народі Водосвяття (Водохрещі). Дана в уявленні протослов'ян – не просто вода, а пасивна жіноча субстанція, жіночий початок Усесвіту. Це свято було днем добрих побажань, примирення та очищення за допомогою святої води від будь-якої скверни.

Наприкінці грудня – на початку січня наші пращури святкували зустріч Нового року та проводи старого, оживання Дажбога, поклоніння Велесові, освячування води. Весну символізував бог Ярило.

Зелена неділя та свято Івана Купайла – особливі свята культу рослин взагалі та лікарських. За народними віруваннями, 14 червня весна зустрічається з літом, а тому годиться належним чином провести весну та зустріти літо, яке несе людині урожай, добробут, життя і величезну напружену працю, для якої належить мати добре здоров'я. Це свята єднання закоханих сердець, очищення молодих вогнем, свято ворожіння про загадковості долі, це свята бадьорості духу, здоров'я, культу рослин, радості, оптимізму і бажання спілкуватися з людьми, природою. І, природно, кожному показати себе у співах, танцях, дотехах, жартах. Це конкурс, запрограмований пращурами. Але змагаються у цьому конкурсі не за списками, а за талантами, умінням, власною ініціативою.

8 та 9 вересня наші пращури відзначали свято Роду – духу предків, покровителя родини, хати. Рожаниця – жіноче божество, заступниця роду, домашнього вогнища. Вона сприяла зачаттю, щоб воно відбувалося без зазіхань злих духів, пильнувала вагітність. Щоб жінка у доброму здоров'ї виносила дитину і благополучно її народило. Рожаниця оберігала вагітну від лихого ока, лихого слова, злих духів як удень, так і вночі, додавала змореній майбутній матері сил, терпіння, душевної рівноваги та наснаги, щоб народити здорову, доношену дитину. Глибока повага до своїх пращурів, батьків, особливо матері, була закладена в матрицях спадковості наших далеких пращурів ще за сивої-сивої давнини.

Доходимо до висновку, що для філософської, ментальної природи українців надто прикметний катарсис, за вченням Аристотеля, – очищення емоцій мистецтвом.

Аналізуючи будь-яке прадавнє свято, зауважуємо у ньому світогляд народу, його філософію, поетичне бачення світу і втілення цього свята у надзвичайно багате та вишукане лицедійство, покликане надихати оптимізмом, сонячний настрій, жадобу до життя, праці, справжнього кохання.

Ми не випадково зупиняємося на досить детальному розгляді ритуалів та дійства народних свят. Їхнє спрямування завжди доброзичливе та оптимістичне. Дійства прославляють потужні природні сили, світове буття, бадьорість, щирість, кмітливість, високі чесноти.

Спостерігаємо і захоплюємося завжди природним колективним і спадкоємним змаганням інтелекту, розмаїтих талантів: співу, танцю, замовляння злих темних сил, демонстрації мистецької майстерності у використанні ужиткових речей – одягу, взуття, рушників, різноманітного посуду, знарядь праці, музичних інструментів тощо.

Розвиток емоційних відчуттів, виховання смаку, потягу до прекрасного та негативного ставлення до поганого сприяли формуванню здорового способу життя. Народна педагогіка прагне навчити дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не виявлялася, забезпечити єдність естетичного і морального розвитку дитину, фізичного виховання, трудової підготовки, збудити потяг до художньої творчості, бажання вносити красу в навколишнє життя, працю, поведінку, виробити непримиренне ставлення до потворного, здатність ненавидіти зло і боротися з ним. Поезія української душі, її ніжність, доброта знайшли своє відображення в чарівних коліскових, у неповторних орнаментах вишиванок та рушників, танцях та піснях українського народу. Прилучення дітей до різних обрядових свят, танцю, співу, малювання, вишивки виховували естетичний смак, наполегливість, любов до праці, облагороджували стосунки між людьми, світогляд.

Отже, засвоєні молодим поколінням соціальні норми (як перехід із зовнішніх у внутрішні) становлять зміст ціннісних уявлень особистості, зумовлюють спрямованість активності, а також її внутрішню позицію. Зусилля, спрямовані на узгодження взаємостосунків з іншими, вели до самовдосконалення та самостверження. Поведінка молодої людини в повсякденних обрядових дійствах – це реалізація свідчень про вияв її конкретних діянь (належних вчинків), здатність до керування своєю активністю в процесі діяльності. Саме тому вирішальна роль у регулюванні поведінки належить стосункам людини з оточенням через звичаєво-обрядові дійства.

Література

1. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К., 1996.
2. Крижко В., Малихін А., Ткач В. Народні педагогічні традиції зимового календарно-обрядового циклу в етногенезі українців // Рідна школа. – 2007. – №1.
3. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлеб'юк С.Р. Соціальна педагогіка. – К., 1997.
4. Хоменко Л. Виховують народні традиції // Рідна школа. – 1999. – №12.
5. Піскунова І. Народна педагогіка: виховання здорового способу життя // Рідна школа. – 2001. – №4.
6. Цьось А. Національні традиції фізичного виховання // Рідна школа. – 1999. – №10.

СІМ'Я ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Студентки IV курсу **Ткаченко Г.М.**

Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Конончук А.І.**

У статті аналізуються чинники соціалізації особистості в умовах сім'ї. На початку статті чітко сформульовані мета написання даної статті та актуальність обраної теми. Описано думки та дослідження педагогів минулого та сьогодення (П.Лесгафта, О.Мудрика, Ф.Адлера тощо). В даній статті висвітлюється головне завдання сім'ї – сприяння повноцінному гармонійному розвитку особистості дитини. Наводяться дані у відсотках про кількість сімей у нашій країні, які взагалі не здатні виконувати свої соціалізуючі функції. До того ж у статтю включено результати опитування дітей, яке спрямоване на визначення рівня відносин у сімейному колі.

Людина не народжується особистістю, а стає нею, тому однією із центральних проблем педагогіки є набуття дитиною якостей, необхідних для її життєдіяльності.

Соціалізація – це процес розвитку людини у взаємодії її з навколишнім світом.

Одним із найважливіших чинників, що впливають на процес соціалізації дитини, є її сім'я.

Метою написання даної статті є вивчення процесу соціалізації дитини та визначення ролі сім'ї у ньому. У сім'ї беруть початок світогляд, норми поведінки, трудові навички, які згодом утворюють основу особистості.

На сьогодні процес соціалізації дитини, а також вплив сім'ї як фактора соціалізації є досить актуальною проблемою. Адже саме від того, яка атмосфера пануватиме в сім'ї, які методи виховання будуть використовувати батьки, і навіть від того, який статус та структуру має сім'я, залежатиме розвиток дитини як особистості, подальший процес її входження в суспільство.

Проблемі розвитку дитини у сім'ї приділяли увагу педагоги як минулого, так і сьогодення. Відомий психолог та педагог П.Лесгафт вивчив

й описав типи характерів дітей, які формуються під впливом сімейного виховання. Питаннями процесу соціалізації цікавились: американський соціолог Н.Смелзер, польський соціолог Я.Щепанський. Великий вклад у вивчення проблеми вніс І.С.Кон. Досить продуктивною виявилася робота О.Мудрика, який виділив соціалізуючі функції сім'ї, детально описав механізми та складові процесу соціалізації.

Світ дитинства – це особливий світ, який живе за своїми власними законами. Цей світ створюють різні люди і різні соціальні інститути: сім'я, вулиця, сусіди, індустрія розваг, дитяча література, мистецтво, дитячі та молодіжні об'єднання. Тут у світі дитинства є все: страх, смерть, неправда, кохання, фантазії, захоплення, ревності... Дитячий світ – це сукупність смислових та емоційних дій, які з'являються при спілкуванні зі світом.

Кожна особистість має певні потенціали розвитку, і її існування неможливе без безперервної взаємодії з іншою системою – навколишнім середовищем.

Сім'я, будучи, за висловом відомого педагога Ф.Адлера, "суспільством у мініатюрі, від цілісності якого залежить, безпека всього великого людського суспільства", здатна створити ту психологічну нішу, в якій дитина відчуватиме надійний психологічний затишок. Головне завдання сім'ї – виконання батьками функцій вихователя. Вони повинні створити не лише певні взаємовідносини між батьками і дітьми, але й передумови до цього, тобто певний спосіб життя сім'ї. Невпевненість батьків, неправильне виховання ними дітей загострюють відносини в сім'ї і негативно впливають на розвиток особистості дитини.

Сучасні сім'ї досить різноманітні, і від цього залежить те, яким змістом наповнюється в них соціалізація, які її результати. Так, соціалізація у великій групі сімей має антисоціальний характер та результати. За деякими даними, до 25% сімей в нашій країні взагалі не в змозі позитивно соціалізувати дітей, а до 15% – формують правопорушників. Частина таких сімей володіє спадковою дегенерацією, яка проявляється не лише в психічних захворюваннях, але й у повному емоційному виснаженні, що призводить до соціальної дезадаптації. Так, у XVIII ст. в Америці від шлюбу п'яниці-рибака та повії утворилася сім'я Джюків. До 30-х років XX ст. серед більш ніж 2 тис. їх нащадків нараховувалося 55% бродяг, злодіїв, повій.

Існує велика кількість чинників, які впливають на особистість дитини. Ці чинники умовно можна поділити на групи.

Таблиця 1

Групи чинників соціалізації дитини в сім'ї

<i>Групи чинників</i>	<i>Характеристика чинників соціалізації дитини в сім'ї</i>
Рівень інтелектуального розвитку сімейного оточення	Суттєво впливає на темпи розвитку дитячого інтелекту. Л.С.Виготський: "Якщо дитина оточена книжками, на шостому році життя вона обов'язково засвоїть читання". На розвиток дитини впливає мова батьків, багатозначність висловлювань, стиль мовлення; побутові, політичні, світоглядні проблеми, які обговорюються в сім'ї.
Емоційний вплив (прояв почуттів, емоцій, відчуттів)	Спілкуючись з іншими людьми, дитина отримує перший досвід, пізнає смисл понять: любов, ніжність, чуйність, душевність, спокій і навпаки – страх, гнів, образа.
Духовний вплив батьків на дитину	Родина дає змогу дитині розкрити простір людських особистісних почуттів: співпереживання, співучасті, допомоги, підтримки, любові, відданості, працьовитості тощо. У родині плекаються гуманістичні основи особистості, її моральні чесноти. Тут зберігається і шанується рідна мова, знання роду, родинна побутова культура та ін.

60–70% проблем дітей – взаємовідносини в сім'ї. Найчастіше зустрічаються проблеми:

- "нема контакту з мамою";
- "батьки часто кричать та лаються";
- "дуже жорсткий контроль";
- "у батьків нема часу поговорити зі мною";
- "нема розуміння, мама постійно кричить";
- "вважають, що я повинна навчатися лише на одні п'ятірки";
- "ніколи не хвалять".

А найстрашніший вислів: "Я не люблю своїх батьків".

Порушення емоційного клімату дитини з батьками є для неї сильним психотравмуючим чинником. "Я взагалі не хочу повертатися додому, мене там усе одно не поважають". Саме тому наявність повноцінних контактів дитини з батьками, активна і тактовна турбота сприяють, з одного боку, розвитку у дитини базової довіри до світу, а з іншого – підвищенню у неї конструктивної активності в пізнанні людських взаємин.

Отже, узагальнюючи все вищесказане, можна зробити висновок: зв'язок між батьками та дітьми найсильніший з усіх видів зв'язків, що

встановлюються між людьми. У період дитинства сім'я суттєво корегує психічний і соціальний розвиток дитини. Батьки виховують дитину, перш за все, своєю особистістю, життєвою позицією.

Формування негативних психічних новоутворень, дезадаптація, порушення процесу соціалізації, в першу чергу, є прорахунки батьків та педагогів. Кожна дитина народжується не "чистою дошкою", на якій можна написати все. Дитина народжується з генетично успадкованими задатками. У ній як у зернині, закладені потенції людського щастя.

Література

1. Буленкова Н. Семья – это любовь // Воспитание школьников. – 2003. – №1. – С. 42.
2. Зайченко А. Батьки і діти, або Подорож у світ дитинства і сім'ї // Шкільний світ. – 2003. – №34.
3. Назаренко Л. Психолого-педагогічні особливості соціалізації особистості підлітка // Директор школи. – 2006. – №9. – С. 15.
4. Назаренко Л. Психолого-педагогічні особливості соціалізації особистості підлітка // Директор школи. – 2006. – №10–11. – С. 12.
5. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2005.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Студентка IV курсу *Шамрай В.С.*

Науковий керівник: к. пед. н., доц. *Останіна Н.С.*

Людина, будучи об'єктом і суб'єктом соціалізації, може стати жертвою неблагополучних умов соціалізації (інваліди, сироти, люди з девіантною поведінкою та ін.) .

Для соціального розгляду в русі соціальної педагогіки фундаментального соціального явища необхідна розробка відносно самостійної галузі знання – соціально-педагогічної віктимології.

У соціальній практиці вже давно існують спеціальні заклади для лікування та утримання інвалідів, виховування сиріт, ізоляції і перевиховання правопорушників і т.д. В розвинутих країнах широкого розповсюдження набули різні системи соціального захисту знедолених груп населення, соціального визнання і допомоги їм.

Однак те, що робиться в соціальній практиці, як правило, не має системного характеру, якщо мати на увазі окремі типи жертв. Посилюється це багатьма обставинами. По-перше, порівняно недавнім визнанням

наявності різних типів жертв несприятливих умов соціалізації (самі по собі багато з них існували давно). По-друге, ще більш недавнім усвідомленням наявності такого явища суспільства. По-третє, віднесенням по мірі розвитку суспільства до жертв несприятливих умов соціалізації категорії людей, які раніше такими не вважалися. По-четверте, об'єктивним збільшення різних типів жертв унаслідок кардинальних змін, які відбуваються в країні і в світі.

Однією з причин слід визначити також і відсутність спеціальної галузі знання, орієнтованої на дослідження і вирішення проблем жертв несприятливих умов соціалізації. Це не означає, що окремі галузі знань не займалися проблемами людей – жертв несприятливих умов соціалізації.

Так, наприклад, кримінологія досліджує причини і форми правопорушень, які здійснюються людьми різних вікових категорій, визначає способи боротьби із злочинністю, окрім того, вивчає особливості людей, які стали жертвами протиправної поведінки злочинців.

Дефектологія головну увагу приділяє проблемам, важливим для соціалізації особистості, людей, для яких властиві затримки психічного розвитку.

Психологія розробляє проблеми діагностики та корекції негативних психічних наслідків, які спричинені впливом на людину стресогенних чинників, джерелом яких є стихійні лиха, катастрофи та акти насильства і т.ін., визначає стабілізуючі чинники та відслідковує шляхи використання їх з психокорекційною метою.

Соціологія визначає місце і роль соціальних інститутів цілісного соціального організму, який покликаний забезпечувати формування історично та суспільно доцільних соціальних норм.

У психолого-педагогічній літературі виділено соціально-педагогічну галузь знань віктимологію (від лат. *Viktima* – жертва, логос – слово, думка), яка розвивається на стику педагогіки, психології, соціології, кримінології та етнографії і вивчає різні категорії людей, що є жертвами несприятливих умов соціалізації.

Поява цієї галузі наукових знань обумовлена тим, що традиційно психолого-педагогічні науки займаються проблемами розвитку і виховання підростаючого покоління в цілому, вивченням і розвитком обдарованих дітей: спеціальну увагу приділяють дітям, які позбавленні зору і слуху або мають значні вади в їх розвитку, а також дітям з тяжкими формами недорозвиненості мозку, затримками психічного розвитку і порушенням мови. В той же час існує цілий ряд категорії дітей та дорослих, умови розвитку та життя яких об'єктивно роблять їх реальними або потенційними жертвами соціалізації, і у зв'язку з цим вони вимагають спеціального вивчення і специфічних засобів соціальної та педагогічної допомоги. Це:

– інваліди всіх категорій;

- сироти та інші категорії дітей, а також дорослих та інших дітей, які знаходяться під опікою держави або громадянських організацій;
- метиси або представники національних груп, які проживають у містах компактного розселення того чи іншого етносу;
- діти із сімей з низьким економічним і (або) освітнім рівнем і (або) криміногенною атмосферою;
- ВІЛ-інфіковані та наркомани.

Протягом багатьох років питання віктимології вивчали переважно кримінологи і кримінальні психологи (Ю.М.Антонян, В.Л.Васильєв, М.Вольстан, Г.І.Долгова, Г.Ешнберг, М.І.Єникєєв, В.М.Мінська, Д.В.Рівман, А.Б.Сахаров, Л.В.Франк, А.Яковлев та ін.).

Соціально-педагогічна віктимологія – це галузь знань, яка, будучи складовою частиною соціальної педагогіки, вивчає на міждисциплінарному рівні різноманітні категорії реальних та потенційних жертв несприятливих умов соціалізації, досліджує чинники, які створюють передумови для дефіциту можливостей повноцінного фізичного, духовного, емоційного, культурного, соціального розвитку і самореалізації їх; розробляє методики, технології, стратегії і тактики соціально-педагогічної діяльності, спрямовані, з одного боку, на профілактику, мінімізацію, компенсацію і корекцію тих обставин, через які людина стає жертвою несприятливих умов соціалізації, а з іншого – на формування доцільного рефлексу цілі на основі позитивних задатків людини-жертви та її внутрішньоінтенційного спрямування.

У соціально-педагогічній науці прийнято розглядати три види жертв несприятливих умов соціалізації: реальні, потенційні та латентні.

До реальних відносять тих, хто знаходиться під опікою держави та громадських організацій. Значну їх частину складають інваліди та люди з психосоматичними дефектами і відхиленнями.

З-поміж потенційних жертв виділяються особи з акцентуацією характеру, напруженим психологічним станом. Найчастіше вони зустрічаються серед дітей та підлітків, які народилися у неблагополучних сім'ях, з-поміж мігрантів, метисів, представників іннаціональних груп у місцях компактного проживання іншого етносу.

Латентні жертви – високообдаровані люди, які з певних причин не можуть чи не змогли самореалізуватися на основі власних обдарувань.

Важливими для віктимології поняттями є "віктимогенність", "віктимізація" і "віктимність".

Віктимогенність – наявність в об'єктивних обставинах соціалізації властивостей, рис, умов, які становлять певну небезпеку для нормального перебігу процесу соціалізації як окремої особистості, так і цілих груп населення.

Віктимізація – процес і результат перетворення окремої особистості чи групи людей на певний вид жертв несприятливих умов соціалізації.

Віктимність – схильність людини до відхилення нормального перебігу процесу соціалізації, що, врешті-решт, робить її жертвою несприятливих умов соціалізації. Процес і результати віктимізації зумовлені низкою об'єктивних чинників.

Для латентних жертв несприятливих умов соціалізації такими чинниками є, насамперед, напластовані соціальні та історичні уявлення про межі норм людських можливостей.

Наступним чинником буває сім'я, в якій не приділяється належна увага обдарованій дитині, не створюються сприятливі умови для її розвитку.

Може гальмувати самореалізацію обдарованої молоді тип населеного пункту, в якому вона проживає, його віддаленість від науково-культурного центру країни.

Чинником віктимізації людини інколи стає суспільство і держава.

Названі чинники несприятливих умов соціалізації більшою чи меншою мірою здатні зумовлювати також і появу потенційних і реальних жертв соціалізації. Але для них певне значення мають ще інші. Наприклад, природно-кліматичні умови, екологічні особливості місцевості, катастрофи та стихійні лиха.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити наступний висновок. Соціально-педагогічна віктимологія – нова галузь знань. Своїм корінням вона йде в кримінологію.

Соціальний педагог має бути підготовлений до сучасних проблем, які переживає суспільство. Серед особливих проблем – робота з віктимними людьми.

Фахівець має знати про феномен віктимності, щоб уміти надати допомогу.

Література

1. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть: Монографія // Соціальна робота. – Кн. 1. – К.: УДУССМ, 2001. – 344 с.
2. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику. – М., 2001. – С. 188–207.
3. Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики. – М., 2001. – С. 265–287.
4. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка. – К., 2005. – С. 173–192.
5. Серых А. Психологические основания профессиональной подготовки педагогов к взаимодействию с виктимными детьми // Развитие личности. – 2005. – №3. – С. 149–153.

ПРОБЛЕМА НОРМИ І ВІДХИЛЕННЯ ВІД НОРМИ В СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Студентка IV курсу **Шелестянка Ю.В.**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Останіна Н.С.**

У статті розглядається проблема норм і відхилень від норм у соціальній педагогіці: види, класифікація, проблема виникнення і допомога людям з обмеженими можливостями.

Стабілізація роботи української економіки створює умови для істотного підвищення добробуту людей з обмеженими можливостями. Важливу роль у створенні благополучних соціальних умов для нормальної життєдіяльності людей з різним рівнем порушень фізичного чи розумового розвитку відіграє рівень усвідомлення важливості цієї проблеми у суспільстві [3].

У науковій літературі дітей з вадами фізичного або розумового розвитку визначають як "дітей-інвалідів", "дітей з особливими потребами", "дітей з обмеженими психофізичними можливостями" [1].

Люди з обмеженими можливостями є в усіх країнах та в усіх ланках суспільства. У різних країнах як причини, так і наслідки інвалідності неоднакові. Це обумовлено різними соціально-економічними умовами і залежить від тих кроків, які здійснює держава для підвищення благополуччя своїх громадян. [3]

За даними ООН, у світі налічується приблизно 450 мільйонів людей з порушеннями психічного і фізичного розвитку. Це становить 1/10 частину населення нашої планети. Дані Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я свідчать, що кількість таких людей у світі досягає 13%. Більше того, у нашій країні, як і в усьому світі, простежується тенденція зростання кількості дітей-інвалідів [4].

Найпоширенішими причинами інвалідності є захворювання нервової системи та органів чуття, дитячий церебральний параліч, психічні розлади, вроджені вади розвитку. Майже 20% дітей-інвалідів перебувають у державних установах, тобто виховуються поза сім'єю [4].

Сьогоднішня політика щодо дітей з обмеженими можливостями – результат її розвитку протягом останніх двісті років. Значною мірою вона відображає загальні умови життя, а також соціальну та економічну політику протягом різних історичних періодів. Однак щодо інвалідів склалося багато специфічних факторів, які впливають на умови їх життя. Неосвіченість, зневага оточуючих, зневага і жах – ці соціальні фактори ізолювали інвалідів та затримали їх розвиток, про це свідчить історія [3].

Інвалідність у дітей означає суттєве обмеження життєдіяльності, вона сприяє соціальній дезадаптації, тобто відхилення від фізичної чи психологічної норми тягне за собою відхилення від соціальних та педагогічних норм [1].

Проблемою норми та відхилення від норми займалася досить велика кількість учених. Наприклад, А.І.Доровський, який видав книгу "Дидактичні основи розвитку обдарованих учнів". Значний внесок у дослідження проблеми зробили такі вчені, як Ж.Є.Іванова, Ю.А.Клейберг, Е.Р.Ярская-Смирнова, Р.І.Кравченко тощо. Д.Вернер опублікував книгу "Реабілітація дітей-інвалідів" [4].

Аналізуючи даний матеріал, можна сказати, що тенденція до відхилення від загальноприйнятих правил поведінки пройшла досить значний історичний шлях свого розвитку. Вона була відома ще за стародавніх часів. Але суспільство, пробуджуючи прагнення до самозбереження, прагнуло регулювати взаємовідносини між людьми і вводило різні соціальні обмеження: міфи, табу тощо. По мірі ускладнення людського суспільства і вдосконалення суспільних відносин стали формуватися більш стійкі правові, нормативні позиції людей щодо поведінки, яка відхилялася від норм моралі і права, прийнятих у тому чи іншому суспільстві [5].

Норма – це деяке ідеальне створення, соціальна норма – це правила, зразок дії чи міра допустимої поведінки або діяльності людей, соціальних груп, які офіційно встановлені та склалися на певному етапі розвитку суспільства. Те, що не відповідає нормі, позначається поняттям "відхилення від норми".

Виділяються такі моделі функціональних обмежень:

³⁵₁₇ медична модель;

³⁵₁₇ соціальна модель;

³⁵₁₇ модель культурного плюралізму;

³⁵₁₇ політико-правова модель.

Можна виділити такі типи відхилень від норми:

1) фізичні; 2) психічні; 3) педагогічні; 4) соціальні [2].

Будь-яке відхилення не можна розглядати в "чистому вигляді", воно, як правило, інтегрує інші види відхилень.

Провідним компонентом соціальної роботи з даною категорією дітей є формування індивідуальності, її соціалізації з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини з мікро- і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні і пересуванні, забезпеченні ліками і продуктами харчування, організації оздоровлення [3].

Виходячи з вищезазначеного, можна сказати, що в Україні існує комплекс проблемних питань, пов'язаних з проблемою норми та відхилення від норми.

Тому робота соціального педагога є дуже важливою щодо попередження фізичних, психологічних, соціальних та педагогічних відхилень.

Література

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навчальний посібник для студентів вузів. – К., 2003. – С. 86–91.
2. Змановская Е.В. Девиантология. Психология отклоняющегося поведения. – М., 2004. – С. 17–18.
3. Овчарова Р.В. Технология практического психолога. – М., 2000. – С. 201–205.
4. Коваль Л.Г., Зверева І.Д. Соціальна педагогіка. Соціальна робота. – Т. 3–4. – К., 1997.
5. Тесленко В.В. Розвиток ідеї соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в історичному контексті // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2006. – №2. – С. 93–97.

ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ-ВОЛОНТЕРІВ ДО РОБОТИ НА ПІДЛІТКОВІЙ ЛІНІЇ ТЕЛЕФОНУ ДОВІРИ (НА МАТЕРІАЛІ ДОСВІДУ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ)

Магістрантка факультету психології **Шкуліпа Т.А.**
Науковий керівник: к. пед. н., доц. **Борисюк С.О.**

У статті представлено досвід підготовки старшокласників-волонтерів до роботи на підлітковій лінії Телефону Довіри (на матеріалі досвіду фахової практики майбутніх соціальних педагогів).

Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-психологічною, економічною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості населення, девальвацією моральних норм і цінностей у суспільстві, зростанням злочинності та насильства. Соціально-психологічні проблеми в Україні відобразилися на психологічному самопочутті різних верств населення. Ще більш відчутно визначилися категорії людей, які потребують соціально-психологічної допомоги. Передусім, це молоді люди без жодного заняття; дорослі безробітні; діти, які не отримують потрібної уваги з боку батьків або не мають батьків, пенсіонери, інваліди та інші. На даному етапі розвитку країна потребує висококваліфікованих психологів та соціальних працівників. Щоб вирішити дану проблему, необхідно, по-перше, вивчити реальні потреби різних верств населення, по-друге, визначити, апробувати та поширити методики соціально-психологічної роботи, які допоможуть у реалізації цих проблем, по-третє, потрібна підготовка висококваліфікованих

спеціалістів, здатних професійно впроваджувати розроблені концепції і програми соціально-психологічної роботи.

Незаперечним також є і той факт, що потреби населення у соціальній допомозі, психологічній підтримці і захисті зростають. Тому виникла необхідність у залученні до соціально-психологічної роботи з різними верствами населення добровільних помічників-волонтерів.

Водночас не слід забувати, що одним із механізмів допомоги людині адаптуватися в умовах сьогодення є надання можливості користуватися спеціалізованою телефонною лінією.

Безсумнівно, проблеми, з якими зустрічаються на сьогодні підлітки та молодь (а це нерозділене кохання, конфлікти з батьками, однолітками та ін.), будуть зрозумілими більше їхнім ровесникам, тобто людям, які знаходяться в тій же віковій категорії. З іншого боку, підлітку, який зателефонував на Телефон Довіри, буде легше, комфортніше розповісти про наболіле не дорослій людині, а своєму однолітку. Залучення підлітків-волонтерів до участі в соціально-педагогічній діяльності, по-перше, розширить кругозір, по-друге, надасть допомогу у розвитку рефлексії, самопізнання, по-третє, може стати орієнтиром для вибору майбутньої професії.

Волонтерський рух – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому.

Волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – є способом:

- підтримки та зміцнення таких людських цінностей, як піклування та надання допомоги членам громади;
- використання кожною людиною своїх прав та обов'язків як члена певної громади в процесі навчання та розвитку впродовж усього життя, реалізуючи свій людський потенціал;
- взаємодії між людьми, незважаючи на всі відмінності, для спільного життя у здоровому стабільному суспільстві, для спільного вироблення нових способів вирішення проблем, які виникають.

Підлітки-волонтери є незамінними у практичній діяльності, зокрема в соціально-педагогічній. Проте співпраця з даною категорією волонтерів буде більш ефективною, якщо дотримуватися ряду важливих правил, таких як: довірена робота не повинна бути одноманітною, вона не має заважати навчанню, участь у волонтерській діяльності має бути погоджена з батьками та вчителями, у кожній справі, яку довірили дітям або підліткам, обов'язково має бути місце для їх власної ініціативи і самостійних рішень, а також персональної відповідальності.

Визначаючи особливості психологічного консультування дітей та підлітків, можемо сказати, що спеціалізовані лінії допомоги дітям по телефону виникли порівняно недавно. 1982 р. в США створено службу "Телефонний друг", що функціонувала по кілька годин на день для допомоги школярам; з кінця 1980-х рр. перші телефонні лінії допомоги дітям почали з'являтися в Східній Європі: "Молодіжні лінії" у Вільносі, "Телефони довіри для дітей і підлітків" у Москві і Санкт-Петербурзі, "Підліткова лінія" в Одесі тощо. Загалом, можна виділити такі специфічні риси функціонування підліткових та дитячих телефонних ліній: по-перше, на відміну від дорослого Телефону Довіри, юнацький працює не цілодобово, а починаючи з середини дня, коли підлітки повертаються додому (а дорослі ще залишаються на роботі); по-друге, окреме коло проблем, з якими звертаються підлітки, – це суб'єктивні переживання з приводу неблагополуччя відносин з іншими; взаємини в сім'ї; проблема "хлопчики – дівчатка" поза сексуальною сферою; секс і вагітність; проблеми з навчанням; відносини із законом; проблеми, пов'язані з прийомом медикаментів і хімічних речовин; проведення дозвілля. Техніка ведення умілого діалогу по телефону складна, потребує уважного, вдумливого ставлення до процесу оволодіння нею, постійного аналізу практики, застосування і узагальнення теоретичних знань з різних сфер пізнання соціально-психологічної діяльності. Зокрема, слід звернути увагу на, по-перше, на етапи телефонного діалогу це: введення в діалог, дослідження відчуттів і проблем, визначення запиту абонента, дослідження рішень та альтернатив, вибір способу вирішення даної проблеми, планування, завершення діалогу. По-друге, використання непрямих опосередкованих запитань, використання під час телефонної розмови слів, зворотів і навіть діалекту абонента. По-третє, значення має визначення сенсорної модальності абонента. Слід уникати комунікативних бартерів, таких як радити абоненту вибрати певний спосіб вирішення проблеми; аналізувати або інтерпретувати, тобто пояснювати абонентові суть його проблеми; логічне переконання – використання послідовності питань, що мають логічні відповіді і спрямовують абонента на вибір запропонованого консультантом вирішення проблеми; резонерство – пояснення абонентові, наскільки співпадає те, що він чинить, з системою цінностей консультанта ("Потрібно було б ..."); попередження і погрози – натякаючи і прямо пояснюють абонентові, які важкі наслідки він буде мати, якщо вибере те чи інше вирішення (спричиняють стан образи, ворожості, захисту, віддаляють вирішення проблеми).

Керуючись теоретичними знаннями та використовуючи минулий досвід, нами було створено тренінгову навчальну програму "Підготовка старшокласників-волонтерів до консультативної роботи на підлітковій лінії Телефону Довіри". Мета програми: набуття підлітком-волонтером навичок

консультування по телефону. Тренінг розрахований на учнів старших класів загальноосвітньої школи, складається з дванадцяти занять, кожне з яких включає практичні вправи, під час виконання яких учні можуть оволодіти необхідними вміннями і навичками консультування по телефону, а також починається зі вправ-привітань (можливий ритуал-привітання, вироблений членами групи), обговорення почуттів, станів учасників і закінчується обговоренням проведеного заняття. В ході нашої подальшої роботи програма була апробована в січні–квітні 2008 р. на цільовій групі. Зокрема, учасниками даної програми стали учні 9–11 класів Переволочнянської ЗОШ I–III ступенів. Підготовка волонтерів здійснювалася на трьох етапах: підготовчий, основний, підсумковий.

За допомогою методики "Чи вмієте ви слухати?", а також проведених нами бесід, спостереження ми можемо представити результати підготовки старшокласників-волонтерів. Зокрема, при повторному проведенні опитувальника було виявлено зміни в учнів, можна констатувати, що рівень розвитку вміння слухати дещо зріс. Відтак, відсоткова частка осіб з рівнем нижче середнього зменшилася майже вдвічі, а з рівнем вище від середнього зросла також удвічі. Дехто з учасників програми говорили про те, що стали більш терпимими у спілкуванні з іншими (однокласниками, друзями, батьками, вчителями); краще пізнали себе, свої переваги, можливості, здібності; а також, плануючи своє майбутнє, не відкидають можливості пов'язати його з професіями соціального спрямування. Отож, можна говорити про те, що підготовка старшокласників-волонтерів деякою мірою сприяла їхньому самопізнанню, самовизначенню та самореалізації.

Перспективою нашого дослідження є організація при Переволочнянській ЗОШ I–III ступенів підліткової лінії Телефону Довіри, залучення до участі в навчальній тренінговій програмі більшої кількості старшокласників.

Література

1. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності // Наукові записки. – 2002. – №1, 2.
2. Голованова Т.П., Гапон Ю.А. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. – 1996.
3. Калашник Т. Метод позитивної психотерапії в груповій і індивідуальній психокорекції. – Одеса, 2000.
4. Карикаш В. и др. Семейное и супружеское консультирование. Методы и техника работы с семьёй. – Черкассы, 2004.
5. Моховиков А.Н. Телефонное консультирование. – М.: Смысл, 1999.
6. Повереннова А.Г. Подростковый "Телефон Доверия" – О.: Оптимум, 1999
7. Практика телефонного консультирования: Хрестоматия / Ред.-сост. А.Н.Моховиков. – М.: Смысл, 2001.

Наукове видання

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ДОРОБКІВ СТУДЕНТІВ-ДОСЛІДНИКІВ
ФАКУЛЬТЕТУ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Випуск 2

Відповідальний за випуск – Конончук А.І.
Технічний редактор – Лисенко М.М.
Верстка, макетування – Приходько Н.О.
Літературний редактор – Лісовець О.М.
Коректор – Конівненко А.М.

Підписано до друку 13.02.09 р.
Гарнітура Computer Modern.
Замовлення №

Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 6,9

Папір офсетний.
Тираж 55 прим.

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2137 від 29.03.05 р.

8(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru